MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VIEŠOSIOS TEISĖS INSTITUTAS

RIČARDAS URNIKIS

ADMINISTRACINĖ TEISĖ

ALKOHOLIO IR TABAKO PASIŪLOS IR PAKLAUSOS TEISINIS REGULIAVIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: doc. dr. Gintautas Vilkelis

Vilnius, 2017

TURINYS

ĮVADAS.....3
1. ALKOHOLIO IR TABAKO KONTROLĖS TEISINIO REGULIAVIMO SAMPRATA.....6
1.1. Alkoholio ir tabako kontrolės bei pasiūlos ir paklausos sampratos.....6
1.2. Alkoholio ir tabako kontrolę įgyvendinančios institucijos.....11
2. ALKOHOLIO IR TABAKO KONTROLĖS TEISINIO REGULIAVIMO PO 1990 METŲ APŽVALGA.....16
2.1. Teisinis reguliavimas 1990 – 1995 m. laikotarpiu.....16
2.2. Teisinis reguliavimas 1996 – 2003 m. laikotarpiu.....28
2.3. Teisinis reguliavimas 2004 – 2016 m. laikotarpiu.....32
2.4. Alkoholio ir tabako akcizo mokesčio teisinio reguliavimo po 1990 metų apžvalga.....39
2.5. Teismų praktika alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos klausimais.....47
3. ALKOHOLIO IR TABAKO PASIŪLOS IR PAKLAUSOS TEISINIO REGULIAVIMO PAKANKAMUMAS IR TOBULINIMO GALIMYBĖS: EKSPERTINIS TYRIMAS.....56
3.1. Tyrimo metodologijos pagrindimas.....56
3.2. Ekspertų apklausos rezultatai ir jų apibendrinimas.....60
IŠVADOS.....69
PASIŪLYMAI.....70
LITERATŪRA.....71
ANOTACIJA.....80
ANNOTATION.....81
SANTRAUKA.....82
SUMMARY.....84
PRIEDAI.....86
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....95

ĮVADAS

Tiriama problema. Alkoholio produktų ir tabako gaminių gamybai, importui, įvežimui, prekybai ar kitokiam realizavimui taikomas ypatingas valstybinis teisinio reguliavimo režimas. Ūkio subjektų komercinė veikla turi būti reguliuojama taip, kad būtų saugoma visuomenės sveikata, sąžininga konkurencija, ūkinės veiklos laisvė[1].

Moksliniais tyrimais įrodyta, kad alkoholio ir tabako produktai sukelia daug sveikatos sutrikimų, be to, alkoholio vartojimas dažnai tampa nusikaltimų, skurdo bei socialinės atskirties priežastimi. Visai tai patvirtina, kad alkoholio ir tabako produktai negali būti laikomi kaip paprasti vartojimo produktai, kuriuos be reikiamos priežiūros ir kontrolės būtų galima pardavinėti bei reklamuoti.

Alkoholio ir tabako sukeltų ligų gydymui, jų prevencijai skiriama daug valstybės biudžeto lėšų, tai dar kartą patvirtina kontrolės ir tinkamo teisinio reguliavimo svarbą reguliuojant alkoholio ir tabako gaminių paklausą ir pasiūlą.

Lietuvos Respublikos Seimas 2014 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. XII-964[2] patvirtino Lietuvos sveikatos 2014 – 2025 metų programą, kurioje nustatė valstybės ilgalaikius sveikatinimo veiklos tikslus ir uždavinius. Lietuvos sveikatos 2014 – 2025 metų programoje numatyta, kad siekiant mažinti alkoholinių gėrimų pasiūlą, paklausą ir vartojimą būtina: užkardyti falsifikuotų alkoholinių gėrimų gamybą ir kontrabandą, ugdyti nepalankias visuomenės nuostatas dėl falsifikuotų ir kontrabandinių gėrimų, mažinti alkoholinių gėrimų paklausą ir vartojimą, taikant veiksmingas, moksliškai pagrįstas pasaulio sveikatos organizacijos (toliau – PSO) sveikatos rekomenduojamas priemones, apimančias pardavimo vietų, laiko, alkoholinių gėrimų reklamos ribojimą, didinti alkoholinių gėrimų akcizą, derinant jį su realiojo darbo užmokesčio ir infliacijos lygio pokyčiais, siekiant, kad alkoholiniai gėrimai taptų prabangos preke. Minėtoje programoje taip pat numatyta didinti asmenų amžiaus ribą, nuo kurios būtų galima pirkti ir vartoti alkoholinius gėrimus, numatyta griežtinti atsakomybę už prekybos alkoholiniais gėrimais taisyklių, ypač draudimo parduoti alkoholinius gėrimus nepilnamečiams, pažeidimus[3].

---

[1] Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Metinis pranešimas, 2012. Prieiga per internetą: http://www.ntakd.lt/files/informacine_medzega/0-NTAKD_medziaga/1-MP/2012_LT.pdf, prisijungimo laikas: 2015-10-08.

[2] Lietuvos Respublikos Seimas 2014 m. birželio 26 d. nutarimas Nr. XII-964 „Dėl Lietuvos sveikatos 2014 – 2025 metų programos patvirtinimo“. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska. showdoc _l?p_id=476512&p _tr2=2, prisijungimo laikas: 2015-10-08.

[3] Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Metinis pranešimas, 2014. Prieiga per internetą: http://www.ntakd.lt/files/informacine_medzega/0-NTAKD_medziaga/1-MP/2014_LT.pdf, prisijungimo laikas: 2015-10-08.

Moksliniai tyrimai atlikti Skandinavijos šalyse atskleidė, kad alkoholio ir tabako vartojimo žala valstybės biudžetui siekia nuo 1 iki 2 proc. bendro vidaus produkto (toliau – BVP). Visa tai pagrindžia alkoholinių gėrimų bei tabako gaminių pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo tobulinimo svarbą.

Darbo aktualumas. Baigiamajame darbe siekiama išanalizuoti dabartiniu metu veikiantį alkoholio ir tabako kontrolės teisinį reglamentavimą bei numatyti šio reglamentavimo tobulinimo galimybes (kryptis). Dabartiniu metu stokojama išsamesnių alkoholio ir tabako kontrolės teisinio reglamentavimo pakankamumo tyrimų, tai pagrindžia darbo temos aktualumą.

Mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištirtumo lygis. Alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinis reguliavimas Lietuvos Respublikoje yra viena aktualesnių temų, tačiau mokslinių tyrimų atžvilgiu ši tema yra dar nepakankamai išnagrinėta. Iš Lietuvos autorių, nagrinėjusių alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisino reguliavimo ypatumus, paminėtini: A.Mockevičius (2014), A. Zaborskis (2010), S. Šipaitė (2011), L. Gaižaitytė (2009), I. Daugalaitė (2009), V. Maknavičiūtė (2008) ir kt.

Alkoholio vartojimo socialinę ir ekonominę žalą savo moksliniuose darbuose plačiau aptarė: M. Štelemėkas (2014), L. Šumskas, A. Zaborskis, V. Grabauskas (2012), A. Veryga, G. Belian (2011), A. Astrauskienė, L. Bulotaitė (2011), L. Kupčinskas, J. Šumskienė (2010), D. Jankauskienė (2009) ir kt. Iš užsienio šalių autorių paminėtini: P. Anderson, L. Møller, G. Galea (2012), R. Gordon, P. Anderson (2011), P. Anderson, B. Baumberg (2010), P. Seaman (2010). D. Chisholm et al. (2009) ir kt.

Baigiamojo darbo reikšmė. Magistro baigiamajame darbe aptartas ir išnagrinėtas alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinis reguliavimas Lietuvos Respublikoje, įvardintos alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo problemos bei teisinio reguliavimo tobulinimo kryptys.

Baigiamojo darbo originalumas. Darbo originalumas pagrindžiamas atlikto tyrimo specifiškumu, skirtingai nei daugelyje tyrimų interviu dalyviais, pasirinkti ne vien teisės srities specialistai, tačiau ir verslo srities specialistai. Tyrimo metu siekta išgirsti ir teisininkų ir verslo atstovų požiūrius ir siūlymus dėl alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos mažinimo.

Tyrimo objektas – alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo kaita.

Magistro baigiamajame darbe analizuojama alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo kaita (teisinio reglamentavimo kaitos ir jį lėmusių priežasčių aspektu). Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo kaita nuo Nepriklausomybės atkūrimo (nuo 1990 m.) iki šių dienų.

Tyrimo dalykas – dabartinio alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo tobulinimo galimybės.

Tyrimo tikslas – išnagrinėti alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reglamentavimo raidą, dabartinio reglamentavimo pakankamumą ir jo tobulinimo kryptis.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti alkoholio ir tabako kontrolės, alkoholio ir tabako pasiūlos bei paklausos sampratas.
2. Išanalizuoti alkoholio ir tabako paklausos ir pasiūlos teisinio reglamentavimo raidą 1990 – 2016 metų laikotarpiu.
3. Išanalizuoti teismų praktiką aktualiais alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo klausimais.
4. Pasitelkus ekspertinį tyrimą išanalizuoti alkoholio ir tabako pasiūlos, paklausos teisinio reguliavimo tobulinimo kryptis.

Ginamasis teiginys: Alkoholio ir tabako gaminių paklausa ir pasiūla reglamentavimo aspektu turi būti nuolatos griežtinama, vadovaujantis visuomenės gerovės intereso imperatyvu.

Tyrimo metodika. Siekiant rasti atsakymą į iškeltą tikslą bei numatytus tiriamojo darbo uždavinius, magistro baigiamajame darbe naudojami įvairūs teoriniai ir empiriniais tyrimo metodai. Taip siekiama visapusiškai išanalizuoti tiriamuosius objektus bei aktualius reiškinius.

Teoriniai tyrimo metodai. Vienas pagrindinių metodų, taikomų baigiamajame darbe – lyginamasis metodas. Sisteminės analizės metodas taikomas siekiant susisteminti įstatymų ir poįstatyminių aktų analizes. Apibendrinimo metodas taikytas siekiant įvertinti galiojančią teisinę reglamentaciją.

Empiriniai tyrimo metodai. Šiame darbe pasirinktas teisinių dokumentų analizės metodas. Taip pat taikytas ekspertinės apklausos (interviu) metodas.

Tyrimo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas ir priedai.

1. ALKOHOLIO IR TABAKO KONTROLĖS TEISINIO REGULIAVIMO SAMPRATA

1.1. Alkoholio ir tabako kontrolės bei pasiūlos ir paklausos sampratos

Siekiant apibrėžti alkoholio ir tabako kontrolės sampratą, svarbu išnagrinėti termino „kontrolė“ esmę.

Norėdami tinkamai suprasti kontrolės esmę, visų pirma turime išsiaiškinti kontrolės sąvokos prasmę. Pažymėtina, jog mokslinėje vadybos, teisės literatūroje nėra visaapimančio kontrolės apibrėžimo. Dažnai kontrolė suprantama kaip priimtinų sprendimų arba valstybės nustatytų atitinkamiems subjektams pareigų vykdymo patikrinimas[4].

Žodis kontrolė (pranc. contrôle) reiškia ko nors tikrinimą bei priežiūrą, taip pat įstaigą ar asmenų grupę, tikrinančius kt. įstaigų ar asmenų veiklą, atsakomybę. Vadyboje ši sąvoka reiškia faktinės ir numatytos būsenų lyginimą ir siekimą, kad reali veikla atitiktų planuojamą[5].

Kontrolė suprantama kaip sąmoningas tikrinimas (pvz., per Valstybinę mokesčių inspekciją tikrinant įmonių lėšų naudojimą ir finansinę būklę) ir kaip automatinė kontrolė (iš duomenų apie finansinių priemonių dydžius, dinamiką gaunama informacija apie įvairius procesus)[6].

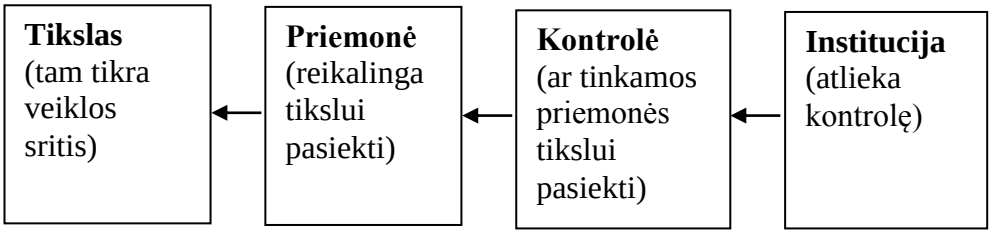
Kontrolės sąvoka dažnai apibūdinama ir kaip viešpatavimas, prievarta, arba ji tapatinama su valdžia. Žodis „kontrolė“ dažnam sukelia neigiamas emocijas, nes manoma ją esant susijusią su prievarta, apribojimais, savarankiškumo netekimu. Kontrolė realizuoja tam tikrus socialinius tikslus ir uždavinius. Kontrolės sąvoka susijusi su žmogaus kaip atskiro individo ar žmonių, grupių (šeimų, partijų, valstybinių institucijų, valstybės) gyvenimu ir veikla. Socialinių sistemų veiklai daro įtaką daugelis veiksnių, ir neretai nutolstama nuo programų, standartų, planuotų (nustatytų) normų, reikalavimų. Siekiant išvengti nukrypimų bei laiku juos pastebėti ir tam tikromis priemonėmis jų išvengti, organizuojama nuolatinė kontrolė[7].

Kontrolę galima apibrėžti kaip tam tikrą formą, kuriai būdingas grįžtamasis ryšys ir kurios dėka kontroliuojantis subjektas gauna, sužino reikiamą informaciją apie kontroliuojamą objektą, jo faktinę būklę. Teigtina, kad kontrolė sudaro sąlygas teisingai ir objektyviai vertinti esamą situaciją, padėtį, nustatyti tam tikras neigiamas tendencijas, jų sukeltas pasekmes bei išaiškinti jas sukėlusias priežastis bei sąlygas. Kontrolės sampratų ir sąvokų yra tikrai nemažai, tačiau jas visas apibendrinus ir supaprastinus kontrolės procesą galima būtų apibrėžti į tam tikrą tikslo ir jo priemonių schemą: juk visose veiklos srityse yra siekiama atitinkamų tikslų, kuriems

[4] Vaitekevičienė, S. Valstybės mokestinių pajamų kontrolės principai. Vilnius, 2006, p. 4.
[5] Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006.T.10. p. 547.
[6] Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004.T.6. p. 102.
[7] Vaitekevičienė, S. Valstybės mokestinių pajamų kontrolės principai. Vilnius, 2006, p. 4.

pasiekti yra numatomos atitinkamos priemonės. Minėti tikslai bus pasiekti, jei priemonės bus įvykdytos ir įgyvendintos teisingai ir tuomet kaip tikslų įgyvendinimo garantas atsiranda kontrolė, nes ji „aiškinasi“ tikslų įgyvendinimo laipsnį, patį procesą bei klaidas jame, ieško alternatyvių tikslo įgyvendinimo būdų, kad galima būtų išvengti neigiamų rezultatų ateityje[8].

Kontrolės paskirtis pateikiama 1 paveiksle.

Šaltinis: Zablockytė, 2007, p. 8

1 pav. **Kontrolės sąveika**

Atitinkamus įgaliojimus turinti institucija kontroliuoja, ar kontroliuojamasis objektas, pasitelkęs atitinkamas priemones įgyvendino siekiamus ir nusimatytus tikslus[9].

Kalbant apie Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo tikslą, jis apibrėžiamas taip: „Mažinti bendrąjį alkoholio suvartojimą, jo prieinamumą, ypač nepilnamečiams, piktnaudžiavimą alkoholiu, jo daromą žalą sveikatai ir ūkiui, nustatyti teisės gaminti, parduoti, įvežti, importuoti ir eksportuoti šiame įstatyme reglamentuojamus alkoholio produktus suteikimo ūkio subjektams teisinius pagrindus“[10].

Remiantis Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo (toliau – AKĮ) nuostatomis, pati Lietuvos valstybinė alkoholio kontrolė yra suprantama ir įvardijama kaip: „Alkoholio produktų gamybos, įvežimo, importo, eksporto, prekybos, vartojimo, alkoholio reklamos visos valstybinio reglamentavimo priemonės, skirtos mažinti alkoholio bendrąjį suvartojimą, taip pat alkoholinių gėrimų, kitų produktų, kuriuose yra etilo alkoholio, vartojimo kenksmingas pasekmes sveikatai ir ūkiui. Alkoholio produktais laikomi: tiek alkoholiniai gėrimai, tiek maistiniai ir nemaistiniai alkoholiniai tirpalai, žaliavos, turinčios etilo alkoholio, tiek nedenatūruotas, tiek denatūruotas žemės ūkio kilmės ir ne žemės ūkio kilmės etilo alkoholis“[11]. Šiame įstatyme alkoholiniai gėrimai yra įvardijami kaip: „gėrimai, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija yra didesnė nei 1,2 proc. (alaus, didesnė kaip 0,5 proc.). Visi alkoholio produktai priskiriami specialiems gaminiams, kadangi jų sudėtyje yra etilo alkoholio, kurio vartojimas daro

[8] Zablockytės, O. Viešųjų finansų išorės kontrolės sistemos teisinis reglamentavimas, Mykolo Riomerio universitetas, Vilnius, 2007, p. 8.
[9] Ten pat. p. 8.
[10] Lietuvos Respublikos Alkoholio kontrolės įstatymas. Nr. I-857, Valstybės Žinios 1995,44-1073.
[11] Zablockytė, O. Viešųjų finansų išorės kontrolės sistemos teisinis reglamentavimas, Mykolo Riomerio universitetas, Vilnius, 2007, p. 8.

kenksmingą poveikį žmogaus sveikatai, socialinei ir ekonominei šalies ir jos visuomenės gerovei“[12].

Lietuvos valstybinės alkoholio kontrolės tikslas – mažinti bendrąjį alkoholio suvartojimą, jo prieinamumą, ypač nepilnamečiams, piktnaudžiavimą alkoholiu, jo daromą žalą sveikatai ir ūkiui, nustatyti teisės gaminti, parduoti, įvežti, importuoti ir eksportuoti šiame Įstatyme reglamentuojamus alkoholio produktus suteikimo ūkio subjektams teisinius pagrindus[13].

Valstybine alkoholio kontrole siekiama mokesčiais mažinti alkoholinių gėrimų prieinamumą. Valstybinio reglamentavimo priemonėmis siekiama užtikrinti valstybės alkoholio kontrolės, gyventojų sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo, nepilnamečių švietimo programų finansavimą. Taip pat siekiama riboti alkoholinių gėrimų pardavimo ir vartojimo skatinimą, drausti priemones, skatinančias jaunimą pirkti ir vartoti alkoholinius gėrimus, skatinti juridinius asmenis, kurie verčiasi alkoholio verslu, prisidėti įgyvendinant valstybės alkoholio kontrolės politiką, didinti visuomenės informuotumą alkoholio vartojimo daromos socialinės ir ekonominės žalos sveikatai ir ūkiui klausimais, remti sveikatos ir blaivybės organizacijų veiklos programas ir tuo didinti alkoholinių gėrimų nevartojančių gyventojų skaičių, skatinti nealkoholinių gėrimų gamybą ir prekybą, remti laisvos nuo alkoholio gyvenamosios aplinkos planavimą, skatinti socialinės aplinkos be alkoholio kūrimą, skatinti mokslinius tyrimus bei informacijos apie alkoholio vartojimo žalą sveikatai skleidimą visuomenei, stiprinti bendradarbiavimą su kitomis ES valstybėmis narėmis ir tarptautinėmis organizacijomis alkoholio vartojimo mažinimo klausimais[14].

Tabako ir jo gaminių kontrolė suvokiama kaip tuose teisės aktuose nustatytų tabako ir jo gaminių vartojimo, gamybos, įvežimo, importo, prekybos, reklamos, įsigijimo ir (ar) vartojimo skatinimo, rėmimo valstybinio reglamentavimo priemonių, skirtų tabako gaminių vartojimui, taip pat jų vartojimo neigiamiems padariniams sveikatai ir ūkiui mažinti, visuma[15].

Siekiant atskleisti alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos sampratas, svarbu jas apibūdinti.

Pasiūla ir paklausa yra ekonomikos mokslo kategorijos (terminai). Paklausa apibūdinama kaip prekių ir paslaugų kiekio, kurį nori ir gali įsigyti (turi tam pakankamai pinigų) pirkėjai, priklausomybė nuo kainos[16].

---

[12] Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas. Nr. I-857, Valstybės Žinios 1995, 44-1073.

[13] Savivaldybių alkoholio kontrolės ir alkoholio vartojimo neigiamo poveikio sveikatai mažinimo programų rengimo rekomendacijos (2016). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-28]. < http://www.sec.lt/sites/default/files/naujienudokumentai/Alkoholio%20kontroles%20programos%20rengimo%20rekomendacijos_SEC_0.pdf>

[14] Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas. Nr. I-857, Valstybės Žinios. 1995, 44-1073, 1 str.

[15] Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas. Nr.I-1143, Valstybės Žinios. 1996, Nr. 11-281, 2 str.

[16] Jakutis A., Petraškevičius V., Stepanovas A., Šečkutė L., Zaicev S. Ekonomikos teorija, Vilnius, 2005. p. 2.

Paklausa yra realus pirkėjų poreikis. Jei vartotojas tik nori pirkti prekę, bet jo pajamų tam neužtenka, tai jo noras nėra paklausa, taip pat ir pakankamas pinigų kiekis prekei pirkti nėra paklausa, jeigu vartotojas nenori jos pirkti[17].

Pardavėjų norą ir galimybes parduoti skirtingus prekių kiekius atspindi pasiūla. Pasiūla – tai skirtingų prekės kiekių, kuriuos pardavėjas gali parduoti, ir prekių kainos priklausomybė. Prekės pasiūlos apimtis – tai prekės kiekis, kurį pardavėjai nori ir gali parduoti per tam tikrą laiko tarpą, esant tam tikrai kainai. Pasiūlos apimtis priklauso nuo prekės kainos ir kitų veiksnių: gamyboje naudojamų išteklių kainų, gamybos technologijos, gamintojų skaičiaus ir t.t.[18].

Alkoholio ir tabako pasiūlą galima apibrėžti, kaip alkoholio ir tabako gaminių galimų kiekių pateikimą vartotojams[19]. O alkoholio ir tabako paklausa atspindi alkoholio ir tabako gaminių poreikį, tai yra pirkėjų norą ir galimybės nupirkti atitinkamą kiekį alkoholio ir tabako gaminių[20].

Alkoholio ir tabako gaminių paklausą geriausiai atspindi Lietuvos statistikos departamento pateikiamos alkoholio ir tabako gaminių suvartojimo tendencijos (žr.1 lentelę).

1 lentelė. Legalių alkoholinių gėrimų suvartojimas, tenkantis vienam gyventojui

Legalių alkoholinių gėrimų suvartojimas, tenkantis vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui

Kriterijai	Metai							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Legalių alkoholinių gėrimų suvartojimas, tenkantis vienam gyventojui litrais, absoliutaus (100%) alkoholio	11,8	11,1	11,6	12,7	13,0	12,9	12,7	12,0
Legalių alkoholinių gėrimų suvartojimas, tenkantis vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui | litrais, absoliutaus (100%) alkoholio	13,9	13,1	13,6	14,9	15,2	15,2	14,2	14,0

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis oficialiosios statistikos portalo duomenimis (2016) ir Lietuvos statistikos departamento duomenimis (2016)

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, alkoholinių gėrimų (tik legalių) suvartojimas (kiekis vienam gyventojui), didėjęs nuo 1999 metų, 2008 metais stabilizavosi, o 2009 metais netgi sumažėjo, tačiau 2008 – 2014 metais vėl pradėjo didėti. Vienam Lietuvos

[17] Gavelis V., Klimašauskienė D., Kostelnickienė V., Mikučionis P. ir kt. Mikroekonomika, Vilnius: Enciklopedija, 2000, p. 25.
[18] Ten pat. p. 84.
[19] Seaman, P. (2010). Ikegwuonu, T. Drinking to belong Understanding young adults' alcohol use within social networks. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-28]. <https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/alcohol-young-adults-full.pdf>
[20] Anderson, P. Møller, L. Galea, G. (2012). Alcohol in the European Union. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-01-21]. <http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/160680/e96457.pdf>

gyventojui 2008 metais teko – 11,8 litro, 2009 metais – 11,1 litro, 2010 metais – 11,6 litro, 2011 metais – 12,7 litro, 2012 metais – 13 litrų, 2013 metais – 12,9 litro, 2014 metais – 12,7 litro, o 2015 metais – 12,0 litro, absoliutaus alkoholio.

2015 metais, palyginus su 2014 metais, legalių alkoholinių gėrimų suvartojimas smuko. Palyginus su 2014 metais, vienas šalies gyventojas suvartojo vidutiniškai 12,0 litro šalies mažmeninės prekybos ir maitinimo įmonėse įsigyto absoliutaus (100 proc.) alkoholio, tai 0,7 litro mažiau nei 2014 m., o vienas 15 metų ir vyresnis gyventojas – 14,0 litro, arba 0,2 litro mažiau nei 2014 m.

2014 m. vienas šalies gyventojas suvartojo vidutiniškai 12,7 litro šalies mažmeninės prekybos ir maitinimo įmonėse įsigyto absoliutaus (100 proc.) alkoholio, tai 0,2 litro mažiau nei 2013 m., o vienas 15 metų ir vyresnis gyventojas – 14,2 litro, arba 1,0 litro mažiau, nei 2013 m.[21].

2015 m. šalies mažmeninėje prekyboje ir maitinimo įmonėse parduota 3,6 mln. dekalitrų spiritinių alkoholinių gėrimų (degtinės, viskio, brendžio ir pan.), arba 70 tūkst. dekalitrų (1,9 proc.) mažiau nei 2014 m., vyno ir fermentuotų gėrimų – 5,8 mln. dekalitrų, arba 929 tūkst. dekalitrų (13,8 proc.) mažiau. Kaip ir kasmet, daugiausia parduota alaus – 26,8 mln. dekalitrų, arba 1 mln. dekalitrų (3,6 proc.) mažiau nei 2014 m.[22].

Tabako produktų realizavimas įmonėse, turinčiose licenciją verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais Lietuvos Respublikoje, pateikiamas 2 lentelėje.

2 lentelė. Tabako produktų realizavimas įmonėse, turinčiose licenciją verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais Lietuvos Respublikoje

Gaminys	2013 m.	2014 m.	2015 m.
Cigaretės vienam gyventojui (vnt.)	940	999	1100
Lietuvos gyventojų išlaidos cigaretėms (mln. eurų)*	384	392	447

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento duomenimis, 2016.

Kaip matyti iš 2 lentelės Lietuvos gyventojų išlaidos cigaretėms kasmet augo. Didžiausias augimo šuolis stebimas 2015 m. Cigarečių kainų didėjimą lėmė nuo 2014 m. kovo 1 d. pradėtas taikyti didesnis akcizo tarifas.

[21] Alkoholio ir tabako vartojimas ir padariniai 2014 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-28]. < https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?eventId=62471>

[22] Alkoholio ir tabako vartojimas ir padariniai 2015 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-02-26]. < https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?eventId=93819>

Alkoholio ir tabako vienas iš kontrolės tikslų – alkoholio ir tabako paklausos ir pasiūlos mažinimas.

Alkoholio ir tabako paklausos mažinimas – tai kompleksinės ir integruotos alkoholio ir tabako prevencijos, ankstyvosios intervencijos, sveikatos priežiūros, reabilitacijos ir reintegracijos priemonės, skatinančios visuomenę nevartoti alkoholio ir tabako gaminių, mažinančios alkoholio ir tabako gaminių vartojimą ir su tuo susijusius padarinius[23].

Alkoholio ir tabako pasiūlos mažinimas – tai kompleksinės priemonės, kuriomis siekiama užkardyti neteisėtą disponavimą alkoholio ir tabako gaminiais bei jų pirmtakais (prekursoriais) ir sumažinti neteisėtą alkoholio ir tabako gaminių bei jų pirmtakų (prekursorių) apyvartą[24].

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos valstybinė alkoholio ir tabako kontrolė yra suprantama ir įvardijama kaip alkoholio ir tabako produktų gamybos, įvežimo, importo, eksporto, prekybos, vartojimo, alkoholio ir tabako reklamos visos valstybinio reglamentavimo priemonės, skirtos mažinti alkoholio ir tabako bendrąjį suvartojimą, taip pat alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių, kitų produktų, kuriuose yra etilo alkoholio ar tabako, vartojimo kenksmingas pasekmes sveikatai ir ūkiui. Alkoholio ir tabako pasiūlą galima apibrėžti, kaip alkoholio ir tabako gaminių galimų kiekių pateikimą vartotojams. O alkoholio ir tabako paklausa atspindi alkoholio ir tabako gaminių poreikį, tai yra pirkėjų norą ir galimybes nupirkti atitinkamą kiekį alkoholio ir tabako gaminių. Alkoholio ir tabako vienas iš kontrolės tikslų – alkoholio ir tabako paklausos ir pasiūlos mažinimas. Alkoholio ir tabako paklausos mažinimas suvokiamas kaip kompleksinės ir integruotos alkoholio ir tabako prevencijos, ankstyvosios intervencijos, sveikatos priežiūros, reabilitacijos ir reintegracijos priemonės, skatinančios visuomenę nevartoti alkoholio ir tabako gaminių. Alkoholio ir tabako pasiūlos mažinimas traktuotinas, kaip kompleksinės priemonės, kuriomis siekiama užkardyti neteisėtą disponavimą alkoholio ir tabako gaminiais bei jų pirmtakais.

1.2. Alkoholio ir tabako kontrolę įgyvendinančios institucijos

Lietuvos Respublikos alkoholio ir tabako kontrolės tvarka reglamentuota Lietuvos Respublikos AKĮ ir Lietuvos Respublikos tabako kontrolės (toliau – TKĮ) įstatymuose.

Lietuvoje alkoholio ir tabako kontrolę įgyvendina šios institucijos: Seimas, Vyriausybė, Nacionalinė sveikatos taryba ir savivaldybių tarybos[25]. (žr. 2 pav.).

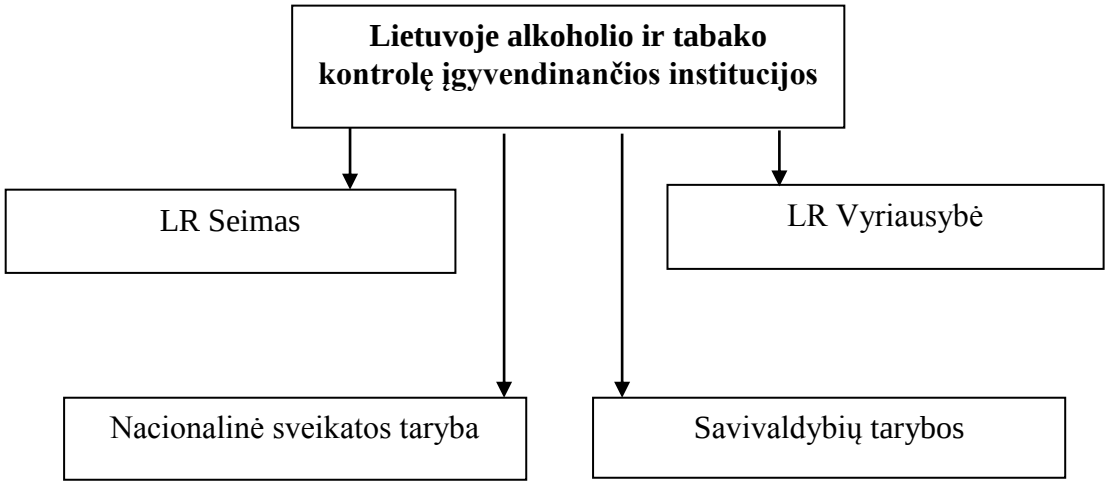
[23] Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų, narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių), tabako ir alkoholio kontrolės koncepcijos patvirtinimo“. 2011 m. spalio 27 d. Nr. 1277.

[24] Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas. Dėl Lietuvos Respublikos narkotikų, tabako ir alkoholio prevencijos tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo, 2015 m. vasario 25 d. Nr. 217.

[25] LR alkoholio kontrolės įstatymas, Valstybės žinios, 1995, Valstybės žinios. Nr. 44-1073.

Alkoholio ir tabako politikos kontrolė pagal kompetenciją pavesta ministerijoms, o įgyvendinimas patikėtas Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentui (toliau – NTAKD), Valstybinei maisto ir veterinarijos tarnybai (toliau – VMVT), savivaldybių vykdomosioms institucijoms, policijai bei sveikatos priežiūros įstaigoms.

Seime priimami nauji AKĮ ir TKĮ pakeitimai (pvz. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo, Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo ir kt.), jų vykdymas koordinuojamas vyriausybės, o vykdymo (įgyvendinimo) kontrolė pavedama Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijai (toliau – LR SAM) ir kt. ministerijoms.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis LR alkoholio kontrolės įstatymu,1995

2 pav. **Lietuvoje alkoholio ir tabako kontrolę įgyvendinančios institucijos**

Seimo komitetuose svarstomi Lietuvos Respublikos AKĮ, Lietuvos Respublikos TKĮ, Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo ir kitų įstatymų projektai, pataisos, pasiūlymai. Sveikatos reikalų komitete svarstomi įstatymų projektai, susiję su gyventojų ir visuomenės sveikatos priežiūra. Diskutuojama aktualiais alkoholio ir tabako kontrolės politikos klausimais, teikiamos išvados Seimui.

Nacionalinė sveikatos taryba – Lietuvos Respublikos Seimui atskaitinga sveikatos politikos koordinavimo institucija, kuri teikia išvadas dėl valstybės siekiamo sveikatos lygio rodiklių, Lietuvos sveikatos programos ir kitų valstybinių sveikatos programų, rengia ir kasmet teikia Seimui pranešimą apie gyventojų sveikatos ir sveikatos politikos formavimo ir įgyvendinimo būklę[26]. Nacionalinė sveikatos taryba įsteigta Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. birželio 16 d. nutarimu. Ši Taryba buvo įkurta įgyvendinant Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. spalio 30 d. nutarimą Nr. I–1939 „Dėl Lietuvos Nacionalinės sveikatos koncepcijos ir jos įgyvendinimo" (Žin., 1991, Nr.33–893). Buvo siekiama sukurti

[26] Nacionalinė sveikatos taryba, [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-28]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/ www_ tv. show? id= 692,1,4>

nepriklausomą, Seimui atskaitingą instituciją, sudarytą iš žymiausių visuomenės sveikatos specialistų, mokslininkų ir visuomenės veikėjų, savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų atstovų, atstovaujančių gyventojų sveikatos interesus, ir turinčią prisidėti formuojant modernią visuomenės sveikatos priežiūros sampratą bei įgyvendinant sveikatos politiką. Nacionalinės sveikatos tarybos misija – stiprinti Lietuvos gyventojų sveikatą, sutelkiant visuomenės ir valstybės institucijų pastangas sveikatos problemų sprendimui, atitinka Pasaulio sveikatos organizacijos programos ,,Sveikata visiems XXI amžiuje" tikslus**.** Tarybai pavesta analizuoti sveikatinimo procesus, atlikti jų ekspertizę, kontroliuoti ir vertinti sveikatos politikos praktinį įgyvendinimą bei teikti išvadas, siūlymus ir rekomendacijas dėl gyvensenos, aplinkos ir sveikatos priežiūros tarnybų veiklos gerinimo. Taryba turi įgaliojimus svarstant problemas įtraukti visus visuomenės socialinius – ekonominius sektorius, kurie, kaip ragina 1992 m. patvirtinta Mastrichto sutartis, privalo prisiimti atsakomybę už savo gyventojų sveikatą. Tarybos veiklos teisinius pagrindus nustato Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo 67 straipsnis ir Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu patvirtinti nuostatai. Tarybą sudaro 17 narių, kurie atstovauja universitetams, visuomenės sveikatos priežiūros specialistams, valstybės institucijoms, savivaldybes ir visuomenines organizacijoms. Nacionalinė sveikatos taryba sudaryta iš 1/3 Lietuvos savivaldybių asociacijos deleguotų savivaldybių bendruomenių sveikatos tarybų atstovų, 1/3 visuomeninių organizacijų, ginančių visuomenės sveikatos interesus, atstovų, 1/3 visuomenės sveikatos priežiūros specialistų. Ši institucija yra ypač kompetentinga ekspertė, atliekanti patariamąją funkciją, formuojant alkoholio kontrolės politiką[27].

Lietuvos Respublikos vyriausybė atsakinga už Seimo priimtų AKĮ ir TKĮ įgyvendinimą. Vyriausybė atlieka visą sveikatos sistemos valdymą, koordinuodama sveikatos sistemos Lietuvoje įgyvendinimą. Tam tikslui ji rengia ir teikia Seimui svarstyti sveikatinimo veiklos įstatymų ir kitų teisės aktų projektus, tvirtina valstybines sveikatinimo programas, kurios yra skirtos Lietuvos Respublikos seimo priimtiems įstatymams įgyvendinti, ir užtikrina jų įgyvendinimą.

„Lietuvos alkoholio kontrolės politikos vystymo kryptis, gaires, priemones, jos atskirą priemonių įgyvendinimo kontrolę organizuoja Lietuvos Respublikos vyriausybės ministerijos, kurioms suteikta atitinkama kompetencija alkoholio ir tabako kontrolės srityje“[28].

Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija yra pagrindinė institucija, atsakinga už Lietuvos sveikatos politikos įgyvendinimą ir tuo pačiu už alkoholio ir tabako kontrolės

[27] Nacionalinė sveikatos taryba, [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-28]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/ www_ tv. show? id= 692,1,4>

[28] Šlipaitė, S. Įrodymais grįsta politika: alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimas Lietuvoje, Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, 2011.

politikos plėtojimą. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija rengia teisės aktų projektus, alkoholio kontrolės politikos klausimais, kuriuos tvirtina Lietuvos Respublikos Vyriausybė, kuri teikia toliau tvirtinti Lietuvos Respublikos Seimui. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija prisideda prie alkoholio ir tabako kontrolės politikos formavimo, analizuodama gyventojų sveikatos būklę, jos raidos prognozę, prisideda nustatant sveikatinimo veiklos tikslus alkoholio kontrolės politikoje, nustatant valstybės siekiamus sveikatos lygio rodiklius ir įgyvendinant Lietuvos Sveikatos programą[29].

Lietuvos Respublikos finansų ministerija kontroliuoja akcizų už alkoholinius gėrimus ir tabako gaminius surinkimą, kontroliuoja ir koordinuoja centrinių mokesčių administratorių veiklą. Lietuvos žemės ūkio ministerija nustato maksimalią leistiną tūrinę etilo alkoholio koncentraciją procentais, jei konkrečios rūšies alkoholinių gėrimų klasifikavimas nenustatytas tiesioginio taikymo ES teisės aktuose. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija užtikrina viešąją tvarką, kovoja su alkoholio ir tabako kontrolės įstatymų pažeidimais, kuruoja ir įgyvendina tokias veiklos sritis, kaip prekybos alkoholiniais gėrimais taisyklių pažeidimai, akcizais apmokestinamų prekių laikymo, gabenimo, realizavimo ir pan. LR švietimo ministerija pateikia alkoholio ir tabako gaminių vartojimo prevencijos programas, rengia metodines rekomendacijas mokytojams ir kitiems šių programų vykdytojams. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija rengia alkoholio ir tabako kontrolę užtikrinančius projektus, dalyvauja formuojant vartotojų teisių apsaugos politiką[30].

Pagrindinė institucija, įgyvendinanti Lietuvos alkoholio ir tabako kontrolės politiką – Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Jis įkurtas tam, kad būtų veiksmingiau koordinuojama ir kontroliuojama veikla, susijusi su alkoholiu, tabako, narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis. Ši institucija išduoda ir panaikina alkoholio produktų gamybos, didmeninės prekybos licencijas, leidimus bei pažymėjimus, atlieka dokumentų, pateiktų licencijoms, leidimams ir pažymėjimams gauti, ekspertizę, kontroliuoja, kaip savivaldybių vykdomosios institucijos laikosi nustatytosios licencijų verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais išdavimo tvarkos, teisės aktų nustatyta tvarka atlieka institucijų, vykdančių, alkoholio valstybinę kontrolę, veiksmų priežiūros ir koordinavimo funkcijas, organizuoja mokslinius ir kitus tyrimus alkoholio kontrolės srityse, atlikdama planinius ir neplaninius patikrinimus, kontroliuoja, kaip juridiniai ir fiziniai asmenys laikosi Lietuvos Respublikos AKĮ nuostatų (tam ji turi teisę lankytis visose įmonėse, gaminančiose, perdirbančiose, įvežančiose, importuojančiose, eksportuojančiose, sandėliuojančiose, transportuojančiose, alkoholio produktus ir jais prekiaujančiose, o nustačius pažeidimus, įpareigoti įmones nutraukti veiklą,

[29] LR alkoholio kontrolės įstatymas, Valstybės žinios, 1995, Valstybės žinios. Nr. 44-1073.
[30] Ten pat.

pažeidžiančią įstatymus ir kitus teisės aktus alkoholio kontrolės klausimais), kontroliuoja, kaip juridiniai ir fiziniai asmenys laikosi įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimų, susijusių su alkoholio reklamos draudimu ir ribojimu, pardavimo ribojimu, savo kompetencijos klausimais konsultuoja ūkio subjektus, kurių veiklos priežiūra ar kontrolė yra priskirta jos kompetencijai, teikia metodinę pagalbą dėl tinkamo teisės aktuose nustatytų reikalavimų laikymosi, pagal kompetenciją nagrinėja juridinių, fizinių asmenų ir fizinių asmenų grupių pateiktus pranešimus, prašymus ir skundus[31].

Svarbus vaidmuo užtikrinant alkoholio ir tabako kontrolę tenka ir savivaldybėms. Lietuvos savivaldybių tarybos tvirtina kompleksines savivaldybių sveikatos programas (savivaldybių alkoholio ir tabako kontrolės programas), kurių tikslas toje savivaldybės teritorijoje įgyvendinti valstybines sveikatos programas. Savivaldybės taryba kontroliuoja alkoholio ir tabako kontrolės programų įgyvendinimą, nustatant savivaldybės reguliavimo sričiai priskirtų įstaigų įgaliojimus ir prižiūrint jų veiklą. Savivaldybių tarybos tvirtina savivaldybių visuomenės sveikatos rėmimo specialiąsias programas, kuriose, numatytos žalingų įpročių prevencijos priemonės. Savivaldybės taryba nustato mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse licencijų išdavimo tvarką, suteikdama įmonėms tiek neterminuotas, tiek sezonines, tiek laikinas, renginio laikui licencijas, turi teisę riboti ar uždrausti prekybą alkoholiniais gėrimais švenčių ir masinių renginių dienomis, turi teisę riboti laiką, kuriuo leidžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais, neišduoti licencijos verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais.

Apibendrinant teigtina, kad Lietuvoje alkoholio ir tabako kontrolę įgyvendina šios institucijos: Seimas, Vyriausybė, Nacionalinė sveikatos taryba ir savivaldybių tarybos. Alkoholio ir tabako politikos kontrolė pagal kompetenciją pavesta ministerijoms, o įgyvendinimas patikėtas Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentui, Valstybinei maisto ir veterinarijos tarnybai, savivaldybių vykdomosioms institucijoms, policijai bei sveikatos priežiūros įstaigoms. Seime priimami nauji alkoholio ir tabako kontrolės įstatymų pakeitimai, jų vykdymas koordinuojamas Vyriausybės, o vykdymo (įgyvendinimo) kontrolė pavedama Sveikatos apsaugos ministerijai.

[31] Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento nuostatai, [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-28]. <http://www.ntakd.lt/index.php/veikla/nuostatai/departamento-nuostatai>

2. ALKOHOLIO IR TABAKO KONTROLĖS TEISINIO REGULIAVIMO PO 1990 METŲ APŽVALGA

2.1. Teisinis reguliavimas 1990 – 1995 m. laikotarpiu

Atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje dar veikė alkoholio gamybos monopolis, alkoholio gamybos ir prekybos įmonių veikla buvo reglamentuota Lietuvos Vyriausybės nutarimais. Minėti nutarimai taip pat reglamentavo alkoholio įvežimo ir išvežimo, žaliavų patekimo į Lietuvos Respubliką apmuitinimo tvarką.

1993 m. sausio 26 d. Lietuvos Vyriausybės nutarimas „Dėl prekybos alkoholiniais gėrimais“ – pirmasis nutarimas, reglamentavęs prekybą alkoholiu. Minėtame nutarime reglamentuota didmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais tvarka.

1993 m. sausio 26 d. nutarimu Nr. 26 patvirtintose „Prekybos alkoholiniais gėrimais taisyklėse“ (1993)[32] numatyta, kad vykdyti didmeninę prekybą importiniais alkoholiniais gėrimais (įskaitant alų) ar tik alumi gali tik įmonės, turinčios leidimus juos įvežti į Lietuvos Respubliką. Numatyta, kad įmonėms, vykdančioms didmeninę prekybą tik Lietuvos Respublikoje pagamintais alkoholiniais gėrimais (įskaitant alų) ar tik alumi, leidimus išduoda miestų (rajonų) valdybos, sumokėjus šioms įmonėms nustatytojo dydžio valstybinę rinkliavą. Minėtose taisyklėse taip pat numatyta, kad kiekviena prekybos ir viešojo maitinimo įmonė, parduodanti alkoholinius gėrimus (įskaitant alų) gyventojams, privalo turėti vienerius metus galiojantį leidimą prekiauti alkoholiniais gėrimais. Nustatyta, kad mažmeninės prekybos ir viešojo maitinimo įmonės gali prekiauti tik produkcija, gaunama iš įmonių, kurios turi leidimus gaminti alkoholinius gėrimus, o didmeninės prekybos įmonės ir įmonės, gaminančios alkoholinius gėrimus, gali parduoti juos tik toms prekybos ir viešojo maitinimo įmonėms, kurios turi teisę (leidimus) jais prekiauti[33].

Prekybos alkoholiniais gėrimais taisyklėse (1993)[34] akcentuota, kad tik stacionarioms specializuotoms parduotuvėms arba specializuotiems jų skyriams ir viešojo maitinimo įmonėms išduodami leidimai prekiauti visais alkoholiniais gėrimais bei pilstomu alumi, o kioskams bei lauko (gatvės) prekybos objektams – tik alumi gamyklų taroje. Miestų (rajonų) valdybos gali leisti prekiauti alkoholiniais gėrimais (įskaitant alų) ir parduotuvei, kurioje alkoholiniams gėrimams (įskaitant alų) skirta atskira lentyna, jeigu ši parduotuvė yra kaime arba ji vienintelė miesto mikrorajone.

[32] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimas Nr. 26 „Dėl prekybos alkoholiniais gėrimais“, Valstybės žinios, 1993-02-20, Nr. 5-103 (negalioja).
[33] Ten pat.
[34] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimas Nr. 26 „Dėl prekybos alkoholiniais gėrimais“, Valstybės žinios, 1993-02-20, Nr. 5-103 (negalioja).

Prekybos alkoholiniais gėrimais taisyklėse (1993) pažymima, kad nerekomenduojama išduoti leidimų prekiauti alkoholiniais gėrimais (įskaitant alų) prekybos ir viešojo maitinimo įmonėms, esančioms pramonės įmonėse, prie kultūros įstaigų, mokyklų, vaikų darželių, išskyrus kurortinius miestus.

Minėtose taisyklėse nustatytas prekybos alkoholiniais gėrimais laikas. Prekybos įmonėms už leidimus prekiauti alkoholiniais gėrimais (įskaitant alų) po 22 valandos, o viešojo maitinimo įmonėms – po 24 valandos nustatyta valstybinė rinkliava. Prekybos alkoholiniais gėrimais taisyklėse (1993)[35] nustatyta, kad parduoti alkoholinius gėrimus (įskaitant alų) draudžiama:

- asmenims, neturintiems 18 metų,
- kioskuose, lauko (gatvės) prekybos objektuose, pakelėse (išskyrus alų gamyklų taroje),
- be kiekvienos siuntos kokybę patvirtinančio gamintojo sertifikato ir Sveikatos apsaugos ministerijos nustatyta tvarka išduoto kokybę patvirtinančio dokumento,
- draudžiama parduoti falsifikuotus alkoholinius gėrimus (įskaitant alų),
- prekybos ir viešojo maitinimo įmonėms (išskyrus vaistines) draudžiama prekiauti spiritu,
- asmenims, neturintiems 18 metų, alkoholiniais gėrimais (įskaitant alų) prekiauti draudžiama.

Prekybos alkoholiniais gėrimais taisyklėse (1993) akcentuota, kad mažmeninė prekyba vykdoma tik turint vienerius metus galiojantį leidimą, leidimus viešojo maitinimo įmonėms išduoti buvo galima tik atsižvelgus į viešojo maitinimo įmonių būklę, vietą, patalpų kokybę ir kitas sąlygas, gavus suderinimą su policijos komisariatais (nuovadomis) ir higienos centrais, nurodyta, kokia informacija turi būti leidime, t. y. nurodytas prekybos objekto adresas, alkoholinių gėrimų (įskaitant alų) pardavimo laikas, leidžiamų parduoti alkoholinių gėrimų rūšys bei pardavimo būdas (gerti ten pat ar išsinešti), taip pat buvo apibrėžta, kad didmeninės prekybos įmonės turi teisę parduoti alkoholinius gėrimus tik mažmeninės prekybos įmonėms, sąskaitose faktūrose nurodant perkančiosios įmonės leidimo numerį ir išdavimo datą, buvo įtvirtintos nuostatos dėl specializuotų alkoholio parduotuvių, pagal šias taisykles tik jos ir viešojo maitinimo įmonės galėjo prekiauti visų rūšių alkoholiniais gėrimais, kioskai galėjo pardavinėti galėjo prekiauti tik alumi gamyklinėje taroje[36].

[35] Ten pat.
[36] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimas Nr. 26 „Dėl prekybos alkoholiniais gėrimais“, Valstybės žinios, 1993-02-20, Nr. 5-103 (negalioja).

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimas Nr. 26 „Dėl prekybos alkoholiniais gėrimais“ galiojo iki 1995 m. kovo 30 d. ir per tą laikotarpį buvo papildytas (ar keistas) net 13 kartų[37].

Paminėtinas ir Lietuvos Vyriausybės nutarimas „Dėl valstybinės rinkliavos“[38], kuriuo nustatyta valstybinė rinkliavos tvarka ir laikinieji tarifai. Už vienerius metus galiojančių leidimų išdavimą prekiauti alkoholiniais gėrimais (įskaitant alų) numatyta ne mažiau kaip 150000 talonų respublikos miestuose ir rajonų centruose, ne mažiau kaip 20000 talonų kituose rajonų miestuose ir kaimuose. Konkretų šios valstybinės rinkliavos dydį nustato miesto (rajono) valdyba. Už leidimą prekiauti naktį imama papildoma tokio pat dydžio valstybinė rinkliava; už prekybą alumi numatyta ne mažiau kaip 50000 talonų respublikos miestuose ir rajonų centruose. Konkretų šios valstybinės rinkliavos dydį nustato miesto (rajono) valdyba. Už leidimą prekiauti naktį imama papildoma tokio pat dydžio valstybinė rinkliava.

Pažymėtina tai, kad Lietuva iki įstojimo į Europos Sąjungą (toliau – ES), galėjo savarankiškai nustatyti importo muitus. Vienas iš pirmųjų, sistemiškai apimantis didelę dalį prekių, teisės aktas buvo 1994 m. spalio 14 d. LRV priimtas nutarimas „Dėl prekių eksporto ir importo reguliavimo Lietuvos Respublikoje tvarkos[39]“, šiame teisės akte buvo numatyti muitai už alkoholinius gėrimus, jų įvežimo į Lietuvos Respubliką tvarka. Buvo nurodyta, kad ant

[37] Nutarimas 163 1993-03-12 Dėl valstybinės rinkliavos (Lietuvos Respublikos Vyriausybė); Nutarimas 187 1993-03-19 Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 26 dalinio pakeitimo ir papildymo (Lietuvos Respublikos Vyriausybė); Nutarimas 974 1993-12-23 Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 26 dalinio pakeitimo (Lietuvos Respublikos Vyriausybė); Nutarimas 78 1994-02-03 Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 26 ir 1993 m. kovo 12 d. nutarimo Nr. 163 dalinio pakeitimo (Lietuvos Respublikos Vyriausybė); Nutarimas 125 1994-02-23 Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 26 dalinio pakeitimo (Lietuvos Respublikos Vyriausybė); Nutarimas 253 1994-04-07 Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 26 ir 1993 m. kovo 12 d. nutarimo Nr. 163 dalinio pakeitimo (Lietuvos Respublikos Vyriausybė); Nutarimas 253 1994-04-07 Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 26 ir 1993 m. kovo 12 d. nutarimo Nr. 163 dalinio pakeitimo (Lietuvos Respublikos Vyriausybė); Nutarimas 534 1994-06-30 Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 26 ir 1993 m. kovo 12 d. nutarimo Nr. 163 dalinio pakeitimo (Lietuvos Respublikos Vyriausybė); Nutarimas 828 1994-09-07 Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 26 ir 1994 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 534 dalinio pakeitimo (Lietuvos Respublikos Vyriausybė); Nutarimas 861 1994-09-19Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 26 dalinio pakeitimo (Lietuvos Respublikos Vyriausybė); Nutarimas 947 1994-10-06 Dėl priemonių alkoholinių gėrimų, tabako gaminių ir naftos produktų gamybos, importo, tranzito ir prekybos kontrolei stiprinti, mokesčių rinkimui gerinti (Lietuvos Respublikos Vyriausybė); Nutarimas 947 1994-10-06 Dėl priemonių alkoholinių gėrimų, tabako gaminių ir naftos produktų gamybos, importo, tranzito ir prekybos kontrolei stiprinti, mokesčių rinkimui gerinti (Lietuvos Respublikos Vyriausybė); Nutarimas 1182 1994-11-25 Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 26 dalinio pakeitimo (Lietuvos Respublikos Vyriausybė); Nutarimas 1301 1994-12-23 Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 26 ir 1994 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 534 dalinio pakeitimo (Lietuvos Respublikos Vyriausybė); Nutarimas 300 1995-03-03 Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 26 "Dėl prekybos alkoholiniais gėrimais" dalinio pakeitimo (Lietuvos Respublikos Vyriausybė).

[38] Lietuvos Vyriausybės nutarimas „Dėl Valstybinės rinkliavos“ Nr. 163, Valstybės žinios, 1993-04-10, Nr. 10-252 (negalioja).

[39] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. spalio 14 d. nutarimas Nr. 985 „Dėl prekių eksporto ir importo reguliavimo Lietuvos Respublikoje tvarkos“, Valstybės žinios, 1993-06-23, Nr. 24-573 (negalioja).

.

importuojamų alkoholinių gėrimų, išskyrus alų ir suvenyrinius alkoholinius gėrimus, turi būti užklijuotos Finansų ministerijos patvirtintos banderolės, be banderolių prekiauti alkoholiniais gėrimais draudžiama. Buvo numatyta, kad konfiskuoti alkoholiniai gėrimai galėjo būti parduodami, jei jie yra tinkamos kokybės.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. spalio 14 d. nutarimu Nr. 985 patvirtinta tabako gaminių ir alkoholinių gėrimų importo tvarka. Nutarime numatyta, kad ūkio subjektai, importuojantys į Lietuvos Respubliką tabako gaminius, turi užsiregistruoti kaip tabako gaminių importuotojai Muitinės departamente prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos, kuris suteikia jiems specialų importuotojo numerį (sertifikatą). Nuo 1993 m. liepos 15 d. ant importuotų į Lietuvos Respubliką tabako gaminių pakelių, maišelių ar kitokių įpakuočių turi būti šie specialūs ženklai:

- specialus importuotojo numeris (sertifikatas),
- užrašas lietuvių kalba: „Tabako gaminiai, skirti parduoti Lietuvos Respublikoje“,
- specialus tekstas lietuvių kalba: „Sveikatos apsaugos ministerija įspėja – rūkymas kenkia jūsų sveikatai“.

Nuo 1993 m. liepos 15 d. importuoti į Lietuvos Respubliką tabako gaminius, neturinčius 2 punkte nurodytų specialių ženklų, draudžiama. Nuo 1993 m. spalio 1 d. Lietuvos Respublikoje draudžiama prekiauti tabako gaminiais, kurie buvo importuoti į Lietuvos Respubliką iki 1993 m. liepos 15 d. ir neturi specialių ženklų. Nuo 1993 m. spalio 1 d. ant importuojamų į Lietuvos Respubliką tabako gaminių įpakuočių ir alkoholinių gėrimų turi būti klijuojamos banderolės, kurias importuotojams parduoda Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos. Šios banderolės klijuojamos ant tabako gaminių įpakuočių ir alkoholinių gėrimų taip, kad neperplėšus banderolės negalima būtų jų atplėšti arba atkimšti. Prekiauti tabako gaminiais ir alkoholiniais gėrimais be banderolių draudžiama[40].

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1994 m. birželio 30 d. nutarimu Nr. 534[41] įtvirtino leidimų išdavimų tvarką importuoti alkoholinius gėrimus ir tabako produktus iš konkrečių tiekėjų. Remiantis šiuo nutarimu licencijos įsigijimo kaina miestuose siekė 30 000 Lt., o rajono centruose ne mažiau kaip 10 000 litų rajono centruose, mažesnėse gyvenvietėse ne mažiau 800 litų. Pažymėtina, kad už prekybą naktį bei prekybą parodose ar mugėse buvo renkama papildoma rinkliava ne mažesnė nei pagrindinė[42].

[40] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. spalio 14 d. nutarimas Nr. 985 „Dėl prekių eksporto ir importo reguliavimo Lietuvos Respublikoje tvarkos“, Valstybės žinios, 1993-06-23, Nr. 24-573 (negalioja).
[41] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. birželio 30 d. nutarimas Nr. 534 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 26 ir 1993 m. kovo 12 d. nutarimo Nr. 163 dalinio pakeitimo“ ,Valstybės žinios, 1994, Nr. 51-971(negalioja).
[42] Ten pat.

Paminėtinas ir 1994 m. birželio 2 d. įstatymas „Dėl asmenų, kurie sistemingai daro administracinius teisės pažeidimus būdami apsvaigę nuo alkoholio, narkotinių ar toksinių priemonių, socialinės bei psichologinės reabilitacijos“. Šiuo įstatymu siekta nustatyti socialinės bei psichologinės reabilitacijos taikymą asmenims, kurie, būdami apsvaigę nuo alkoholio, narkotinių ar toksinių priemonių, sistemingai daro administracinius teisės pažeidimus, trikdančius viešąją tvarką ir rimtį. Įstatyme numatytos šios socialinės bei psichologinės reabilitacijos priemonės: veiksnumo apribojimas Lietuvos Respublikos civilinio ir civilinio proceso kodeksų nustatyta tvarka, individuali profilaktinė vietos savivaldos institucijų pareigūnų ir policijos veikla, asmenų įrašymas į policijos profilaktinę įskaitą ir oficialus įspėjimas nutraukti asocialų gyvenimo būdą, pasiuntimas į socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigą. Numatyta, kad minėtos priemonės taikomos asmeniui, nepaisant ar buvo taikyta administracinė nuobauda už padarytą administracinį teisės pažeidimą[43]. Remiantis analizuojamo įstatymo 7 str. nuostatomis, policija turėjo teisę:

- kontroliuoti įrašyto į policijos įskaitą asmens elgesį, lankytis jo gyvenamojoje vietoje nuo 6 iki 22 valandos, tikrinti, ar asmuo, įpareigotas pasitikrinti pas narkologą ir, jeigu būtina savanoriškai gydytis nuo alkoholizmo, narkomanijos ar toksikomanijos, nepiktnaudžiauja alkoholiniais gėrimais, nevartoja narkotinių ar toksinių priemonių,
- įpareigoti asmenį, kuris yra įrašytas į policijos profilaktinę įskaitą ir būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių ar toksinių priemonių padarė administracinį teisės pažeidimą, per vieną mėnesį pasitikrinti pas narkologą,
- teikti teismui pasiūlymą pasiųsti asmenį, kuris yra įrašytas į policijos profilaktinę įskaitą ir padaręs per vienerius metus nuo šio įrašymo dienos du administracinius teisės pažeidimus būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių ar toksinių priemonių arba kuris yra padaręs tokį nusižengimą ir neįvykdęs policijos nustatytos pareigos pasitikrinti per vieną mėnesį pas narkologą, į socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigą,
- kontroliuoti asmens, kuriam atidėtas pasiuntimo į socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigą vykdymas elgesį, lankytis jo gyvenamojoje vietoje nuo 6 iki 22 valandos, tikrinti, ar asmuo vykdo pasižadėjimą savanoriškai gydytis nuo alkoholizmo, narkomanijos ar toksikomanijos[44].

Alkoholio paklausos ir pasiūlos analizės aspektu svarbiu laikytinas 1994 m. liepos 19 d. priimtas Sveikatos sistemos įstatymas[45], kuris nustatė, kad narkotinių ir psichotropinių medžiagų,

[43] Lietuvos Respublikos 1994 m. birželio 2 d. įstatymas „Dėl asmenų, kurie sistemingai daro administracinius teisės pažeidimus būdami apsvaigę nuo alkoholio, narkotinių ar toksinių priemonių, socialinės bei psichologinės reabilitacijos, valstybės Žinios, 1994.06.22, Nr.: 47.
[44] Ten pat.
[45] Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas , Valstybės žinios, 1994, Nr. 63-1231; 1998, Nr. 112-3099.

alkoholio produktų, tabako ir jo gaminių gamybos, prekybos, importo, eksporto, jų licencijavimo, vartojimo kontrolės tvarką. Remiantis minėtu įstatymu, Nacionalinei sveikatos tarybai patikėtas valstybinės alkoholio kontrolės politikos koordinavimas. Savivaldybės lygmeniu alkoholio kontrolės politikos koordinavimo procesas buvo patikėtas savivaldybių bendruomenės sveikatos taryboms. Analizuojamame įstatyme numatyta patvirtinti Valstybinės tabako ir alkoholio kontrolės tarnybos prie Lietuvos Respublikos vyriausybės (toliau – VTAKT) nuostatus, šiai tarnybai suteikti įgaliojimai licencijuoti alkoholio, tabako gamybą, prekybą, importą, kontroliuoti, kaip ūkiniai subjektai laikosi TKĮ ir AKĮ nuostatų.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gruodžio 23 d. nutarimu Nr. 1312 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. balandžio 25 d. nutarimo Nr. 302 papildymo“, iš esmės pakeistos Prekybos alkoholiniais gėrimais taisyklės[46]. Viena iš naujovių – sumažintas dieninės mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais laikas iki 20 val., taip pat numatyta galimybė prekiauti alkoholiniais gėrimais gyvenamuosiuose namuose, kuriuose pagrindinis įėjimas, skirtas pirkėjams, yra iš gatvės ir nesutampa su įėjimu į namo laiptinę, išimtis padaryta ir teatrams, kuriuose net esant kelioms alkoholinių gėrimų prekybos vietoms galima turėti tik vieną leidimą.

Po ilgų svarstymų 1995 m. balandžio 18 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos AKĮ[47]. Minėtame įstatyme reglamentuoti santykiai, susiję su alkoholio produktų, maisto ir kitų produktų, kuriuose yra etilo alkoholio, gamyba, prekyba, laikymu, gabenimu, įvežimu, importu, eksportu, vartojimu, reklama, rėmimu. Šis įstatymas nustatė valstybės alkoholio kontrolės Lietuvos Respublikoje pagrindus. AKĮ pagrindinis tikslas – mažinti bendrąjį alkoholio suvartojimą, jo prieinamumą, ypač nepilnamečiams, piktnaudžiavimą alkoholiu, jo daromą žalą sveikatai ir ūkiui, nustatyti teisės gaminti, parduoti, įvežti, importuoti ir eksportuoti analizuojamame įstatyme reglamentuojamus alkoholio produktus suteikimo ūkio subjektams teisinius pagrindus.

Analizuojamo įstatymo 3 str. įvardijami valstybės alkoholio kontrolės politikos principai:

- valstybinio reguliavimo priemonėmis riboti privatų pelną, gautą iš alkoholinių gėrimų gamybos, importo ir prekybos,
- mokesčiais mažinti alkoholinių gėrimų prieinamumą,
- skatinti įmones gaminti, importuoti ir realizuoti alkoholinius gėrimus, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija (toliau – TAK) mažesnė kaip 22 procentai,
- riboti alkoholinių gėrimų realizavimo ir vartojimo rėmimą,

[46] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gruodžio 23 d. nutarimu Nr. 1312 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. balandžio 25 d. nutarimo Nr. 302 papildymo“ Valstybės žinios, 1994-12-30, Nr. 101-2038 (Negalioja).
[47] Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas, Valstybės žinios, 1995-05-26, Nr. 44-1073.

- skatinti privačias įmones prisidėti įgyvendinant valstybės alkoholio kontrolės politiką,
- papildomai naudoti nustatytos dalies akcizų už alkoholinius gėrimus įmokas sveikatos programoms rengti ir įgyvendinti,
- didinti visuomenės informuotumą alkoholio vartojimo daromos socialinės ir ekonominės žalos sveikatai ir ūkiui klausimais,
- didinti nevartojančių ar retai alkoholinius gėrimus vartojančių gyventojų skaičių remiant blaivybės organizacijų veiklos programas,
- skatinti laisvos nuo alkoholio socialinės aplinkos formavimą ir socialinę veiklą,
- remti nealkoholinių gėrimų gamybą ir prekybą,
- remti laisvos nuo alkoholio gyvenamosios aplinkos planavimą[48].

Analizuojamo įstatymo 4 str.[49] nurodomi alkoholio produktų gamybos, prekybos ir importo reguliavimo ypatumai. Pažymima, kad alkoholio produktai yra priskiriami specialiems gaminiams, kurių gamybai, importui, prekybai ir vartojimui pagal šį ir kitus įstatymus bei teisės aktus taikomas ypatingas valstybinio reguliavimo režimas. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, remdamasi Prekybos įstatymo 4 straipsnio pirmąja dalimi, ypatingais atvejais gali įvesti alkoholinių gėrimų didmeninės ir mažmeninės prekybos valstybės monopolį. Monopolio įvedimo pagrindus ir sąlygas, jo įgyvendinimo tvarką nustato įstatymai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai. Lietuvos Respublikos Vyriausybė ypatingais atvejais, kai Lietuvos gyventojų ligotumas alkoholinėmis psichozėmis viršija nustatytą rodiklį, gali nustatyti alkoholinių gėrimų grupių gamybos ir importo kvotas. Ligotumo alkoholinėmis psichozėmis rodiklį, kurį viršijus įvedamos alkoholinių gėrimų grupių gamybos ir importo kvotos, šias kvotas bei jų įvedimo terminus nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė Sveikatos apsaugos ministerijos teikimu.

Lietuvos Respublikos AKĮ 5 str.[50] pažymėta, jei skysčiai (technologiniai, parfumerijos ir kosmetikos pramonės gaminiai ir kt.), kuriuose yra etilo alkoholio, vartojami kaip apsvaigimą sukeliantys gėrimai, tai Lietuvos Respublikos Vyriausybė turi teisę, remdamasi Sveikatos apsaugos ministerijos pateiktais šių skysčių vartojimo ir jų sąlygojamų žalingų pasekmių sveikatai statistikos atrankinių tyrimų duomenimis, reguliuoti jų gamybą, importą, vidaus prekybą ir vartojimą pagal šio įstatymo normas. Maisto produktų su alkoholio priedais gamybos, importo bei vidaus prekybos tvarką, remdamasi šiuo ir kitais įstatymais bei teisės aktais, nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

[48] Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas, Valstybės žinios, 1995-05-26, Nr. 44-1073.
[49] Ten pat.
[50] Ten pat.

Kituose AKĮ straipsniuose pateikti kokybės užtikrinimo, ženklinimo reikalavimai, atsakomybės klausimai, nurodytos atsakingos už alkoholinių gėrimų atitikimą reikalavimams institucijos. AKĮ 10 str. pažymėta, kad Lietuvos Respublikoje draudžiama gaminti naminę degtinę, brogą, kitus namų gamybos stiprius alkoholinius gėrimus. Alkoholinių gėrimų pripažinimo namų gamybos stipriais alkoholiniais gėrimais kriterijus nustato VTAKT. Tuo metu legalios gamybos leidimas VTAKT buvo išduodamas 3 metams. AKĮ buvo išskirtos konkrečias įmonės, gaminančios nedenatūruotą alkoholį ir alkoholinius gėrimus, nes tame pačiame straipsnyje yra nurodyta, kad visos kitos įmonės, gaminančios alkoholinius gėrimus ir nedenatūruotą etilo alkoholį yra valstybinės, dėl šio straipsnio vėliau pasisakė Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas). Taigi realiai veikė alkoholio, kurio TAK viršijo 22 procentus, gamybos monopolija. Tačiau alkoholinių gėrimų importo ir eksporto teisinis reguliavimas buvo žymiai liberalesnis, o įvežamas kiekis buvo ribojamas Vyriausybės VTAKT teikimu. Nedenatūruotą alkoholį buvo galima įsivežti tik turint leidimą, kuris galioja vienerius metus, alkoholiniai gėrimai importuojami tik turint leidimą, galiojantį vienerius metus. Maksimalų leidimų skaičių (mažesnį nei 10) nustatė Lietuvos Respublikos Vyriausybė arba jos pavedimu VTAKT, šie leidimai buvo išduodami viešo konkurso būdu[51].

Lietuvos įmonėms leista gaminti alkoholio produktus tik turint Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos pavedimu VTAKT trejiems metams išduotą leidimą. Leidimas gaminti alkoholio produktus įmonėms buvo išduodamas tik turint nustatyta tvarka patvirtintus norminius dokumentus, nustatančius šių produktų gamybos technines sąlygas (įrangą), kokybės ir higieninius reikalavimus bei rodiklius, alkoholinių gėrimų kokybės tyrimo laboratoriją ir nustatytos kvalifikacijos personalą. Personalo kvalifikacinius reikalavimus nustato VTAKT. Leidimuose turėjo būti įrašytos leidžiamų gaminti alkoholio produktų, įskaitant alkoholinius gėrimus, rūšys. Leidimų gaminti alkoholio produktus išdavimo ir atšaukimo sąlygas bei tvarką, atsisakymo juos išduoti pagrindus, remdamasi nustatė Lietuvos Respublikos Vyriausybė[52].

Mažmeninės prekybos licencijos buvo išduodamos vieneriems metams, išskyrus sezonines licencijas. Savivaldybėms sudaryta galimybė nusistatyti maksimalų leidimų prekiauti alkoholiniais gėrimais skaičių[53].

Remiantis A. Mockevičiumi, „į naująjį AKĮ perkeltos nuostatos iš 1994 m. spalio 28 d. LRV nutarimo su tam tikrais pakeitimais. Buvo aiškiai susisteminti draudimai vienoje dalyje, išgrynintos sąvokos ir frazės, todėl draudimai pasidarė aiškesni, buvo draudžiama realizuoti alkoholinius gėrimus, kurių etilo alkoholis pagamintas ne iš maisto žaliavų, neatitinkančių

[51] Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas, Valstybės žinios, 1995-05-26, Nr. 44-1073.
[52] Ten pat.
[53] Ten pat.

Lietuvos Respublikos norminių dokumentų, reglamentuojančių kokybę, reikalavimų“ <...>. Taip pat į AKĮ buvo perkeltos nuostatos iš nutarimų, kurios buvo vienos iš esminių reguliuojančių alkoholio kontrolę, kad ,,Lietuvoje draudžiama parduoti alkoholinius gėrimus jaunesniems kaip 18 metų asmenims, neblaiviems asmenims ir uniformuotiems pareigūnams“[54].

Priėmus AKĮ, uždrausta prekiauti alkoholiniais gėrimais ugdymo, sporto, sveikatos priežiūros įstaigose ir jų teritorijose, prie maldos namų. AKĮ reglamentuotas draudimas pardavinėti alkoholinius gėrimus vaikams ir paaugliams skirtų prekių prekyvietėse, iš prekybos automatų, prekybos įmonėse, įrengtose degalinėse ir prie jų, tarptautinių ir respublikinių kelių pakelėse. Taip pat AKĮ siekta užtikrinti daugiabučių gyventojų teises, AKĮ numatyta, kad prekiauti alkoholiu parduotuvėse, įrengtose daugiabučiuose gyvenamuosiuose namuose galima tik gavus daugiabučių namų savininkų bendrijų sutikimą. AKĮ leido prekiauti alkoholiu ir po 22 valandos, tačiau už šią galimybę buvo taikomas dvigubo tarifo žyminis mokestis (taip buvo vadinama rinkliava).

AKĮ 13 str. buvo pažymėta, kad tik valstybinėms įmonėms ir specialiosios paskirties bendrovėms šio įstatymo ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka suteikiama teisė gaminti nedenatūruotą etilo alkoholį bei alkoholinius gėrimus, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija viršija 22 procentus.

AKĮ 16 str.[55] pateikta alkoholio produktų importo tvarka. Importuoti alkoholio produktus įmonėms leista tik tada, kai jos turi:

1) šio įstatymo ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų nustatyta tvarka išduotą leidimą,

2) įmonės gamintojos - užsienio šalies ūkio subjekto išduotą pažymėjimą (sertifikatą), liudijantį alkoholio produktų kokybę,

3) nustatytą alkoholinių gėrimų talpų specialų ženklinimą.

AKĮ 17 str. numatyta, kad vienerius metus galiojančius leidimus importuoti alkoholio produktus, remdamasi šiuo įstatymu, išduoda Lietuvos Respublikos Vyriausybė ar jos pavedimu VTAKT. Leidžiamų kiekvienais metais išduoti leidimų importuoti alkoholinius gėrimus skaičių nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė ar jos pavedimu VTAKT, remdamasi alkoholio bendrojo suvartojimo tendencijomis, alkoholio vartojimo nulemtų kenksmingų pasekmių sveikatai ir ūkiui statistikos duomenimis, tačiau kiekvienais metais galiojančių leidimų importuoti skaičius neturi viršyti dešimties. Leidimai importuoti alkoholinius gėrimus išduodami pagal viešą konkursą, kurio sąlygas bei tvarką nustato ir visuomenės informavimo priemonėse skelbia Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Leidimai importuoti alkoholinius

[54] Mockevičius A. Alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo raida Lietuvos Respublikoje: problemos ir sprendimai, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2014, p. 24.
[55] Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas, Valstybės žinios, 1995-05-26, Nr. 44-1073.

gėrimus (išskyrus alų) išduodami tik toms įmonėms, kurios pateikia dokumentus, liudijančius apie sudarytas sutartis tik su tokiais užsienio ūkio subjektais, kurie dėl savo produkcijos kokybės patikimumo yra įtraukti į alkoholinių gėrimų gamintojų asociacijų leidžiamus biuletenius. Leidimuose importuoti alkoholio produktus įrašomi leidžiami importuoti alkoholio produktų rūšys, taip pat alkoholinių gėrimų grupės. Įmonėms, kurios turi leidimus importuoti alkoholio produktus, drausta pagal sutartį perduoti kitiems ūkio subjektams teisę importuoti alkoholio produktus naudojant gabenimo dokumentuose įmonių, turinčių šią teisę, pavadinimus. Pažymėta, kad leidimų importuoti alkoholio produktus išdavimo ir atšaukimo sąlygas bei tvarką, atsisakymo juos išduoti pagrindus, nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė[56].

Remiantis AKĮ 19 str., didmeninė prekyba alkoholio produktais leista tik turint Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos pavedimu VTAKT vieneriems metams išduotus leidimus. Didmeninės prekybos leidimai išduodami konkurso tvarka. AKĮ numatyta, kad didmeninės prekybos apimtys privalo atitikti alkoholio produktų gamybos ar importo apimtis. Mažmeninė prekyba alkoholiniais gėrimais leista tik turint atitinkamos savivaldos vykdomosios institucijos vieneriems metams išduotus, esant atitinkamo policijos komisariato sutikimui, leidimus[57].

Savivaldos vykdomosios institucijos leidžiamų kiekvienais metais išduoti mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais ir viešojo maitinimo įmonėse leidimų konkretų skaičių nustatė, remdamosi alkoholio bendrojo suvartojimo tendencijomis atitinkamos teritorijos administraciniame vienete, alkoholio vartojimo nulemtų kenksmingų pasekmių sveikatai ir ūkiui statistikos duomenimis. Savivaldybėms suteikta teisė nustatyti išduodamų vienkartinių leidimų prekybos ir viešojo maitinimo įmonėms prekiauti alkoholiniais gėrimais, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 12 procentų, masiniuose, sporto, kultūros, religiniuose, šventiniuose renginiuose, mitinguose, manifestacijose ir parodose skaičių ir juos išduoti. AKĮ numatyta, kad leidimų išdavimo tvarką savivaldybėse kontroliuoja VTAKT atstovai, o vyriausybė įpareigota savo kadencijos laikotarpiui nustatyti alkoholio bendrojo suvartojimo mažinimo rodiklius, kaupti ir tvarkyti statistinę alkoholio gamybos ir prekybos informaciją[58].

1995 m. liepos 3 d. priimtos AKĮ pataisos, kuriomis siekta liberalizuoti alaus importo tvarką, panaikinti alkoholio gamybos monopolį. 1995 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė lapkričio 15 d. nutarimu Nr. 1443[59] patvirtino Alkoholio produktų gamybos licencijavimo tvarką, kuri nustatė alkoholio gamybos taisykles, apibrėžė, kiek galioja gamybos leidimai. Nustatyti reikalavimai, kuriuos turi atitikti licencijos prašanti įmonė, kokia informacija turi būti

[56] Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas, Valstybės žinios, 1995-05-26, Nr. 44-1073.
[57] Ten pat.
[58] Ten pat.
[59] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. lapkričio 15 d. nutarimas Nr. 1443 „Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo tvarkos“ ,Valstybės žinios, 1995, Nr. 95-2124.

nurodoma licencijose, terminas, per kurį turi būti išduota licencija, ataskaitų teikimo tvarka, atsisakymo išduoti licenciją sąlygos ir tvarka, mokesčių mokėjimo tvarka, galiojimo sustabdymo ir panaikinimo tvarka. Nustatyta, kad licencijos neišduodamos, kai dokumentai yra nepateikti arba klaidinantys, neatitinkantys reikalavimų, neteikiamos ataskaitos[60].

1995 m. lapkričio 17 d. nutarimu[61] patvirtintos Alkoholio produktų importo, didmeninės ir mažmeninės prekybos jais licencijavimo taisyklės bei Mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse taisyklės, kuriose buvo nustatytos licencijų rūšys. Taisyklėse apibrėžta, kas gali gauti licencijas, kad licencijas verstis didmenine prekyba ir importuoti alkoholinius produktus turėjo išduoti VTAKT, o licencijas verstis mažmenine prekyba išduoda miesto arba rajono meras arba valdyba. Jos išduodamos konkurso būdu. Gyvenamose patalpose esančioms prekybos vietoms licencijos išduodamos tik tuo atveju, jei įėjimas yra iš gatvės ir nesutampa su įėjimu į namo laiptinę.

1995 m. gruodžio 20 d. buvo priimtas TKĮ[62], jo tikslas – mažinti tabako gaminių vartojimą ir jo sukeliamas pasekmes. TKĮ 3str. įtvirtinti principai, kurie turėjo ginti nerūkančiųjų teises, mažinti prieinamumą, drausti remti tabako pramonę, drausti reklamą, informuoti visuomenę apie tabako gaminių žalą bei skatinti rūkančiuosius mesti rūkyti. Įtvirtintas draudimas parduoti tabako gaminius asmenims iki 18 metų. Be to, apibrėžtos vietos, kuriose draudžiama prekiauti tabako gaminiais.

TKĮ 6 str. nurodyta, kad Lietuvos Respublikoje įmonėms draudžiama gaminti tabako gaminius be Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos pavedimu Valstybinės tabako ir alkoholio kontrolės tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau - VTAKT) nustatyta tvarka išduoto leidimo. Leidimų gaminti tabako gaminius išdavimo bei atšaukimo sąlygas ir tvarką, atsisakymo išduoti juos pagrindus, remdamasi šiuo bei Lietuvos Respublikos įmonių įstatymu, nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

TKĮ buvo numatyti Tabako gaminių importo reikalavimai. Pažymėta, kad Lietuvos Respublikos, kitų šalių piliečiams leidžiamą įvežti į Lietuvos Respubliką asmeniniam vartojimui tabako gaminių kiekį nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Uostomojo ir kramtomojo tabako gaminių importas į Lietuvos Respubliką draudžiamas. Įmonėms importuoti tabaką ir tabako gaminius į Lietuvos Respubliką draudžiama:

- be Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos pavedimu VTAKT išduoto leidimo,
- be įmonės gamintojos išduoto pažymėjimo (sertifikato), liudijančio kiekvienos tabako gaminių siuntos kokybę,

[60] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. lapkričio 15 d. nutarimas Nr. 1443 „Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo tvarkos“ ,Valstybės žinios, 1995, Nr. 95-2124.
[61] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. lapkričio 17 d. nutarimas Nr. 1459 „Dėl alkoholio produktų importo, didmeninės ir mažmeninės prekybos jais licencijavimo“, Valstybės žinios,1995, Nr. 95-2133.
[62] Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas Valstybės žinios, 1996, Nr. 11-281; 2003, Nr. 117-5317.

- be užrašų lietuvių kalba ant tabako gaminių pakuočių šoninių pusių apie juose esančių maksimaliai leistinų dervų ir nikotino kiekius,
- be banderolių,
- be įspėjamųjų užrašų lietuvių kalba ant tabako gaminių pakuočių apie kenksmingą tabako poveikį sveikatai.

TKĮ akcentuota, kad įmonėms leidžiama importuoti į Lietuvos Respubliką tik tokius tabako gaminius, kuriuose sveikatai kenksmingų medžiagų kiekiai neviršija normų, nustatytų Lietuvos Respublikos teisės aktuose. TKĮ numatyta tabaką apmokestinti akcizo mokesčiais, drausti tabako gaminius įtraukti į minimalų maisto produktų ir ne maisto prekių rinkinį. Uždrausta vartoti tabako gaminius ugdymo, sveikatos priežiūros, sporto įstaigos, darbo vietose, bendrose gyvenamosios patalpose, viešajame transporte. Taip pat numatyta administracinė atsakomybė ir ekonominės sankcijos įmonėms už reklamos draudimo pažeidimą. TKĮ numatytas ekonominių sankcijų už Tabako kontrolės įstatymo pažeidimus taikymas. Valstybinė tabako ir alkoholio kontrolės tarnyba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės arba Valstybinė higienos inspekcija prie Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos, arba Lietuvos valstybinė kokybės inspekcija prie Valstybinės konkurencijos ir vartotojų teisių gynimo tarnybos, arba Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos, arba savivaldos vykdomosios institucijos, arba teismai pagal savo kompetenciją turi teisę skirti įmonėms, įstaigoms, organizacijoms baudas už šio įstatymo pažeidimus[63].

Apibendrinant galima teigti, kad po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje veikė alkoholio gamybos monopolis, alkoholio gamybos ir prekybos įmonių veikla buvo reglamentuota Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais. Minėti nutarimai taip pat reglamentavo alkoholio įvežimo ir išvežimo, žaliavų patekimo į Lietuvos Respubliką, apmuitinimo tvarką. LR alkoholio ir tabako kontrolės įstatymais reglamentuoti santykiai, susiję su alkoholio ir tabako produktų, gamyba, prekyba, laikymu, gabenimu, įvežimu, importu, eksportu, vartojimu, reklama, rėmimu. Minėtas įstatymas nustato valstybės alkoholio kontrolės Lietuvos Respublikoje pagrindus. Jais siekta mažinti bendrąjį alkoholio ir tabako suvartojimą, jo prieinamumą, ypač nepilnamečiams, piktnaudžiavimą alkoholiu, jo daromą žalą sveikatai ir ūkiui.

[63] Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas Valstybės žinios, 1996, Nr. 11-281; 2003, Nr. 117-5317.

2.2. Teisinis reguliavimas 1996 – 2003 m. laikotarpiu

Vienu svarbiausių aspektų šiuo analizuojamu laikotarpiu laikytinas 1996 m. birželio 12 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas[64] įsteigti Valstybinės tabako ir alkoholio kontrolės tarnybą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – VTAKT).

Vyriausybės nutarime dėl VTAKT įsteigimo buvo nurodyta, kad svarbiausieji tarnybos uždaviniai yra šie:

- kartu su ministerijomis, kitomis Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstaigomis įgyvendinti valstybinę tabako ir alkoholio kontrolės politiką,
- kartu su kitomis valstybės institucijomis ir asociacijomis siekti, kad Lietuvoje būtų mažiau rūkoma ir vartojama alkoholinių gėrimų, kad tabakas ir alkoholis darytų kuo mažiau žalos gyventojų sveikatai.

Taip pat apibrėžti šie bendrieji uždaviniai :

- VTAKT kontroliuoja, kaip juridiniai ir fiziniai asmenys laikosi Lietuvos Respublikos įstatymų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų ir kitų teisės aktų tabako ir alkoholio kontrolės klausimais,
- išduoda ir panaikina Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka įmonėms licencijas verstis tabako auginimu, gaminti alkoholio produktus ir tabako gaminius, verstis didmenine prekyba alkoholio produktais ir tabako gaminiais, taip pat išduoda kitus leidimus (licencijas), numatytus įstatymuose ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimuose,
- atlieka dokumentų, pateiktų licencijoms ir leidimams gauti, ekspertizę,
- kontroliuoja, kaip savivaldybių vykdomosios institucijos laikosi nustatytosios licencijų verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais ir tabako gaminiais išdavimo tvarkos,
- kontroliuoja, kaip įmonės laikosi nustatytosios, tabako gaminių, alkoholio produktų gamybos, prekybos, licencijavimo tvarkos,
- kontroliuoja, kaip juridiniai ir fiziniai asmenys laikosi įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimų, susijusių su alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių pardavimo ribojimu,
- pagal savo kompetenciją rengia teisės aktų projektus,
- kartu su kitomis institucijomis dalyvauja organizuojant, rengiant ir įgyvendinant valstybės tabako ir alkoholio kontrolės programas,
- kartu su kitomis institucijomis vykdo alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių vartojimo monitoringą,

[64] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. birželio 12 d. nutarimas Nr. 683 „Dėl Valstybinės tabako ir alkoholio kontrolės tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės įsteigimo“, Valstybės Žinios., 1996, Nr. 57-1352.

- kartu su kitomis institucijomis dalyvauja rengiant bendrosios alkoholio ir tabako žalos sveikatai ir Lietuvos ūkiui stebėjimo sistemą, statistinę analizę ir išvadas,
- kaupia ir sistemina mokslinę, techninę ir teisinę informaciją apie alkoholio ir tabako kontrolę,
- rengia ir teikia pasiūlymus Lietuvos Respublikos Seimui, Lietuvos Respublikos Vyriausybei, kitoms valstybės institucijoms dėl alkoholio ir tabako kontrolės politikos formavimo, jos įgyvendinimo,
- atlieka teisės aktų ir programų savo kompetencijos klausimais projektų ekspertizę,
- palaiko ryšius su užsienio valstybių atitinkamomis institucijomis ir tarptautinėmis organizacijomis,
- pagal kompetenciją konsultuoja juridinius ir fizinius asmenis dėl įstatymų ir kitų teisės aktų alkoholio ir tabako kontrolės klausimais taikymo,
- nagrinėja pagal kompetenciją juridinių ir fizinių asmenų pareiškimus, pasiūlymus, skundus,
- informuoja visuomenę apie savo veiklą[65].

Remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. birželio 12 d. nutarimo Nr. 683 „Dėl Valstybinės tabako ir alkoholio kontrolės tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės įsteigimo“ nuostatomis, VTAKT suteikti įgaliojimai taikyti ekonomines sankcijas įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms, konfiskuoti falsifikatus, kontrabandinius alkoholio produktus, kurie neatitinka kokybės reikalavimų, nustatytų Lietuvos Respublikos teisės aktuose[66].

Viena pagrindinių VTAKT funkcijų – ATKĮ bei kitų teisės aktų, reglamentuojančių tabako ir alkoholio verslą, laikymosi kontrolė. Tai yra pati svarbiausia Tarnybos atliekama funkcija. VTAKT veiklos efektyvumą atspindi šie faktai: 1998 metais buvo atlikti 974 patikrinimai, 1999 metais – 1052 patikrinimai, 2000 metais – 1103 patikrinimai, per kuriuos nustatyta 360 pažeidimų ir skirta ekonominių sankcijų už 298,90 tūkst. litų, 2001 metais – 1292 patikrinimai, per kuriuos nustatyta 490 pažeidimų ir skirta ekonominių sankcijų už 228,87 tūkst. litų, 2002 metais – 1253 patikrinimai, per kuriuos nustatyta 520 pažeidimų ir skirta ekonominių sankcijų už 647,43 tūkst. litų, 2003 metais – 1330 patikrinimų, per kuriuos nustatyti 596 pažeidimai ir skirta ekonominių sankcijų už 1259,34 tūkst. litų, 2004 metais – 1680 patikrinimų, per kuriuos nustatyti 733 pažeidimai ir skirta ekonominių sankcijų už 1007,05 tūkst. litų, 2005 metais – 1695 patikrinimai, per kuriuos nustatyti 835 pažeidimai ir skirta ekonominių sankcijų už 1122,38 tūkst. litų, 2006 metais – 1717 patikrinimai, per kuriuos nustatyta 550 pažeidimų ir

[65] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. birželio 12 d. nutarimas Nr. 683 „Dėl Valstybinės tabako ir alkoholio kontrolės tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės įsteigimo“, Valstybės Žinios., 1996, Nr. 57-1352.
[66] Ten pat.

skirta ekonominių sankcijų už 875,42 tūkst. litų. Už AKĮ pažeidimus 2006 metais Tarnyba surašė 237 nutarimus, už TKĮ pažeidimus – 46, už Administracinių teisės pažeidimų kodekso (arba ATPK) pažeidimus – 164. Dar už 18 pažeidimų baudas skyrė teismas[67].

1996 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą „Dėl maksimalių muitų už importuojamas prekes tarifų normų patvirtinimo“[68]. Šiuo nutarimu padidinti muitai salykliniam alui, šviežių vynuogių vynui, vermutui. 1996 m. vasario 2 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“[69], uždrausta reklamuoti alkoholinius gėrimus prekybos įmonių atstovams, apsilankant vartotojų namuose. Taip pat uždrausta alkoholinius gėrimus viešai populiarinti, juos reklamuoti išorinėje reklamoje.

1997 m. balandžio 8 d. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 12, 17, 19, 20, 33, 44, 45, 50 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymu[70] priimtos AKĮ pataisos, kurios patikslino leidimų importuoti alkoholio produktus tvarką ir palengvino alaus gamybos tvarką bei didmeninės prekybos leidimų išdavimo tvarką[71].

1997 m. birželio 23 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimu Nr. 640[72], pakeista žyminių mokesčių mokėjimo tvarka susijusią su licencijomis verstis prekyba alkoholiniais gėrimais, didelė dalis pakeitimų buvo padaryta dėl to, kad licencijos buvo išduodamos neribotam laikui ir jos turėjo būti perregistruojamos, iš esmės pakeitimai sumažino mažmeninės prekybos alumi licencijų kainas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 5 d. nutarimu Nr. 559[73] patvirtintos Alkoholio produktų importo, didmeninės ir mažmeninės prekybos jais licencijavimo taisyklės bei Mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse taisyklės.

1997 m. liepos 2 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1, 2, 3, 10, 13, 14, 20, 21, 25, 29, 30, 31, 33, 39, 41, 43, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei IV skyriaus II skirsnio pavadinimo pakeitimo įstatymas, kuris panaikino netiesioginės reklamos

[67] Gaigaitytė, L. Valstybinė tabako ir alkoholio kontrolės tarnyba (kompetencija ir veiklos praktika), Vilnius, 2007, p. 21.
[68] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugsėjo 26 d. nutarimas Nr. 1114 „Dėl maksimalių muitų už importuojamas prekes tarifų normų patvirtinimo“ . Valstybės Žinios., 1996, Nr. 92-2163).
[69] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimas Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ , Valstybės žinios, 1996, Nr. 12-318.
[70] Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 12, 17, 19, 20, 33, 44, 45, 50 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas, Valstybės žinios, 1997-04-18, Nr. 33-809.
[71] Ten pat.
[72] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 640 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 11 d. nutarimo Nr. 1123 "Dėl žyminio mokesčio tarifų bei Žyminio mokesčio mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo" dalinio pakeitimo“, Valstybės žinios, 1997, Nr. 59-1381.
[73] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 5 d. nutarimas Nr. 559 „Dėl alkoholio produktų importo, didmeninės ir mažmeninės prekybos jais licencijavimo“, Valstybės žinios, 2002, Nr. 93-3991.

ir alkoholinių gėrimų rėmimo sąvokas, uždraudė prekybą alkoholiniais gėrimais gyvenamuosiuose namuose neatskirtuose nuo gyvenamųjų patalpų[74].

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1998 m. vasario 13 d. nutarimu Nr. 181[75] patvirtino Tabako gaminių didmeninės prekybos licencijavimo taisykles. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. spalio 2 d. nutarimu Nr. 1180[76], buvo patvirtintos taisyklės, reglamentuojančios tabako gamybos bei tabako gaminių importo į Lietuvos Respubliką licencijavimą. Šiose taisyklėse numatyta, kad importuoti tabako gaminius gali tik įmonės, kurios gamina tabako gaminius, buvo nustatytos licencijų išdavimo taisyklės, kurios buvo labai griežtos, numatyti atsisakymo išduoti licencijas pagrindai, licencijuojamos veiklos sąlygos.

1999 m. Lietuvos Respublikos TKĮ 1, 2, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 18, 21 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo[77] pataisomis, buvo apibrėžta, kokia informacija laikoma tabako reklama.

2000 m. gruodžio 15 d. buvo priimtas nutarimas[78], kuris pakeitė žyminius mokesčius į rinkliavas ir buvo nustatytos rinkliavos už alkoholinius gėrimus ir tabako gaminius.

2002 m. birželio 20 d. Lietuvos Respublikos AKĮ 1, 2, 3, 6, 8, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 23, 25, 27, 28, 30, 41, 44, 45, 48, 52 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 53 straipsniu įstatymu[79] pateiktas nestacionarių viešojo maitinimo įmonių apibrėžimas, panaikintas bet koks licencijų perregistravimas ir jos išduodamos neribotam laikui, leista prekiauti sidru masiniuose renginiuose, leista prekiauti alkoholiniais gėrimais pakelėse, gyvenamuose namuose. Nustatyta, kad tik savivaldybės taryba gali riboti ar uždrausti prekybą alkoholiniais gėrimais ir nustatyti vietas, kuriose draudžiama juos vartoti. Minėtomis pataisomis buvo įvestas naujas draudimas reklamoje naudoti valstybės institucijų pavadinimą, šių institucijų pastatų atvaizdus ir pan., tačiau buvo praplėstos leidžiamos reklamos ribos, t. y. leista reklamuoti alkoholinius gėrimus, kurių TAK neviršija 22 proc., bei buvo 30 min. prailgintas laikas, kada alkoholio reklama draudžiama. Taip pat buvo uždrausta išorinė alkoholinių gėrimų reklama išskyrus alų, vyną ir sidrą.

---

[74] Ten pat.

[75] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. vasario 13 d. nutarimas Nr. 181 „Dėl Tabako gaminių didmeninės prekybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo“, Valstybės žinios, 2002, Nr. 92-3944.

[76] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. spalio 2 d. nutarimas Nr. 1180 „Dėl tabako gaminių gamybos ir tabako bei tabako gaminių importo į Lietuvos Respubliką licencijavimo (Dėl tabako gaminių gamybos licencijavimo)“ Valstybės žinios, 1998, Nr. 88-2439; 2004, Nr. 53-1813; 2011, Nr. 48-2303.

[77] Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 2, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 18, 21 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas, Valstybės žinios, 1999, Nr.50-1597.

[78] Lietuvos vyriausybės nutarimas, “Dėl valstybės rinkliavos objektų sąrašo, šios rinkliavos dydžių ir mokėjimo ir grąžinimo taisyklių patvirtinimo”, Valstybės žinios, 2000-12-20, Nr. 108-3463.

[79] Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1, 2, 3, 6, 8, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 23, 25, 27, 28, 30, 41, 44, 45, 48, 52 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 53 straipsniu įstatymas,, Valstybės žinios, 2002, Nr. 65-2632.

2003 m. lapkričio 20 d. naujoje TKĮ redakcijoje, siekiant teisės normų suderinamumo su ES teise, patikslintos sąvokos ir jų sąrašas papildytas naujais apibrėžimais, principų sąrašas buvo papildytas labai reikalingais principais: valstybinio teisinio reglamentavimo priemonėmis užtikrinti, kad dalis valstybės biudžeto lėšų, gautų iš tabako gaminių gamybos, importo ir prekybos, būtų skiriama sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo programoms rengti ir įgyvendinti, remti socialinę reklamą, nerūkymo propagavimą per visuomenės informavimo priemones. Šių principų įgyvendinimas kol kas tik teorinis. Įstatyme apibrėžti reikalavimai cigaretėms, atitiktį patvirtinantys reikalavimai, laboratorijų reikalavimai, reikalavimai pakuotėms, uždrausti užrašai, kurie klaidina vartotoją, ataskaitų teikimo, licencijavimo tvarka, perkeltas draudimas parduoti kitokį nei rūkomąjį tabaką, perkelti visi draudimai, susiję su prekyba tabako gaminiais, taip pat įtvirtintas draudimas nupirkti tabako gaminius asmeniui, kuriam nėra suėję 18 metų, praplėstas sąrašas vietų, kuriose negalima parduoti tabako gaminių.

2.3. Teisinis reguliavimas 2004 – 2016 m. laikotarpiu

Lietuva – nuo 2004 m. gegužės 1 d. ES valstybė narė, tad jai galioja ES reglamentai, reglamentuojantys alkoholio, tabako, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimą. Pagrindiniai ES reglamentai, susiję su alkoholio, tabako, narkotinių ir psichotropinių medžiagų prekybos kontrole pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė. Pagrindiniai ES reglamentai, susiję su alkoholio, tabako, narkotinių ir psichotropinių medžiagų prekybos kontrole

Reglamento pavadinimas	Informacijos šaltinis
2004 m. vasario 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 273/2004 dėl narkotinių medžiagų pirmtakų (prekursorių)	OL 2004 m. specialusis leidimas, 15 skyrius, 8 tomas, p. 46
2004 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 111/2005, nustatantis prekybos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) tarp Bendrijos ir trečiųjų šalių stebėsenos taisykles	OL 2005 L 22, p. 1
2015 m. balandžio 24 d. Komisijos deleguotasis reglamentas (ES) 2015/1011 kuriuo papildomas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 273/2004 dėl narkotinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 111/2005, nustatantis prekybos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) tarp Bendrijos ir trečiųjų šalių stebėsenos taisykles.	OJ L 162, 27.6.2015, p. 12–25
2013 m. lapkričio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1258/2013, kuriuo iš dalies keičiamas reglamentas (EB) Nr. 273/2004 dėl narkotinių medžiagų pirmtakų (prekursorių)	OL 2013 L 330, p. 21
2013 m. lapkričio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1259/2013, kuriuo iš dalies keičiamas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 111/2005, nustatantis prekybos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) tarp Bendrijos ir trečiųjų šalių stebėsenos taisykles	OL 2013 L 330, p. 30
2015 m. birželio 25 d. Komisijos įgyvendinimo reglamentas (ES) 2015/1013 kuriuo išdėstomos su Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu (EB) Nr. 273/2004 dėl narkotinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) ir Tarybos reglamentu (EB) Nr. 111/2005, nustatančiu prekybos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) tarp Sąjungos ir trečiųjų šalių stebėsenos taisykles, susijusios taisyklės	OJ L 162, 27.6.2015, p. 33–64

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis lentelėje pateiktais teisės aktais

Pateikiamuose reglamentuose nustatytos prekybos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) tarp Bendrijos ir trečiųjų šalių stebėsenos taisyklės.

Aktualiausi analizuojamu laikotarpiu Lietuvos alkoholio ir tabako gaminių prekybą reglamentuojantys teisės aktai ir jų pakeitimai pateikiami 4 lentelėje.

4 lentelė. Lietuvos alkoholio ir tabako gaminių prekybą reglamentuojantys teisės aktai

Įstatymo, nutarimo pavadinimas	Informacijos šaltinis
Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas	Valstybės Žinios, 1995, Nr. 44–1073; 2004, Nr. 47-1548
Lietuvos Respublikos cheminių medžiagų ir preparatų įstatymas	Valstybės Žinios,2008, Nr. 76-3000
Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės įstatymas	Valstybės Žinios, 2008, Nr. 65-2455
Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas	Valstybės Žinios, 1996, Nr. 11-281; 2003, Nr. 117-5317
1998 m. spalio 2 d. nutarimas Nr. 1180 „Dėl Tabako gaminių gamybos licencijavimo“	Valstybės Žinios, 1998, Nr. 88-2439; 2012, Nr. 123-6194
2001 m. sausio 22 d. nutarimas Nr. 67 „Dėl Alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo“	Valstybės Žinios, 2001, Nr. 8-230; 2011, Nr. 50-2434
2003 m. sausio 21 d. nutarimas Nr. 74 „Dėl Tabako gaminių gamintojų ir (ar) importuotojų ataskaitų apie tabako gaminių, skirtų parduoti Lietuvos Respublikoje, sudedamąsias dalis pateikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“	Valstybės Žinios, 2003, Nr. 9-297; 2009, Nr. 136-5939;
2004 m. gegužės 14 d. nutarimas Nr. 589 „Dėl Nedenatūruoto ir denatūruoto etilo alkoholio pardavimo ir leidimų pirkti nedenatūruoto etilo alkoholio, leidimų pirkti ir (ar) naudoti denatūruotą etilo alkoholį išdavimo taisyklių patvirtinimo“	Valstybės Žinios, 2004, Nr. 82-2946; 2011, Nr. 39-1872
2004 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 618 „Dėl Didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių ir Mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse taisyklių patvirtinimo“	Valstybės Žinios, 2004, Nr. 84-3050; 2008, Nr. 150-6090
2005 m. sausio 26 d. nutarimas Nr. 94 „Dėl Tabako auginimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo“	Valstybės Žinios, 2005, Nr. 14-428; 2012, Nr. 146-7542
2006 m. kovo 9 d. nutarimas Nr. 221 „Dėl Veiklos, susijusios su narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais), licencijavimo, vietos registravimo, importo ir eksporto leidimų išdavimo ir šios veiklos priežiūros ir kontrolės vykdymo taisyklių patvirtinimo“	Valstybės Žinios, 2006, Nr. 29-985; 2011, Nr. 105-4926
2012 m. gruodžio 5 d. nutarimas Nr. 1450 „Dėl Didmeninės ir mažmeninės prekybos tabako gaminiais licencijavimo taisyklių patvirtinimo ir kai kurių Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų pripažinimo netekusiais galios“	Valstybės Žinios, 2012, Nr. 142-732

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis lentelėje pateiktais teisės aktais

Analizuojamo laikotarpio pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys alkoholio ir tabako gaminių kontrolę yra Lietuvos Respublikos AKĮ ir Lietuvos Respublikos TKĮ.

AKĮ tikslas – mažinti bendrąjį alkoholio suvartojimą, jo prieinamumą, ypač nepilnamečiams, piktnaudžiavimą alkoholiu, jo daromą žalą sveikatai ir ūkiui, nustatyti teisės gaminti, parduoti, įvežti, importuoti ir eksportuoti šiame įstatyme reglamentuojamus alkoholio produktus suteikimo ūkio subjektams teisinius pagrindus. Šis įstatymas reglamentuoja santykius,

susijusius su alkoholio produktų, maisto ir kitų produktų, kuriuose yra etilo alkoholio, gamyba, prekyba, laikymu, gabenimu, įvežimu, importu, eksportu, vartojimu, reklama, rėmimu, ir nustato valstybės alkoholio kontrolės Lietuvos Respublikoje pagrindus. Šio įstatymo nuostatos suderintos su ES teisės aktais[80].

Nauja AKĮ redakcija buvo priimta 2004 m. kovo 9 d., įstatymo pakeitimai padaryti atsižvelgiant į ES teisės reikalavimus. AKĮ neliko apibrėžimo, kad etilo alkoholis – narkotinio veikimo medžiaga, buvo apibrėžta, kad alkoholinis gėrimas, tai toks gėrimas, kurio TAK didesnė nei 1,2 proc., o alaus 0,5 proc., įvestos eksporto, importo, įvežimo, išvežimo sąvokos, aprašyti skirtumai tarp jų, įvestos namų gamybos alkoholinių gėrimų, fermentuotų gėrimų sąvokos, apibrėžta, kad į ugdymo įstaigų sąvoką nepatenka aukštosios mokyklos. Buvo pridėti nauji principai: teikti pirmenybę natūralios fermentacijos alkoholinių gėrimų gamybai, importui ir pardavimui, drausti priemones, skatinančias jaunimą pirkti ir vartoti alkoholinius gėrimus, skatinti socialinės aplinkos be alkoholio kūrimą, skatinti mokslinius tyrimus bei informacijos apie alkoholio vartojimo žalą visuomenės sveikatai skleidimą. Buvo atlikta techninių pakeitimų, kurie padėjo lengviau skaityti įstatymo normas. Buvo atsisakyta bet kokių užuominų apie valstybės monopolį, atsirado nuostata, kurioje buvo apibrėžtos vietos, kuriose leidžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais, papildytas vietų, kuriose draudžiama prekyba alkoholiniais gėrimais sąrašas (laisvės atėmimo, statutinės įstaigos), tačiau universitetuose pradėta leisti prekiauti alkoholiniais gėrimais, kurių TAK mažesnė nei 6 proc., taip pat leista prekiauti sporto varžybų metu. Buvo pašalinta nuostata, draudžianti parduoti alkoholinius gėrimus uniformuotiems pareigūnams. Buvo įrašyta nuostata, kad draudžiama alkoholinius gėrimus įtraukti į minimalų maisto produktų ir ne maisto prekių bei paslaugų rinkinį minimaliam gyvenimo lygiui apskaičiuoti. Buvo perkeltos nuostatos iš kitų teisės aktų, kur alkoholinių gėrimų vartojimas yra ribojamas, patikslintas laikas, kada reikia skleisti informaciją apie alkoholio daromą žalą[81].

2008 m. balandžio 18 d. buvo priimtos įstatymo pataisos, kuriomis buvo uždrausta prekiauti stipresniais nei 13 proc. alkoholiniais gėrimais masinių renginių metu. Televizijoje nuo 6 iki 23 valandos buvo uždrausta alkoholio reklama su sąlyga, kad nuo 2012 m. ji būtų uždrausta absoliučiai, tame tarpe turėjo būti uždrausta visa reklama visuomenės informavimo priemonėse, išorinėje reklamoje, tačiau 2011 m. gruodžio 6 d. ši nuostata buvo panaikinta nespėjusi įsigalioti[82]. Šie pakeitimai buvo esminiai, reguliuojantys alkoholio reklamą, ir pirmą kartą per visą

[80] Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas, Valstybės Žinios, 1995, Nr. 44–1073; 2004, Nr. 47-1548.
[81] Mockevičius , A. Alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo raida lietuos Respublikoje: problemos ir sprendimai. Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 22-24.
[82] Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 18, 29 ir 34 straipsnių pakeitimo įstatymas, Valstybės Žinios., 2008, Nr. 48-1771), Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 18, 29 ir 34 straipsnių pakeitimo įstatymo 2 straipsnio pakeitimo ir 4 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas, Valstybės Žinios, 2011, Nr. 153-7207.

nepriklausomybės laikotarpį griežtinantys alkoholio kontrolę. Tų pačių metų spalio 14 d. buvo priimtas dar vienas įstatymo pakeitimas, kuris griežtino kontrolę, t. y. uždraudė prekiauti alkoholiniais gėrimais aukštosiose mokyklose, uždraudė vežtis automobilyje alkoholinius gėrimus atidarytoje pakuotėje ir juos vartoti, uždrausta nuo 2010 m. pardavinėti alkoholinius gėrimus kioskuose. Alkoholinių gėrimų, kuriais galima prekiauti masiniuose renginiuose, sumažinta TAK (iki 6 proc.), sumažintas vaikams skirtų prekių parduotuvėse, kuriose draudžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais, procentas (nuo 50 iki 30). Uždrausta prekiauti alkoholiniais gėrimais rugsėjo 1 d. ir naktį, sanatorijose, taip pat įtvirtintas draudimas asmenims iki 18 metų turėti ir vartoti alkoholinius gėrimus bei prievolė viešojo maitinimo įmonėms užtikrinti, kad nepilnamečiai negalėtų vartoti alkoholinių gėrimų. Padidintos baudos už alkoholio kontrolės įstatymų pažeidimus, ypač už reklamos pažeidimus.[83] Šie įstatymo pakeitimai gana stipriai sumažino alkoholio prieinamumą[84].

TKĮ reglamentuoja su tabako auginimu, tabako gaminių gamyba, prekyba, laikymu, gabenimu, įvežimu, importu, reklama, vartojimu, įsigijimo ir (ar) vartojimo skatinimu bei rėmimu susijusius santykius ir nustato valstybės tabako kontrolės pagrindus Lietuvos Respublikoje. Atsižvelgiant į tai, kad žmogaus ir visuomenės sveikata yra viena svarbiausių visuomenės vertybių, šio įstatymo nuostatomis siekiama mažinti Lietuvos Respublikoje tabako gaminių vartojimą, jų prieinamumą (ypač nepilnamečiams asmenims) ir dėl tabako gaminių vartojimo atsiradusius neigiamus padarinius gyventojų sveikatai ir ūkiui. Tabako gaminiai yra priskiriami specialiems gaminiams, kurių gamybai, prekybai, įvežimui, importui, reklamai, kitoms su jais susijusioms veiklos rūšims ir vartojimui pagal šį ir kitus įstatymus bei teisės aktus taikomas ypatingas valstybinis teisinis reglamentavimas[85].

Minėtame įstatyme nustatyta licencijavimo tvarka, tabako gaminių pardavimo, laikymo ir gabenimo reikalavimai, reklamos draudimas, kiti su tabako gaminiais susiję draudimai, reglamentuotas tabako gaminių vartojimo ribojimas, numatyta atsakomybė už tabako kontrolės įstatymo pažeidimus.

Nauja šio įstatymo redakcija išleista 2003 m. lapkričio 20 d. Šiuo pakeitimu siekta suderinti įstatymą su ES teise. TKĮ įtvirtinama nuostata, kad tabako gaminiai yra priskiriami *specialiems gaminiams*, kurių gamybai, prekybai, įvežimui, importui, reklamai, kitoms su jais susijusioms veiklos rūšims ir vartojimui pagal šį ir kitus įstatymus bei teisės aktus taikomas ypatingas valstybinis teisinis reglamentavimas. Patikslintos sąvokos ir jų sąrašas papildytas

[83] Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 2, 12, 16, 17, 18, 22, 29, 34 straipsnių pakeitimo ir papildymo, įstatymo papildymo III skyriaus ketvirtuoju skirsniu ir 34 – 1 straipsniu įstatymas, Valstybės Žinios, 2008, Nr. 123-4660.

[84] Mockevičius, A. Alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo raida Lietuvos Respublikoje: problemos ir sprendimai. Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 22-24.

[85] Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas, Valstybės Žinios, 1996, Nr. 11-281;2003, Nr. 117-5317.

naujais apibrėžimais, principų sąrašas buvo papildytas labai reikalingais principais: valstybinio teisinio reglamentavimo priemonėmis užtikrinti, kad dalis valstybės biudžeto lėšų, gautų iš tabako gaminių gamybos, importo ir prekybos, būtų skiriama sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo programoms rengti ir įgyvendinti, remti socialinę reklamą, nerūkymo propagavimą per visuomenės informavimo priemones, šių principų įgyvendinimas kol kas tik teorinis[86].

TKĮ apibrėžti reikalavimai cigaretėms, atitiktį patvirtinantys reikalavimai, laboratorijų reikalavimai, reikalavimai pakuotėms, uždrausti užrašai, kurie klaidina vartotoją, ataskaitų teikimo, licencijavimo tvarka, perkeltas draudimas parduoti kitokį nei rūkomąjį tabaką, perkelti visi draudimai, susiję su prekyba tabako gaminiais, taip pat įtvirtintas draudimas nupirkti tabako gaminius asmeniui, kuriam nėra suėję 18 metų, praplėstas sąrašas vietų, kuriose negalima parduoti tabako gaminių, t. y. interneto kavinėse, švietimo įstaigose, naudojant ryšio priemones, įtvirtintas draudimas parduoti įrankius skirtus rūkyti tabaką asmenims iki 18 metų, išliko reklamos draudimas, bei dar labiau susiaurinta galimybė vaizduoti tabako gaminių prekės ženklus, renginių metu po šio pakeitimo buvo galima vaizduoti tik gamintojo prekės ženklą, su išimtimi, kad šis prekės ženklas negali būti rodomas ar transliuojamas televizijos arba radijo programose, įtvirtintas draudimas veikti pirkėjus naudojant kainodarą ar įkyriai siūlant, parduoti ar gaminti ne tabako gaminius, ant kurių yra tabako gaminių prekės ženklai[87].

2003 m. rugsėjo 28 d. Seimas ratifikavo Pasaulio Sveikatos Organizacijos Tabako kontrolės pagrindų konvenciją, kurioje pateikiama neabejotina tabako žala, konvencijoje pateikti pasiūlymai pasirašančioms šalims, sutarta, kad visomis išgalėmis reikia mažinti tabako vartojimą ir apsaugoti nerūkančius asmenis nuo neigiamo tabako dūmų poveikio[88].

Lietuvos Respublikos Seimas 2006 m. gegužės 11 d. įstatymo pataisomis sugriežtino rūkimo tvarką uždraudė rūkyti visose viešose vietose, išskyrus cigarų ir pypkių klubus.

2015 m. sausio 7 d**.** Teisės aktų registre (TAR, 2015-01-06, Nr. 98) paskelbtas Lietuvos Respublikos TKĮ pakeitimas. Nuo 2015 m. gegužės 1 d. numatyta pakeisti TKĮ pavadinimą į Tabako, tabako gaminių ir su jais susijusių gaminių kontrolės įstatymą[89], taip pat papildytos šiame įstatyme vartojamos sąvokos ir pateikiamos jų reikšmės (pvz., *„elektroninė cigaretė“, „su tabako gaminiais susiję gaminiai“, „tarpvalstybinė nuotolinė prekyba“*), tuo pačiu nustatyti draudimai Lietuvos Respublikoje, susiję su elektroninių cigarečių ir jų pildomųjų talpyklų apyvarta:

[86] Mockevičius, A. Alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo raida Lietuvos Respublikoje: problemos ir sprendimai. Mykolo Romerio universitetas,2014, p.22-24.
[87] Ten pat, p.24.
[88] Ten pat.p.24.
[89] Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo Nr. I-1143 pavadinimo, 1, 2, 3, 14, 17, 18, 26 straipsnių, II skyriaus, III, IV skyrių, III skyriaus trečiojo skirsnio pavadinimų, priedo pakeitimo ir įstatymo papildymo 16^1, 16^2, 17^1 straipsniais įstatymas, 2014 m. gruodžio 23 d. Nr. XII-1529.

1) draudžiama parduoti elektronines cigaretes ir pildomąsias talpyklas asmenims iki 18 metų,

2) draudžiama asmenims iki 18 metų rūkyti (vartoti) elektronines cigaretes ir turėti elektronines cigaretes ar pildomąsias talpyklas,

3) draudžiama nupirkti ar kitaip perduoti elektronines cigaretes ir pildomąsias talpyklas asmenims iki 18 metų,

4) draudžiama vidaus ir tarpvalstybinė nuotolinė prekyba elektroninėmis cigaretėmis ir pildomosiomis talpyklomis,

5) draudžiama bet kokia elektroninių cigarečių ir pildomųjų talpyklų reklama,

6) draudžiamas bet kokio pobūdžio viešas ar privatus radijo programų rėmimas bei renginių, veiklos ar atskirų asmenų rėmimas, kuris susijęs su keliomis Europos ekonominės erdvės susitarimo dalyvėmis ar vykdomas keliose Europos ekonominės erdvės susitarimo dalyvėse, ar turintis kitokį tarpvalstybinį poveikį, ar tiesiogiai ar netiesiogiai skatinantis naudoti elektronines cigaretes ir pildomąsias talpyklas,

7) draudžiami su elektroninėmis cigaretėmis ir pildomosiomis talpyklomis susiję komerciniai audiovizualiniai pranešimai**,** kuriems taikomas Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas[90].

Juridiniai asmenys, pažeidę nustatytus šiame įstatyme reikalavimus dėl elektroninių cigarečių ir pildomųjų talpyklų apyvartos, baudžiami ekonominėmis sankcijomis.

2014 metų balandžio 3 d. buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2014/40/ES dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatų, reglamentuojančių tabako ir susijusių gaminių gamybą, pateikimą ir pardavimą. Joje numatyta nemažai naujų tabako kontrolės priemonių: tabako gaminių sudėties, įskaitant malonų skonį ir kvapą suteikiančių sudedamųjų dalių ribojimas, privalomas fotografijomis iliustruotų įspėjimų apie kenksmingą tabako gaminių poveikį sveikatai naudojimas ant tabako gaminių pakuočių ir kt. Šios direktyvos nuostatos bus perkeliamos ir į nacionalinę teisę. Manytina, kad Direktyvos nuostatų įgyvendinimas turės ženkliai didesnį poveikį nei draudimas prekiauti tabako gaminiais degalinėse. Tabako gaminių prieinamumo klausimai turi būti sprendžiami kompleksiškai, įvertinus situaciją ir ieškant geriausio sprendimo sumažinti prekybos tabako gaminiais vietų skaičių[91].

Septynioliktosios vyriausybės programoje numatyta veiksminga kova su žalingais įpročiais, pagalba nukentėjusiesiems. Minėtos programos projekte pažymima, kad „alkoholinių

[90] Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo Nr. I-1143 pavadinimo, 1, 2, 3, 14, 17, 18, 26 straipsnių, II skyriaus, III, IV skyrių, III skyriaus trečiojo skirsnio pavadinimų, priedo pakeitimo ir įstatymo papildymo 16^1, 16^2, 17^1 straipsniais įstatymas, 2014 m. gruodžio 23 d. Nr. XII-1529.

[91] Pranešimas žiniasklaidai apie 2014 m. gegužės 7 d. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/docs2/XEJPFZMY.DOCX, prisijungimo laikas: 2015-10-31.

gėrimų ir tabako vartojimas yra du iš keturių pagrindinių sveikatos rizikos veiksnių, prisidedančių prie didelės dalies lėtinių neinfekcinių ligų atsiradimo. Todėl šių rizikos veiksnių kontrolei, bet kuri atsakinga vyriausybė turi skirti ypatingą dėmesį. Alkoholio vartojimas yra vienas pačių svarbiausių rizikos veiksnių po mažo fizinio aktyvumo ir neteisingos mitybos, ypač stipriai neigiamai veikiantis visuomenės sveikatą. Alkoholis siejamas su sergamumu vėžinėmis ligomis, apsinuodijimais, širdies ir kraujagyslių ligomis, traumomis, savižudybėmis, nužudymais. Todėl net ir nežymus jo vartojimo sumažėjimas greitai ir ženkliai daro įtaką visuomenės sveikatos bei ekonomikos rodiklių gerėjimui. Efektyviausios jo vartojimo mažinimo priemonės, grįstos mokslo įrodymais, ekonominėmis studijomis ir daugelio šalių patirtimi, seniai ir puikiai žinomos Lietuvoje. Alkoholio ir kitų psichotropinių medžiagų vartojimo prevencija apima du esminius dalykus – tai pasiūlos ir paklausos mažinimas. Paklausos mažinimas, net ir taikant mokslo įrodymais grįstas priemones, efektyvus gali būti tik kartu su valstybine alkoholio pasiūlos mažinimo politika“[92].

Apibendrinant teigtina, kad pagrindiniai teisės aktai reglamentuojantys alkoholio ir tabako gaminių kontrolę yra Lietuvos Respublikos AKĮ ir Lietuvos Respublikos TKĮ. Dabartiniu metu Lietuvoje alkoholio prekyba kontroliuojama licencijuojant, prekybą alkoholiniais gėrimais gali vykdyti tik tie kurie turi atitiktį patvirtinančius dokumentus, nustatytas alkoholinių gėrimų pardavimo laiko ribojimas. Nuo 2011 m. sugriežtinti reikalavimai prekyba alkoholiniais gėrimais: uždrausta prekiauti alkoholiniais gėrimais aukštosiose mokyklose, uždrausta vežtis alkoholinius gėrimus automobilyje atidarytoje pakuotėje ir juos vartoti, uždrausta pardavinėti alkoholinius gėrimus kioskuose, alkoholinių gėrimų, kuriais galima prekiauti masiniuose renginiuose, sumažinta TAK (iki 6 proc.), uždrausta prekiauti alkoholiniais gėrimais rugsėjo 1 d. ir naktį, sanatorijose, taip pat įtvirtintas draudimas asmenims iki 18 metų turėti ir vartoti alkoholinius gėrimus bei prievolė užtikrinti viešojo maitinimo įmonėms, kad nepilnamečiai negalėtų vartoti alkoholinių gėrimų. 2014 metų balandžio 3 d. priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2014/40/ES dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatų, reglamentuojančių tabako ir susijusių gaminių gamybą, pateikimą ir pardavimą suderinimo. Manytina, kad Direktyvos nuostatų įgyvendinimas turės ženkliai didesnį poveikį, nei draudimas prekiauti tabako gaminiais degalinėse. Septynioliktosios vyriausybės programoje numatyta veiksminga kova su žalingais įpročiais, pagalba nukentėjusiesiems. Minėtoje programoje alkoholio ir kitų psichotropinių medžiagų vartojimo prevencija siejama būtent su pasiūlos ir paklausos mažinimu, kartu plėtojant valstybinę alkoholio pasiūlos mažinimo politiką.

[92] Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ projektas. Prieiga per internetą:https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/3ed26560babd11e6a3e9de0fc8d85cd8.

2.4. Alkoholio ir tabako akcizo mokesčio teisinio reguliavimo po 1990 metų apžvalga

Akcizas – mokestis, kuriuo apmokestinamos kai kurios prekės. Tai vienas iš seniausių mokesčių. Šis mokestis tai pat svarbus papildant nacionalinio biudžeto pajamas. Akcizo mokesčio taikymas, skirtingai nuo įprastų mokesčių (pelno, gyventojų pajamų, pridėtinės vertės mokesčių), paprastai grindžiamas ne tik poreikiu finansuoti biudžetą, bet ir kitais „svarbiais visuomenės“ tikslais[93]. Istoriškai akcizais dažniausiai būdavo apmokestinamos prabangos prekės arba vadinamosios „nuodėmės“ prekės. Prie tokių paprastai būdavo priskiriami ir alkoholio bei tabako gaminiai. Argumentuojantys už „nuodėmės“ mokestį laikosi požiūrio, kad ne tik piktnaudžiauti alkoholio ir tabako vartojimu, bet ir gerti bei rūkyti apskritai yra blogai, jog nėra nežalingo alkoholio ir tabako vartojimo kiekio. Todėl alkoholio ir tabako gaminiai buvo apmokestinami arba uždraudžiami. Vėlesniais laikais buvo suformuluoti ir kitokie argumentai, remiantys alkoholio ir tabako gaminių apmokestinimą, o akcizai alkoholiui bei cigaretėms tapo svarbia prieš alkoholio vartojimą ir rūkymą nukreiptų priemonių dalimi. Pirmasis argumentas, kurį pateikia akcizų šalininkai, remiasi neigiamu išoriniu poveikiu. Neigiamas išorinis poveikis – tai situacija, kai individualaus veikėjo rinkoje kaštai skiriasi nuo bendrų patiriamų socialinių kaštų. Teigiama, jog tabako vartojimas kenkia aplinkinių sveikatai, juos erzina ir sukelia nepatogumų. Be to, egzistuoja finansiniai kaštai visuomenei, nes rūkančių asmenų gydymui išleidžiama daugiau sveikatos apsaugos lėšų nei nerūkančių. Teoriškai tinkamai nustatytas akcizo mokestis yra lygus ribinei vartojimo sukeliamai žalai, todėl gaminio vartojimas tampa efektyvus. Kitaip tariant, akcizai pakelia kainą ir taip sumažina vartojimą iki tokio lygio, kuris egzistuotų, jeigu vartotojai patirtų visą vartojimo sukeliamą žalą[94].

Lietuvoje akcizų mokestį reglamentuoja Lietuvos Respublikos Akcizų įstatymas[95], įsigaliojęs nuo 1994 m. gegužės 1 d. Lietuvai integruojantis į Europos Sąjungą, Seimas priėmė naujos redakcijos Akcizų įstatymą, įsigaliojusį nuo 2004 m. gegužės 1d.[96] 2008 m. pabaigoje buvo priimti tam tikri šio mokesčio įstatymo pakeitimai. Pirmasis Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas buvo priimtas 1994 m. balandžio 12 d. ir galiojo nuo 1994 m. balandžio 22 d. iki 2002 m. birželio 30 dienos. Nuo 2002 m. liepos 1 d. įsigaliojo naujos redakcijos Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas[97], kuris įgyvendino visas pagrindines Europos Sąjungos teisės aktų, reglamentuojančių apmokestinimo akcizais tvarką, nuostatas. Tačiau į įstatymą nebuvo perkeltos

[93] Tabako akcizų politikos ir jos pasekmių Lietuvoje 2002-2010 m. tyrimas. Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Vilnius, 2016. Prieiga per internetą: http://files.lrinka.lt/analitiniai%20darbai/tabako%20tyrimas%202010.pdf
[94] Tabako akcizų politikos ir jos pasekmių Lietuvoje 2002-2010 m. tyrimas. Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Vilnius, 2016. Prieiga per internetą: http://files.lrinka. lt/analitiniai%20darbai/ tabako% 20tyrimas% 202010.pdf
[95] Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas, Valstybės žinios, 1994-04-22, Nr. 30-530 (Negalioja).
[96] Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas, Valstybės žinios, 2004-02-19, Nr. 26-802.
[97] Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas, Valstybės žinios, 2001-11-23, Nr. 98-3482.

nuostatos, kurių taikymas įmanomas tik Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, ir tam tikros nuostatos dėl akcizų tarifų suderinimo. 2004 m. sausio 29 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. IX-1987[98], kuris įsigaliojo nuo 2004 m. gegužės 1 d. Šis įstatymas galutinai perkėlė Europos Sąjungos teisės aktų, reglamentuojančių apmokestinimo akcizais tvarką, nuostatas, išskyrus nuostatas, kurioms perkelti Lietuva yra gavusi pereinamąjį laikotarpį. 2010 m. balandžio 1 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo pakeitimo įstatymo įstatymas Nr. XI-722, kuriuo į nacionalinę teisę perkeltos 2008 m. gruodžio 16 d. Tarybos direktyvos 2008/118/EB dėl bendros akcizų tvarkos, panaikinančios Direktyvą 92/12/EEB nuostatos, numatančios akcizais apmokestinamų prekių, kurioms taikomas akcizų mokėjimo laikino atidėjimo režimas, gabenimą ir kontrolę visose Europos Sąjungos valstybėse narėse vykdyti kompiuterinėje akcizais apmokestinamų prekių gabenimo ir kontrolės sistemoje formuojant elektroninius akcizais apmokestinamų prekių vežimo dokumentus.

Akcizai dažniausiai nustatomi prekėms ir paslaugoms, kurios turi neelastingą paklausą. Įvedant akcizų mokestį siekiama ne tik papildyti valstybės biudžetą lėšomis, bet ir apriboti vartojimą kai kurių prekių (pvz., alkoholio, tabako gaminių). Taip pat aiškinama, kad akcizais apmokestinamos ne pirmo būtinumo prekės ar paslaugos.

Lietuvoje akcizo mokesčio objektai yra:

- etilo alkoholis ir alkoholiniai gėrimai (alus, vynas, kiti fermentuoti gėrimai, tarpiniai produktai, etilo alkoholis),
- apdorotas tabakas (cigaretės, cigarai ir cigarilės, rūkomasis tabakas),
- energiniai produktai (variklių benzinas, žibalas, gazoliai, skystasis kuras (mazutas), skirti naudoti kaip degalai (variklių kuras) naftos dujos ir dujiniai angliavandeniliai, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyti šių produktų pakaitalai (t. y. produktai, kurie numatomi naudoti, parduodami arba yra naudojami kaip degalai (variklių kuras) arba kuras šildymui vietoj nurodytų produktų) ir degalų (variklių kuro) priedai, išskyrus produktus, kurie pagaminti vien iš biologinės kilmės žaliavų, taip pat orimulsiją, kietąjį kurą bei naftos dujas ir dujinius angliavandenilius, skirtus naudoti kaip kuras šildymui); elektros energija[99].

Lietuvos Respublikoje pagamintos nurodytos prekės tampa akcizų objektu nuo pagaminimo. Importuojamos prekės, tampa akcizų objektu, kai dėl jų pagal Lietuvos Respublikos muitinės kodeksą atsiranda importo skola muitinei. Akcizų mokėtojai yra apmokestinamųjų prekių sandėlių savininkai ir šių prekių importuotojai, taip pat bet kurie asmenys, pagaminę, įsigiję ar importavę akcizais apmokestinamas prekes. Asmuo, numatantis

[98] Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas, Valstybės žinios, 2004-01-29, Nr. 1987.
[99] Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas, Valstybės žinios, 2010-04-20, Nr. 45-2174 .

gaminti prekes, kurios pagal akcizų įstatymą yra akcizų objektas, verstis jų perdirbimu ir (arba) maišymu, šiai veiklai privalo įsteigti akcizais apmokestinamų prekių sandėlį (sandėlius).

Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo pakeitimo įstatyme pateikiamas išsamus akcizo mokesčio objektų sąrašas. Skirtingos ES šalys taiko akcizus ir kitiems produktams, ne tik alkoholiui, kurui ir apdorotam tabakui. Pavyzdžiui, Vokietijoje akcizai dar taikomi cukrui, druskai, kavai, arbatai, elektros lemputėms, acto rūgščiai. Suomijoje akcizo mokesčiu dar apmokestinami saldainiai, gaivieji gėrimai, specialiais akcizo tarifais apmokestinami automobiliai ir motociklai[100].

Akcizą surenka Valstybinė mokesčių inspekcija. Tai daro ne tik ji pati, o pasitelkusi įmones, kurios gamina ar prekiauja nurodytomis prekėmis. Parduodamos šias prekes įmonės iš minėtų prekių vartotojų surenka akcizo mokestį ir perveda jį į atitinkamą biudžetą.

Akcizo mokesčio mokėtojai (kurie perveda akcizą į biudžetą) yra:

- akcizais apmokestinamų prekių sandėlių savininkai,
- importuotojai,
- kiti asmenys, įsigiję ar importavę prekes be akcizų, bet panaudoję jas kitiems tikslams, ar asmenys, LR akcizų įstatymo nustatytais atvejais pagaminę prekių ne akcizais apmokestinamų prekių sandėlyje.

Už akcizais apmokestinamas prekes, Lietuvos Respublikoje atsiranda prievolė mokėti akcizus, mokėtina akcizų suma apskaičiuojama taikant akcizų tarifus, galiojusius prievolės atsiradimo dieną. Tuo atveju, kai akcizais apmokestinamos prekės prarandamos ir jų praradimo dienos nustatyti neįmanoma, mokėtina akcizų suma apskaičiuojama taikant akcizų tarifus, galiojusius prekių praradimo nustatymo dieną[101].

Akcizais apmokestinamų prekių sandėlio savininko, registruoto gavėjo ir registruoto siuntėjo mokestinis laikotarpis yra kalendorinis mėnuo, kuriam pasibaigus, iki kito mėnesio 15 dienos akcizais apmokestinamų prekių sandėlio savininkas, registruotas gavėjas ir registruotas siuntėjas privalo vietos mokesčių administratoriui, kurio veiklos teritorijoje yra akcizais apmokestinamų prekių sandėlis, registruotas gavėjas ar registruotas siuntėjas yra registruotas mokesčių mokėtoju, pateikti akcizų deklaraciją ir jos priedus. Deklaracijos formą ir užpildymo tvarką nustato centrinis mokesčių administratorius[102].

Remiantis Lietuvos Respublikos akcizų įstatymu Nr. I-429, kuris galiojo iki 2002-06-30, tabakui buvo taikomas specifinis 36 litų už 1000 cigarečių tarifas. Derybų dėl Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą metu akcizai turėjo būti priderinti prie ES reikalavimų<...> . Siekiant patenkinti

[100] Štreimikienė, D., Mikalauskienė, A. Lietuvos mokesčių sistema ES kontekste. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 38. Kaunas: VDU,2006, p. 169.
[101] Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas, Valstybės žinios, 2010-04-20, Nr. 45-2174.
[102] Ten pat.

ES akcizų minimumo normas, specifinis akcizų tarifas Lietuvoje turėjo kilti. Šie pakeitimai buvo įtraukti į naują Akcizų įstatymą Nr. IX-569, kuris įsigaliojo nuo 2002 metų liepos 1 dienos. Pagal pirmą šio įstatymo variantą cigaretėms buvo taikomas 30,2 litų specifinis ir 10 proc. vertybinis akcizai, o vėliau priimtoje redakcijoje nuo 2003 kovo 1 dienos specifinis akcizas padidėjo iki 42,6 litų. Lietuvai įstojus į ES įsigaliojo Akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. IX-1987, kuris dar labiau padidino akcizų tabakui tarifus: specifinis tarifas išaugo iki 47,5 litų, o vertybinis – iki 15proc. <...> 2007 – 2009 m. laikotarpiu akcizai cigaretėms buvo keliami dar keturis kartus. 2007 m. kovo mėn. specifinis tarifas išaugo iki 66 litų, o nuo 2008 m. sausio tiek specifinis tiek vertybinis tarifai atitinkamai padidėjo iki 79 litų ir 20 proc. 2009 m. akcizai cigaretėms buvo keliami du kartus. <...> Po pirmojo specifinis tarifas padidėjo iki 95 litų, po antrojo specifinis tarifas pakeltas iki 132 litų, vertybinis iki 25 proc.[103].

Kaip matyti iš pateiktos statistikos, akcizai tabakui kasmet augo. Pažymėtina, kad alkoholio ir tabako akcizų tarifai nuo 2008 metų kasmet buvo didinami (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Alkoholio ir tabako akcizų tarifai 2004-2016 m.

Produktas	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Etilo alkoholis	3200 Lt	320 0 Lt	320 0 Lt	320 0 Lt	384 0 Lt	441 6 Lt.	441 6 Lt.	441 6 Lt.	441 6 Lt.	441 6 Lt.	4460 Lt.	4.560 Lt (1320,6 7 Eur.).	
Alus	7 Lt.	7 Lt.	7 Lt.	7 Lt.	7,7 Lt.	8,5 Lt.	8,5 Lt.	8,5 Lt.	8,5 Lt.	8,5 Lt.	9,35 (3,1 1 Eur.)	10,74 Lt.(3,11 Eur.).	3,36 Eur.
Vynas	150 Lt.	150 Lt.	150 Lt.	150 Lt.	180 Lt.	216 Lt.	216 Lt.	216 Lt.	216 Lt.	216 Lt.	85 Lt.	i 98,99 Lt (28,67 Eur.).	30,9 6 Eur.
Cigaretės (specifinis elementas) (už 1000 vnt.)	47,5 Lt.	47,5 Lt.	47,5 Lt.	66,0 Lt.	79 Lt.	132 Lt.	111 Lt.	139 Lt.	132 Lt.	140 Lt.	157 Lt.	166,01 Lt (48,08 Eur.).	80 Eur.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis VMI informacija

Lietuvos Respublikos Seimas 2014 m. ypatingos skubos tvarka priėmė Vyriausybės pasiūlytas ir parlamentinio Biudžeto ir finansų komiteto šiek tiek pakoreguotas Akcizų įstatymo pataisas. Jomis nuo 2015 m. kovo 1 d. dešimtadaliu padidėti akcizai alui, vynui bei kitiems fermentuotiems gėrimams, tarpiniams produktams, etilo alkoholiui, cigaretėms, cigarams ir cigarilėms[104].

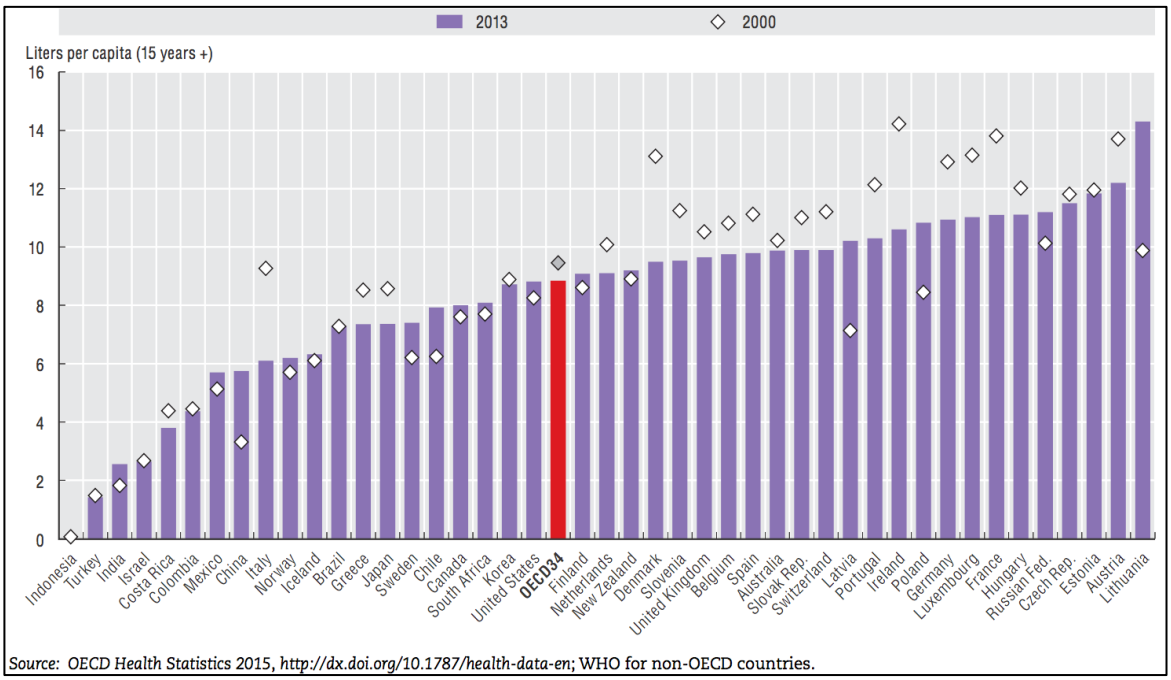
[103] Tabako akcizas. (2013).[interaktyvus]. [žiūrėta 2017-01-21]. <http://komanda22.blogas.lt/22-tabako-akcizas-26.html>

[104] Aukštuolytė, R. Gudavičius, S. (2014).Alkoholio ir tabako akcizai po trijų mėnesių padidės dešimtadaliu [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-01-21]. http://vz.lt/archive/article/2014/11/25/alkoholio-ir-tabako-akcizai-po-triju-menesiu-padides-desimtadaliu

Lietuvos Respublikos Vyriausybės požiūriu, Lietuva palaipsniui iki 2017 m. gruodžio 31 d. turi didinti akcizų tarifą cigaretėms, kad pasiektų Europos Sąjungos nustatytą minimalų apmokestinimo akcizais lygį. Akcizai palaipsniui didinti pastaruosius kelerius metus[105].

2016 metais Lietuvoje alui taikomas 3,36 euro už 1 procentą faktinės alkoholio koncentracijos, išreikštos tūrio procentais, akcizų tarifas, kuris nustatomas už produkto hektolitrą. Etilo alkoholiui taikomas 1 353,69 euro už gryno etilo alkoholio hektolitrą akcizų tarifas. Cigaretės apmokestinamos taikant kombinuotąjį akcizų tarifą. Jį sudaro specifinis elementas – 50,68 euro už 1 000 cigarečių ir vertybinis elementas – 25 procentai nuo maksimalios mažmeninės kainos[106].

Nors alkoholio akcizai nuosekliai buvo didinami, Tarptautinės ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (toliau – EBPO, angl. OECD) duomenimis, Lietuvoje asmenys, vyresni nei 15 metų, suvartoja daugiausia alkoholio pasaulyje (žr. 3 pav.).

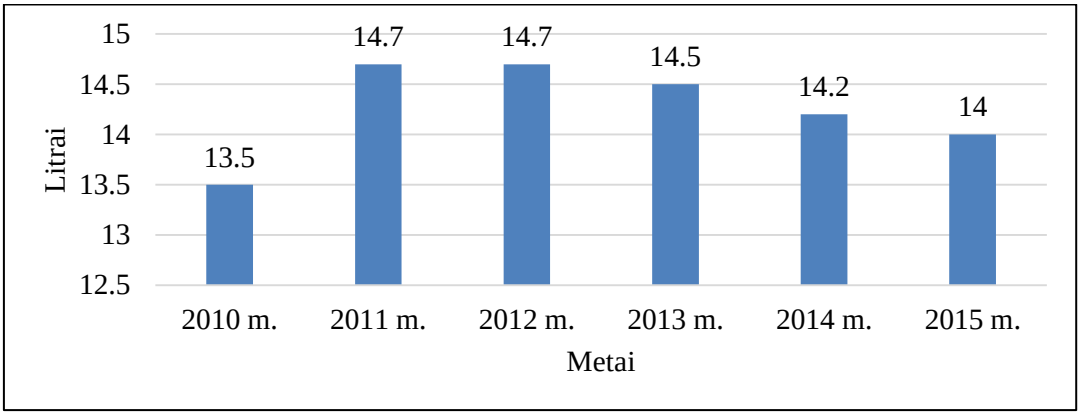
Šaltinis: http://uk.businessinsider.com/where-people-drink-the-most-around-the-world-2015-11?&platform=bi-androidapp%3Fr%3DUS&IR=T

3 pav. **Alkoholio suvartojimas pasaulio šalyse 2000 – 2013 m.**

Kaip matyti iš 3 paveikslo Lietuvoje asmenys, vyresni nei 15 metų, suvartoja daugiausia alkoholio pasaulyje. Per metus vienas Lietuvos gyventojas vidutiniškai išgeria 14,3 litro grynojo spirito. Antroje vietoje, EBPO duomenimis, yra Austrija, kur šis skaičius kiek mažesnis – 12,1 l. Trečioje – Estija (11,8 l).

[105] Ten pat.
[106] Akcizai. Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/cms/akcizai, žiūrėta: 2016-06-08.

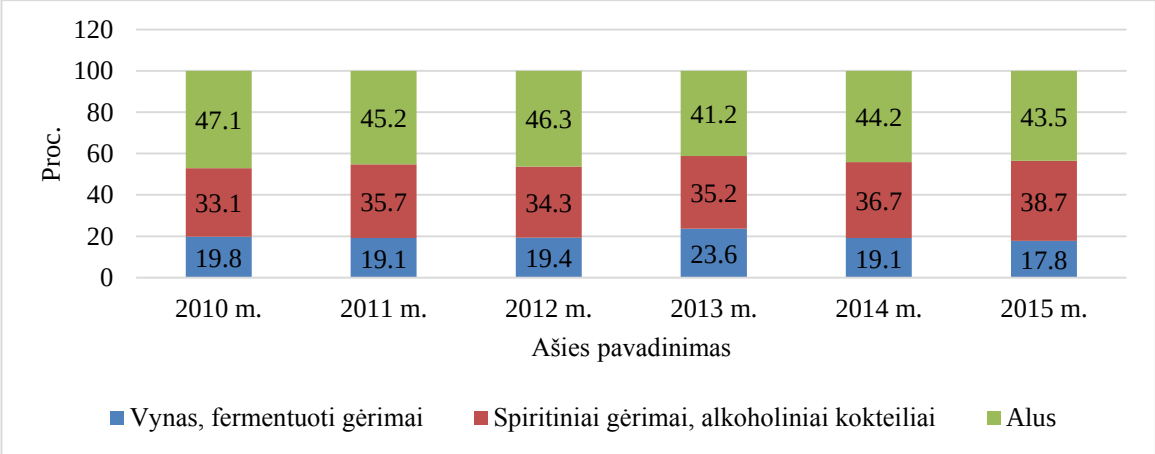
Pastebėta, kad alkoholio suvartojimas nuo 2013 m. Lietuvoje mažėja (žr. 4 pav.).

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis Alkoholio ir tabako vartojimas ir padariniai 2015 m. Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?eventId=93819

4 pav. **Legalaus alkoholio suvartojimas, tenkantis vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui absoliutaus (100 proc.) alkoholio 2010-2015 m.**

2015 m. šalies mažmeninėje prekyboje ir maitinimo įmonėse parduota 3,6 mln. dekalitrų spiritinių alkoholinių gėrimų (degtinės, viskio, brendžio ir pan.) arba 70 tūkst. dekalitrų (1,9 proc.) mažiau nei 2014 m., vyno ir fermentuotų gėrimų – 5,8 mln. dekalitrų, arba 929 tūkst. dekalitrų (13,8 proc.) mažiau. Kaip ir kasmet, daugiausia parduota alaus – 26,8 mln. dekalitrų, arba 1 mln. dekalitrų (3,6 proc.) mažiau nei 2014 m. (žr. 5 pav.).

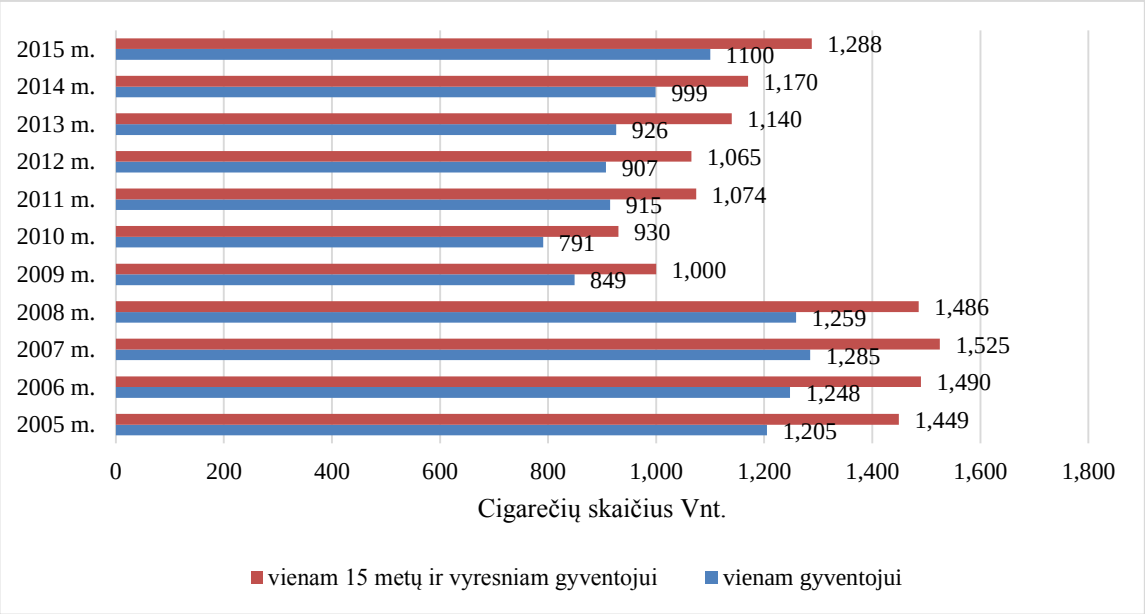
Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Alkoholio ir tabako vartojimas ir padariniai 2015 m. Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?eventId=93819

5 pav. **Legalaus absoliutaus (100 proc.) alkoholio, tenkančio vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui, struktūra pagal alkoholio rūšis 2010-2015 m.**

Alkoholinių gėrimų mažmeninės kainos 2015 m., palyginti su 2014 m., padidėjo 0,9 proc. Alkoholinių gėrimų kainų didėjimą lėmė nuo 2015 m. kovo 1 d. pradėtas taikyti didesnis akcizo tarifas. 2015 m., palyginti su 2014 m., mažėjo visų alkoholinių gėrimų importas ir eksportas.

Alaus sumažėjo atitinkamai 26,1 ir 6,3 proc., vyno – 24,9 ir 30,4 proc., spiritinių gėrimų – 14,9 ir 3,7 proc., fermentuotų gėrimų – 11,2 ir 37,1 proc.

Tabako gaminių suvartojimo pokyčiai 2005-2015 m. pateikiami 6 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Alkoholio ir tabako vartojimas ir padariniai 2015 m. Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?eventId=93819

6 pav. **Legalaus tabako suvartojimas 2005 – 2015 metais**

Kaip matyti iš 6 paveikslo legalaus tabako mažiausiai suvartota 2009 metais, o nuo 2011 metų žymesnių tabako gaminių suvartojimo pokyčių nepastebima.

Skirtingai nei tabako gaminių, alkoholio gaminių pardavimai mažėjo, palyginus su 2014 m. spiritinių gėrimų pardavimai 2015 m. sumažėjo, 1,9 proc., alkoholinių kokteilių –18,5 proc., vyno – 25,2 proc., fermentuotų gėrimų ir alaus – 3,6 proc.

Lietuvoje akcizai tabakui ir alkoholiui didinami nuo 2008 m. dėl įsipareigojimų Europos Sąjungai, nes 2018-aisiais visose ES šalyse mokesčiai, taikomi rūkalams ir alkoholiui, turi būti vienodi. Siekiant išvengti staigaus kainų šuolio, Lietuvoje akcizai nuosekliai didinami (išskyrus 2017 m. kovo mėnesį įsigalėjusius akcizus). Laisvosios rinkos institutas kritikuoja akcizo didinimą, nes taip didinamas šešėlis, o didžiąją mokesčio dalį sumoka mažiausias pajamas gaunantieji.

Tabako akcizų politikos ir jos pasekmių Lietuvoje 2002–2010 m. tyrime[107] įvardijamos šios esminės akcizų taikymo problemos:

Sunku tiksliai nustatyti neigiamo išorinio poveikio dydį, kurį sukelia rūkymas. Akcizų didinimo politikos kritikai pažymi, kad dažniausiai to net nėra bandoma padaryti – akcizas nustatomas ne objektyviai, o remiantis nusistovėjusia tradicija. Tai patvirtina jau minėtas faktas,

[107] Tabako akcizų politikos ir jos pasekmių Lietuvoje 2002-2010 m. tyrimas, Prieiga per internetą: http://files.lrinka.lt/analitiniai%20darbai/tabako%20tyrimas%202010.pdf,žiūrėta: 2016-06-12.

kad dažnai akcizas yra naudojamas ne kaip išorinio poveikio mažinimo ar neutralizavimo priemonė, bet kaip būdas surinkti pinigus į valstybės biudžetą <...>. Akcizų didinimo kritikai pripažįsta, kad rūkymas yra žalingas bei pavojingas, tačiau diskutuojama būtent dėl to, ar yra sukeliami išoriniai finansiniai kaštai visuomenei[108].

Akcizo taikymas tabako bei kitiems šiuo mokesčiu apmokestinamiems gaminiams yra sąlyginis dalykas: daugelio kitų produktų (ir paslaugų) vartojimas taip pat turi neigiamą išorinį poveikį, tačiau jie nėra apmokestinami akcizais dėl susiklosčiusių tradicijų, papročių ar politinių priežasčių. <...>. Kai kurie akcizų kritikai pažymi, jog cigarečių apmokestinimas uždeda didelę mokestinę naštą vartotojams <...> Akcizų šalininkai argumentuoja, kad neturtingesni gyventojai yra jautresni tabako gaminių kainai, todėl padidintas akcizas labiau sumažins vargingesnių žmonių vartojimą – tai savo ruožtu sumažins jų sergamumą bei kaštus ir taip palengvins jų padėtį.

Dar viena iš paminėtinų problemų tai, kad *akcizai, kaip ir kiti mokesčiai, sukelia administracinius bei laiko sąnaudų kaštus*. Be to, šiuos kaštus didina tai, kad akcizų taisyklės tampa vis sudėtingesnės. Ryškus to pavyzdys – Europos Sąjungos akcizų sistema. Taip pat *akcizai, brangindami legalius tabako gaminius, patys sukelia neigiamų padarinių*. Pirma, vartotojai gali imti vartoti pigesnius produktus arba kitokio pobūdžio žalingus gaminius. Be to, branginami akcizai sukuria paskatas plėstis nelegalių gaminių rinkai, kontrabandai, korupcijai ir nusikalstamai veiklai. Asmenys, ypač mažiau pasiturintys, tampa labiau linkę pirkti tokius gaminius. Minėti veiksniai savo ruožtu mažina akcizų efektyvumą, apsunkina sveikatos tikslų siekimą, biudžeto surinkimą, didina šešėlinės ekonomikos mastą. Kritikuojama yra vartotojų nežinojimo (neinformuotumo) prielaida, teigiant, jog vartotojai dažnai net perdeda rūkymo keliamą žalą. Pavyzdžiui, JAV duomenimis, nors iš 100 rūkančių apie 10 miršta dėl plaučių vėžio, visuomenė mano, jog šis skaičius yra 48 iš 1005 . Be to, jeigu problema kyla dėl informacijos stokos, tikslinga ją spręsti ne apmokestinimo priemonėmis, o būtent informuojant vartotojus apie rūkymo keliamą žalą. Akcizai kritikuojami, teigiant, jog jie reiškia globėjišką, paternalistinį požiūrį į vartotoją. Kaip minėta, vienas iš argumentų už akcizus remiasi prielaida, jog vartotojai nėra racionalūs, priimdami sprendimą rūkyti[109].

Akcizų kritikai kvestionuoja šią prielaidą, teigdami, jog tik individualus vartotojas gali priimti sau tinkamą (nebūtinai sveikiausią ar geriausią) sprendimą. Jų teigimu, aktyvi valstybės paternalistinė politika, nuimdama nuo asmens sprendimo atsakomybę, ilgainiui neigiamai veikia pačių žmonių įpročius ir požiūrį į savo sveikatą ir saugumą – jie mažiau saugosi patys[110].

[108] Tabako akcizų politikos ir jos pasekmių Lietuvoje 2002-2010 m. tyrimas, Prieiga per internetą: http://files.lrinka.lt/analitiniai%20darbai/tabako%20tyrimas%202010.pdf,žiūrėta: 2016-06-12.
[109] Ten pat.
[110] Ten pat.

Kontrabanda yra vienas iš pagrindinių veiksnių, potencialiai mažinančių akcizo efektyvumą. Tarptautinis mokesčių ir investicijų centras būtent dėl kontrabandos veiksnio abejoja Pasaulio banko bei Pasaulio sveikatos organizacijos teiginiais, jog akcizų kėlimas yra efektyviausia priemonė mažinti vartojimą. Cigarečių kontrabanda pasaulyje yra labai išplitusi. Tyrimai rodo, kad apie 30 procentų tarptautiniu mastu eksportuojamų cigarečių tenka kontrabandai. Tai daug didesnis rodiklis nei daugumos eksportuojamų vartojimo prekių. Be to, kad kontrabanda mažina akcizų efektyvumą, ji turi ir daugiau neigiamų pasekmių. Kontrabanda sunkina legalaus verslo padėtį, didina šešėlinės ekonomikos mastą, skatina korupciją, mažina įplaukas į valstybės biudžetą[111].

Apibendrinant galima teigti, kad akcizas yra netiesioginis mokestis. Jį moka tik atitinkamos prekės vartotojas, galutinis mokėtojas yra pirkėjas. Vienas iš akcizų ypatumų yra tas, kad jis 3 prekių kainos elementas. Taigi akcizo tarifu ir reguliuojama atitinkamos prekės kaina. Akcizui būdingas individualumas, jis nustatomas konkrečioms prekėms. Toks jo susiejimas sudaro sąlygas reguliuoti atitinkamų prekių vartojimą, kartu gauti lėšų, būtinų visuomenės reikmėms iš valstybės biudžeto tenkinti. Lietuvoje akcizai tabakui ir alkoholiui didinami nuo 2008 m. dėl įsipareigojimų Europos Sąjungai, nes 2018-aisiais visose ES šalyse mokesčiai, taikomi rūkalams ir alkoholiui, turi būti vienodi. Siekiant išvengti staigaus kainų šuolio, Lietuvoje akcizai nuosekliai didinami. Tokią akcizų politiką kritikuoja Laisvosios rinkos institutas, nes, anot jų, taip didinamas šešėlis, o didžiąją mokesčio dalį sumoka mažiausias pajamas gaunantieji. Pažymėtina tai, kad akcizas neskatina taupymo, racionalaus išteklių naudojimo ir nepanaikina įpročių, kuriems norima užkirsti kelią. Neigiamas aspektas tas, kad akcizas yra žymi paskata kontrabandai bei nelegaliai prekybai.

2.5. Teismų praktika alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos klausimais

Nagrinėjant aktualią teismų praktiką alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos klausimais, atkreiptinas dėmesys į Panevėžio apygardos administracinio teismo 2011 m. kovo 18 d. sprendimą administracinėje byloje 1-57-252-2011. Analizuojamoje byloje pareiškėjai uždaroji akcinė bendrovė „Alika“, A. V. individuali įmonė ir A. Č. individuali įmonė su skundu kreipėsi į Panevėžio apygardos administracinį teismą, prašydami panaikinti Kupiškio rajono savivaldybės tarybos 2010 m. rugsėjo 23 d. sprendimą Nr. TS-212 dalyje dėl UAB „Alika“, A. V. individualios įmonės ir A. Č. individualios įmonės prekybos alkoholiniais gėrimais laiko apribojimo. Pareiškėjo UAB „Alika“ atstovai paaiškino, kad sprendimą atsakovas priėmė

[111] Tabako akcizų politikos ir jos pasekmių Lietuvoje 2002-2010 m. tyrimas, Prieiga per internetą: http://files.lrinka.lt/analitiniai%20darbai/tabako%20tyrimas%202010.pdf,žiūrėta: 2016-06-12.

nepranešęs bendrovei, todėl buvo apribotos jos galimybės gintis nuo kaltinimų dėl baro lankytojų daromų administracinių teisės pažeidimų. Be to, iš Tarybos posėdžio protokolo matyti, kad aplinkui yra kitų alaus barų, tačiau jų laikas nebuvo apribotas. Taip pat yra kitų prekybos centrų, kurie prekiauja alkoholiniais gėrimais. Atsakovas nesurinko įrodymų, jog būtent dėl UAB „Alika“ baro veiklos pažeidinėjama viešoji tvarka. Jos baras iki sprendimo priėmimo dirbo nuo aštuonių valandų ryto iki pirmos valandos nakties. Sutrumpinus darbo laiką, ženkliai sumažėjo baro apyvarta[112].

Rajono savivaldybės taryba su pareiškėjų skundu nesutiko ir prašė jį atmesti. Atsiliepime į skundą paaiškino, kad buvo gauti gyventojų skundai dėl UAB „Alika“ priklausančio baro veiklos. Be to, minėti barai yra miesto centre netoli savivaldybės, teismo, Sodros. Pažymėjo, jog Taryba, priimdama ginčijamą sprendimą, nepažeidė jokių teisės aktų reikalavimų. Dėl A. V. įmonės sprendimas priimtas gavus teismo raštą. Be to, prieš priimant sprendimą, buvo sudaryta komisija, kuri tyrė gyventojų skunde nurodytus pažeidimus, jie išanalizuoti. Apie administracinius teisės pažeidimus buvo gauta informacija ir iš policijos. A. Č. įmonės darbo laikas buvo apribotas vien dėl to, kad jos baras yra miesto centre, nuo savivaldybės pastato nutolęs apie 126 metrus. Daugiau veikiančių barų toje teritorijoje nėra.

Kupiškio rajono savivaldybės taryba, atsižvelgdama į gyventojų prašymus, į barų vietą, apribojo barų darbo laiką nuo 10 iki 20 val., barų savininkai kreipėsi į teismą, o teismas, interpretuodamas įstatymus, panaikino teisės normos galiojimą šiuo konkrečiu atveju.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2011 m. gruodžio 23 d. nutartimi administracinėje byloje Nr. A502-3094/2011 pareiškėjo apeliacinį skundą tenkino, o atsakovo apeliacinį skundą atmetė bei Panevėžio apygardos administracinio teismo 2011 m. kovo 18 d. sprendimą pakeitė: sprendimo dalį, kuria pareiškėjo UAB „Alika“ reikalavimas atmestas, panaikino ir skundą šioje dalyje patenkino bei panaikino Kupiškio rajono savivaldybės tarybos 2010 m. rugsėjo 23 d. sprendimą Nr. TS-212 dalyje dėl UAB „Alika“. Tuo tarpu kitą sprendimo dalį Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas paliko nepakeistą. Teismas nurodė, kad administracinis ginčas kilo dėl atsakovo sprendimo apriboti prekybos alkoholiniais gėrimais laiką pareiškėjų barams, o nagrinėjant tokio pobūdžio bylas turi būti tikrinami ginčijamų administracinių sprendimų teisėtumas ir pagrįstumas. Viešojo administravimo įstatymo 8 straipsnis, formuluojantis bendruosius individualaus administracinio akto reikalavimus, nurodo, kad jis turi būti pagrįstas objektyviais duomenimis (faktais) ir teisės aktų normomis, o taikomos

[112] Panevėžio apygardos administracinio teismo 2011 m. kovo 18 d. sprendimas administracinėje byloje 1-57-252-2011.

poveikio priemonės turi būti motyvuotos. Šie reikalavimai taikytini ir ginčijamam byloje atsakovo sprendimui[113].

Pirmosios instancijos teismas pagrįstai nustatė, kad sprendimas riboti prekybos alkoholiniais gėrimais laiką pareiškėjams paminėtų reikalavimų neatitinka. Ginčijamas administracinis aktas nėra pagrįstas objektyviais duomenimis (nustatytais ir įvertintais faktais), taikytos poveikio priemonės nemotyvuotos. Nurodyta ir tai, kad Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 18 straipsnio 9 dalis suteikia teisę savivaldybių taryboms, atsižvelgiant į prekybos alkoholiniais gėrimais vietą, gyventojų, bendrijų, bendruomenių ar jų atstovų, visuomeninių organizacijų ar kitų institucijų raštu pareikštą nuomonę, policijos komisariatų pasiūlymus, riboti laiką, kuriuo leidžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais, neišduoti licencijos verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais. Akcentuota, jog pirmosios instancijos teismas pagrįstai pažymėjo, jog savivaldybės taryba, nuspręsdama taikyti atitinkamą apribojimą, neprivalo remtis visais nurodytais kriterijais, tačiau kiekvienu atveju turi atsižvelgti į šiuos kriterijus tiek, kiek reikalinga teisėtam ir pagrįstam sprendimui priimti. Tai reiškia, kad sprendimas taikyti prekybos alkoholiniais gėrimais laiko ribojimą turi atitikti ne tik aptartus Viešojo administravimo įstatymo reikalavimus, bet ir kitus įstatymus bei teisės aktus, nepažeisti asmenų teisių ar teisėtų interesų[114].

Komentuodama tokį sprendimą G. Lastauskienė pažymėjo, kad teisės taikytojas visada turi aiškinti teisinį tekstą tam, kad nustatytų tekstu išreikštą mintį. Tačiau dažnai labai sunku atskirti teisėjų vykdomą teisės aiškinimą nuo jų vykdomo naujų teisinių taisyklių sukūrimo, o tai yra labai svarbu. Šioje situacijoje galimai buvo siekiama sukurti dar vieną taisyklę, kuri palanki verslui, nes Panevėžio apygardos administracinio teismo teisiniai argumentai, kad nebuvo atsižvelgta į kitas aplinkybes nebuvo pakankami, kad būtų panaikintas savivaldybės tarybos sprendimas dėl dviejų barų, taip apribojant jos suverenitetą[115].

Teismų praktikos aspektu, tikslinga panagrinėti atvejus, susijusius su alkoholinių gėrimų pardavimu nepilnamečiams.

Vilniaus apygardos administracinis teismas viešame teismo posėdyje išnagrinėjo administracinę bylą pagal pareiškėjo UAB „Emsi“ skundą atsakovui Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentui dėl nutarimo panaikinimo. Pareiškėjas nurodo, kad baudžiamas už tai, kad 2015-04-18 apie 14 val. 11 min. UAB „EMSI“ degalinės parduotuvėje nepilnamečiui už 1 eurą pardavė vieną 0,5 l talpos skardinę alaus „Utenos auksinis“, kurio

[113] Panevėžio apygardos administracinio teismo 2011 m. kovo 18 d. sprendimas administracinėje byloje 1-57-252-2011.
[114] Panevėžio apygardos administracinio teismo 2011 m. kovo 18 d. sprendimas administracinėje byloje 1-57-252-2011.
[115] Lastauskienė, G. Teismų „interpretacinis žaismas“ ir jo doktrininės prielaidos // Jurisprudencija: 2012, 19(4), p. 1345.

alkoholio koncentracija 5,0 tūrio procentai. Situacijos išskirtinumas pagrindžiamas tuo, kad šio pardavimo buvo siekiama provokacijų keliu. Situacija buvo iš anksto dirbtinai surežisuota, parinktas nepilnametis, atrodantis kaip suaugęs asmuo[116].

Remdamasis teismų praktika pareiškėjas teigia, kad negalima skatinti nusikalstamų veikų. Iš video medžiagos matyti, kad pardavėjui nekilo abejonių dėl pirkėjo pilnametystės, todėl jis neprivalėjo reikalauti pateikti asmens amžių liudijantį dokumentą. Pareiškėjo darbuotojas buvo suklaidintas provokatorių. Nepilnametis vizualiai atrodė vyresnis[117].

Alkoholio kontrolės įstatymo 18 str. 4 d. 3 p. draudžia parduoti alkoholinius gėrimus asmenims, jaunesniems kaip 18 metų. To paties straipsnio 5 d. numatyta, kad alkoholinių gėrimų pardavėjai turi teisę, o kai kyla abejonių, kad asmuo yra jaunesnis negu 18 metų, privalo iš perkančio alkoholinius gėrimus asmens reikalauti pateikti asmens amžių liudijantį dokumentą. Jeigu toks asmuo nepateikia amžių liudijančio dokumento, alkoholinių gėrimų pardavėjai privalo atsisakyti parduoti jam alkoholinius gėrimus. Pareiškėjas numatyto reikalavimo nesilaikė, todėl pažeidė Alkoholio kontrolės įstatymo nuostatą. Pareiškėjas skunde Vilniaus apygardos administraciniam teismui neginčijo paties alkoholinių gėrimų pardavimo nepilnamečiui fakto, tačiau jo nepripažįsta kaip AKĮ 18 str. 4 d. 3 p. pažeidimo[118].

Alkoholio kontrolės įstatymo 18 str. 4 d. 3 p., 5 p. nuostatose aiškiai įtvirtinta ir atskleidžiama ūkio subjekto pareiga laikytis minėtų nuostatų. Jaunas pirkėjo amžius pardavėjui privalo suponuoti pareigą kiekvieną kartą reikalauti asmens dokumento, kuris yra vienintelis juridinis, asmens amžių liudijantis, dokumentas. Kai kyla abejonių, kad asmuo yra jaunesnis negu 18 metų, alkoholinių gėrimų pardavėjai privalo iš perkančio alkoholinius gėrimus asmens reikalauti pateikti asmens amžių liudijantį dokumentą. Iš bylos medžiagos matyti, kad pareiškėjas šia įstatymo suteikta teise ir pareiga nepasinaudojo, nors ir paprašė asmens dokumento, tačiau veikė aplaidžiai ir nerūpestingai, kadangi alkoholiniai gėrimai net ir nepateikus asmens dokumento ir neįsitikinus pirkėjo pilnametyste buvo parduoti nepilnamečiui. Teismas pareiškėjos UAB „Emsi“ skundą atmetė kaip nepagrįstą[119].

Aptartina gana panaši situacija, nagrinėta Vilniaus apygardos administracinio teismo byloje I-3981-629/2015. Ginčo esmė šioje byloje ta, kad bendrovės UAB „Žaisliukas“ darbuotojas nepilnamečiui pardavė vieną skardinę alaus „Kalnapilis Grand Select“. Už tai bendrovei buvo skirta 1000 Lt bauda. Bendrovės nuomone, nutarimas taikyti ekonomines sankcijas už AKĮ pažeidimus yra neteisėtas ir naikintinas, nes priimtas pažeidžiant procesines normas, nustatančias administracinės bylos nagrinėjimą, jame išdėstyti motyvai prieštarauja

[116] Vilniaus apygardos administracinio teismo nutartis byloje EI-4593-821/2016.
[117] Vilniaus apygardos administracinio teismo nutartis byloje EI-4593-821/2016.
[118] Ten pat.
[119] Ten pat.

byloje nustatytoms faktinėms aplinkybėms bei įstatymų reikalavimams, nutarimas priimtas prielaidų ir nepatikrintų, prieštaringų aplinkybių dokumentų pagrindu[120]. Vadovaujantis LVAT praktika pažymėta, kad juridinio asmens kaltė sietina su fizinio asmens, veikiančio juridinio asmens naudai ar jo interesais, kalte, be to, pagal bendrąjį teisės principą teisė negali reikalauti to, kas neįmanoma, taigi ji negali reikalauti iš teisės normos adresatų imtis tokių veiksmų, kurie būtų perdėm neproporcingi ir neprotingi, tokiu būdu darant faktinį teisės normos reikalavimo įgyvendinimą neįmanomu[121].

Teismas pareiškėjos skundą atmetė, motyvuodamas, kad šiuo atveju užtenka nustatyti alkoholinio gėrimo pardavimo nepilnamečiui faktą, kad būtų konstatuotas AKĮ 18 str. 4 d. 3 p. pažeidimas. Atkreiptinas dėmesys, jog pagal AKĮ 18 str. 5 d. alkoholinių gėrimų pardavėjai turi teisę, o kai yra abejonių, kad asmuo yra jaunesnis negu nurodyta šio straipsnio 4 d. 3 p., privalo iš perkančio alkoholinius gėrimus asmens reikalauti pateikti asmens amžių liudijantį dokumentą. Jeigu toks asmuo nepateikia jo amžių liudijančio dokumento, alkoholinių gėrimų pardavėjai privalo atsisakyti parduoti jam alkoholinius gėrimus. Teismo vertinimu, minėtas reikalavimas dėl asmens dokumento tikrinimo nėra neįmanomas įvykdyti, todėl pareiškėjos teiginiai, jog teisė negali reikalauti to, kas neįmanoma, vertintini kritiškai.

LVAT administracinėje byloje Nr. A-2870-502/2016 pažymėjo, kad alkoholio kontrolės įstatymo 18 straipsnio 4 dalies 3 punkte įtvirtintas draudimas parduoti alkoholinius gėrimus asmenims, jaunesniems kaip 18 metų, o 34 straipsnio 4 dalis nustato, jog už šio įstatymo 18 straipsnio 4 dalies 3, 4, 5 punktų reikalavimų nesilaikymą įmonės, Europos juridiniai asmenys ir jų filialai baudžiami nuo dviejų šimtų aštuoniasdešimt devynių eurų iki aštuonių šimtų šešiasdešimt aštuonių eurų bauda. Nagrinėjamas pažeidimas pagal savo pobūdį yra formalios sudėties, kas reiškia, kad tiek pareiškėjo, tiek ir jo darbuotojo pažeidimo kvalifikavimui neturi įtakos konkreti kaltės išraiška, bei pažymėjo, kad alkoholio produktais prekiaujančiam asmeniui keliami aukštesni atidumo ir rūpestingumo standartai, kad būtų užtikrinta įstatymo nuostata – alkoholinius gėrimus parduoti tik pilnamečiams asmenims[122].

Taip pat aptartina Teismų praktika, susijusi su alkoholio reklama.

LVAT administracinėje byloje Nr. A-483-143/2016 išnagrinėjo administracinę bylą pagal pareiškėjo uždarosios akcinės bendrovės „Selita ir Ko“ apeliacinį skundą dėl Vilniaus apygardos administracinio teismo 2015 m. kovo 24 d. sprendimo administracinėje byloje pagal pareiškėjo uždarosios akcinės bendrovės „Selita ir Ko skundą“ atsakovui Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentui dėl nutarimo panaikinimo.

[120] Vilniaus apygardos administracinio teismo nutartis byloje I-3981-629/2015.
[121] Vilniaus apygardos administracinio teismo nutartis byloje I-3981-629/2015.
[122] LVAT nutartis administracinėje byloje Nr. A-483-143/2016.

Pareiškėjas nurodė, kad Departamentas skundžiamu nutarimu paskyrė 10 000 Lt ekonominę sankciją už Alkoholio kontrolės įstatymo 29 straipsnio 1 dalies 4, 6, 11 punktų pažeidimus. Nutarime nurodė, kad įmonės gaminamų alkoholinių gėrimų etiketėse nurodomas tekstas pažeidžia Alkoholio kontrolės įstatymo nuostatas. Pareiškėjas teigė, kad Departamentas skundžiamame nutarime aptartus teiginius, pateiktus bendrovės gamintų produktų etiketėse, interpretavo pernelyg plačiai, neteisingai bei subjektyviai, be pagrindo neatsižvelgdamas į pateiktus paaiškinimus bei teismų praktiką, todėl ginčijamas nutarimas yra nepagrįstas ir neteisėtas. Buvo nurodyta, kad alkoholio reklama yra bet kuria forma ir bet kokiomis priemonėmis skleidžiama informacija, susijusi su įmonių komercine, ūkine bei finansine veikla, kuria skatinama įsigyti ir (ar) vartoti alkoholio produktus, todėl natūralu, kad ši informacija gali būti pozityvaus pobūdžio, sukelti teigiamas emocijas ir panašiai, nes ji turi skatinti įsigyti tam tikrą produktą. Pareiškėjas pažymėjo, kad, teikdamas vartotojams informaciją apie gaminamus produktus, laikėsi tiesiogiai Alkoholio kontrolės įstatymo 29 straipsnyje nustatytų draudimų ir taisyklių. Teisėtų lūkesčių principas neabejotinai preziumuoja, kad įstatyme nustatyti draudimai ir taisyklės nebus interpretuojami ir aiškinami nepagrįstai plečiamai. Taigi bendrovė negali ir neturi nuspėti galimų informacijos pateikimo subjektyvių interpretacijų ar fantazijų. Pareiškėjo vertinimu, naudodamas ginčijamus teiginius, jis neatliko jokių neteisėtų veiksmų[123].

Departamentas ginčijamame nutarime nurodė, kad teiginys „švelnus gaivių vaisių skonis ir turtingas aromatas sukuria ypatingų nuotaikų ir progų pasilepinti“ yra alkoholio reklama, siejanti alkoholio vartojimą su fizinės būklės pagerėjimu, su psichinės veiklos pagerėjimu, pateikianti neteisingą ir (ar) klaidinančią informaciją apie alkoholinius gėrimus, tačiau tokia išvada yra niekuo nepagrįsta bei neteisinga. UAB „Selita ir Ko“ visus teiginius, esančius etiketėse, naudoja išskirtinai skoniui pabrėžti. Paminėtas teiginys būtent ir pabrėžia bei apibūdina gėrimo skonį. Pažymėjo, kad vertinant, ar reklama pažeidžia tam tikrus Alkoholio kontrolės įstatymo 29 straipsnio 1 dalies draudimus, turi būti atsižvelgiama ne į tai, kaip tą reklamą vertina konkretus asmuo, reklamos skleidėjas ar Departamentas, o į tai, kaip tą reklamą vertina vidutinis vartotojas. Iš atliktos apklausos akivaizdu, kad vidutiniam vartotojui paminėtas teiginys asocijuojasi su tuo, jog „gėrimas yra aromatizuotas ir vaisių skonio“, o ne su tuo, jog išgėrus alkoholinio gėrimo pagerės fizinė būklė ar psichinė veikla[124].

Atsakovas nurodė, kad pareiškėjas turi 2009 m. rugpjūčio 28 d. išduotą Alkoholio produktų, įskaitant alkoholinius gėrimus, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 22 procentų, gamybos licenciją Nr. 12L-197 ir platina Lietuvos Respublikos rinkoje alkoholinius gėrimus, kurių butelių etiketėse pateikta draudžiama alkoholinių gėrimų reklama, pažeidžiant

[123] LVAT nutartis administracinėje byloje Nr. A-483-143/2016.
[124] Ten pat.

Alkoholio kontrolės įstatymo 29 straipsnio 1 dalies 4, 6, 11 punktus, draudžiančius Lietuvos Respublikoje visų formų reklamą, siejančią alkoholio vartojimą su fizinės būklės pagerėjimu, su psichinės veiklos pagerėjimu, pateikiant neteisingą ir (ar) klaidinančią informaciją apie alkoholinius gėrimus[125].

Atsakovas nurodė, kad teiginys „švelnus gaivių vaisių skonis ir turtingas aromatas sukuria ypatingą nuotaiką ir progą pasilepinti“ yra alkoholinių gėrimų reklama, siejanti alkoholinių gėrimų vartojimą su fizinės būklės pagerėjimu. Pagal „Dabartinės lietuvių kalbos žodyną“, žodis „fizinis“ reiškia kūniškas. Atsižvelgiant į tai, kad reklamoje esančiu teiginiu teigiama, jog alkoholinių gėrimų vartojimas gali pagerinti fizinę būklę, sudaromas įspūdis, jog vartojant aromatizuotą vyno gėrimą galima pasilepinti ir taip pagerėja fizinė būklė, o tokia alkoholinių gėrimų reklama pagal Alkoholio kontrolės įstatymo 29 straipsnio 1 dalies 4 punktą yra draudžiama. Pagal „Dabartinės lietuvių kalbos žodyną“, žodžiai „psichinis“, „psichika“ reiškia smegenų funkciją atspindėti aplinką ir reguliuoti organizmo sąveiką su ja. Todėl teiginys „švelnus, gaivių vaisių skonis ir turtingas aromatas sukuria ypatingą nuotaiką ir progą pasilepinti“ yra alkoholio reklama, siejanti alkoholio vartojimą su psichinės veiklos pagerėjimu. Žodis „nuotaika“ reiškia psichinę emocinę būseną, veikiančią visą žmogaus laikyseną, išgyvenimus, dvasinį nusiteikimą, gerą nusiteikimą. Taigi pateikta informacija sieja alkoholinių gėrimų vartojimą su psichinės veiklos pagerėjimu, teigiant, kad būtent vartojant alkoholį yra gerinama smegenų veikla: sukuriama ypatinga nuotaika, geras dvasinis nusiteikimas, proga pasilepinti, o tokia alkoholinių gėrimų reklama pagal Alkoholio kontrolės įstatymo 29 straipsnio 1 dalies 6 punkto prasmę yra draudžiama[126].

Pagal paminėtą reklamą, būtent alkoholio vartojimas suteikia galimybę smegenims teigiamai, pozityviai atspindėti aplinką, taip yra gerinama psichinė žmogaus veikla. Teiginys „saldus ir gundantis kaip nuodėmė – Diamond Muscat vyno gėrimas, pagamintas iš aukščiausios kokybės ispaniškų vynuogių vyno“ pateikia neteisingą ir (ar) klaidinančią informaciją apie alkoholinius gėrimus[127].

Teismo vertinimu, Departamentas pagrįstai ginčo frazę: „švelnus gaivių vaisių skonis ir turtingas aromatas sukuria ypatingą nuotaiką ir progą pasilepinti“, pripažino pažeidžiančia Alkoholio kontrolės įstatymo 29 straipsnio 1 dalies 4, 6 ir 11 punktų nuostatas, nes ši frazė alkoholio vartojimą sieja su teigiamu fizinės būklės pagerėjimu. Perskaitęs nurodytą informaciją, vidutinis vartotojas supras, kad, pavartojus reklamuojamo alkoholinio gėrimo, atsiras ypatinga nuotaika, proga pasilepinti, suteiks malonumą, pagerės fizinė būklė[128].

[125] Ten pat.
[126] LVAT nutartis administracinėje byloje Nr. A-483-143/2016.
[127] Ten pat.
[128] Ten pat.

Pareiškėjas nurodytuose alkoholinių gėrimų aprašymuose, teismo vertinimu, nesiekė pateikti alkoholinių gėrimų skoninių savybių apibūdinimo, priešingai, šios frazės gali būti siejamos išimtinai su alkoholinių gėrimų vartotojui sukeliamais teigiamais fiziniais pojūčiais, skatinančiais jį vartoti alkoholinius gėrimus, nes taip pagerinama fizinė ir psichinė būklė. Tam, kad pateikiama informacija galėtų būti pripažinta alkoholinio gėrimo skonio aprašymu, joje neturėtų būti konkretizuojama, kokius fizinius pojūčius tam tikro gėrimo skonis sukelia, kaip keičia bendrą vartotojo fizinę būklę, kokius sukelia psichologinius pojūčius ir pan. Pareiškėjas siekė susieti alkoholinių gėrimų vartojimą su fizinės būklės pagerėjimu, maloniais pojūčiais, palankiai pavaizduoti alkoholinių gėrimų vartojimą ir taip formuoti palankų požiūrį į alkoholį[129].

Teismas, įvertinęs byloje pateiktų įrodymų visumą bei teisinį reglamentavimą, konstatavo, kad yra pagrindas teigti, jog nėra aplinkybių, darančių bylos dėl ekonominių sankcijų už Alkoholio kontrolės įstatymo taikymą teiseną negalimą, pareiškėjo veika pagal Alkoholio kontrolės įstatymo 29 straipsnio 1 dalies 4, 6 ir 11 punktus kvalifikuota teisingai, pažeidimai, kurių padarymu kaltinamas pareiškėjas, įrodyti paminėtais byloje esančiais įrodymais. Įvertinęs nustatytas aplinkybes, teismas padarė išvadą, kad nėra pagrindo teigti, jog pareiškėjui paskirtos baudos dydis yra akivaizdžiai per didelis ar neproporcingas padarytam pažeidimui. Teismas pažymėjo, kad realiai apčiuopiamos baudos paskirtis yra ne tik nubausti teisės pažeidėją, bet, visų pirma, vykdyti prevenciją: teisės subjektas, pažeidęs sąlygas, su kuriomis yra siejamas alkoholio reklamos pateikimas, yra baudžiamas, idant daugiau nedarytų žalos teisės saugomoms ir ginamoms vertybėms. Baudžiamas už tai, jog pažeidė esmines ir jam, be abejo, žinomas bei suprantamas dalyvavimo rinkoje sąlygas – nesilaikė imperatyvių teisės reikalavimų[130].

Paminėtina ir Konstitucinio Teismo išsakyta pozicija dėl alkoholio reklamos. Seimo narių grupė 1996 m. birželio 25 d. kreipėsi į Konstitucinį Teismą su tikslu išsiaiškinti ar alkoholio ir tabako reklamos draudimai neprieštarauja Konstitucijai, ar kriterijai, kuriais nustatoma bei pateikiama informacija yra alkoholio reklama, yra nurodyti Vyriausybės nutarime. Atsižvelgiant į tai Konstitucinis teismas išnagrinėjo bylą ir priėmė labai svarbų sprendimą, kuris iš esmės leido drausti reklamą, nutarime buvo pažymėta, kad alkoholiniai gėrimai ir tabako gaminiai priskiriami prie ypatingos paskirties prekių, nes juos vartojant daroma žala žmonių sveikatai. Įstatymai draudžia ne bet kokią informaciją apie alkoholinius gėrimus ir tabako gaminius – jie nustato komercinės informacijos apie alkoholinius gėrimus ir tabako gaminius ribojimą ir vadina tai alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių reklamos, jų realizavimo ir vartojimo rėmimo draudimu[131].

[129] LVAT nutartis administracinėje byloje Nr. A-483-143/2016.
[130] Ten pat.
[131] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo1997 m. vasario 13 d. nutarimas "Dėl alkoholio ir tabako reklamos".

Apibendrinant galima teigti, kad aiškindamasi kai kurias su alkoholio ir tabako paklausa ir pasiūla susijusias normas Teismų praktika vadovaujasi tautos gerovės užtikrinimo kriterijumi. Visuotinai pripažįstama, kad šie produktai yra žalingi visuomenei, todėl priimant sprendimus dėl prekybos alkoholiu ir tabaku vietos, laiko, amžiaus kriterijų ir kt. siekiama mažinti bendrąjį alkoholio suvartojimą, jo prieinamumą, ypač nepilnamečiams, piktnaudžiavimą alkoholiu.

3. ALKOHOLIO IR TABAKO PASIŪLOS IR PAKLAUSOS TEISINIO REGULIAVIMO PAKANKAMUMAS IR TOBULINIMO GALIMYBĖS: EKSPERTINIS TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodologijos pagrindimas

Kokybinis tyrimo metodas – ekspertų (specialistų) apklausa. Tyrimui panaudotas kokybinis tyrimo metodas – ekspertų (specialistų) apklausa, pasitelkiant pusiau struktūrizuotą interviu metodą. Remiantis R. Tidikiu, interviu apibūdinamas kaip sistemiškas, tyrėjo kontroliuojamas pokalbis, susietas su konkrečiu tyrimo klausimu bei specifiniais tyrimo tikslais.

Autoriaus B. Bitinas interviu metodą laiko vieną iš veiksmingiausių ir efektyviausių kokybinio tyrimo metodų. Interviu metu informacija gaunama tiesioginiu kryptingu interviu su respondentu. Interviu garantuoja didesnį patikimumą negu anketinis metodas ar kiti apklausos būdai (pvz.: apklausa paštu, laikraštiniai klausimynai ir kt.)[132].

Interviu metodo pasirinkimą sąlygojo šie interviu privalumai:

- leidžia tyrėjui atlikti tyrimą be iš anksto parengtos išsamios tyrimo programos,
- interviu tyrėjas turi galimybę aiškinti respondentui vieno ar kito klausimo ar atsakymo varianto prasmę,
- leidžia tyrėjui gauti ne tik faktinę medžiagą, bet ir išsiaiškinti subjektyvų tiriamojo požiūrį,
- interviu atsakymai nebūna neteisingi nei pakeisti, atsakymus galima gauti išsamius, ypač į atvirus klausimus, galima pateikti ir papildomų klausimų,
- interviu vedėjas turi galimybę fiksuoti ne tik verbalinius atsakymus, o ir emocines reakcijas, atsižvelgti į apklausiamojo intelekto ir kultūros lygį, požiūrį į apklausos temą, atsakymo intonaciją ir kt.,
- interviu atsakymai nebūna neteisingi nei pakeisti, atsakymus galima gauti išsamius, ypač į atvirus klausimus, galima pateikti ir papildomų klausimų,
- pokalbis vienu metu gali būti panaudojamas ir kaip tyrimo metodas, ir kaip poveikio priemonė.

Tyrimui panaudotas kokybinis interviu metodas – ekspertų (specialistų) interviu.

Tyrime dalyvavę ekspertai (specialistai)– tai asmenys– savos rities profesionalai, turintys ir gyvenimo patirties ir didžiausią kompetenciją ir patikimiausią bei pakankamai išsamią informaciją apie tiriamą problemą. Iš jų tyrėjas gali gauti maksimalią ir detalią informaciją apie

[132] Tidikis, R.Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius, 2003, p. 8.

tiriamą objektą, aptarti ir patikrinti tyrimo hipotezes, įvertinti įvairias tyrimo metodikas, susidaryti tikslesnę tyrimo proceso programą[133].

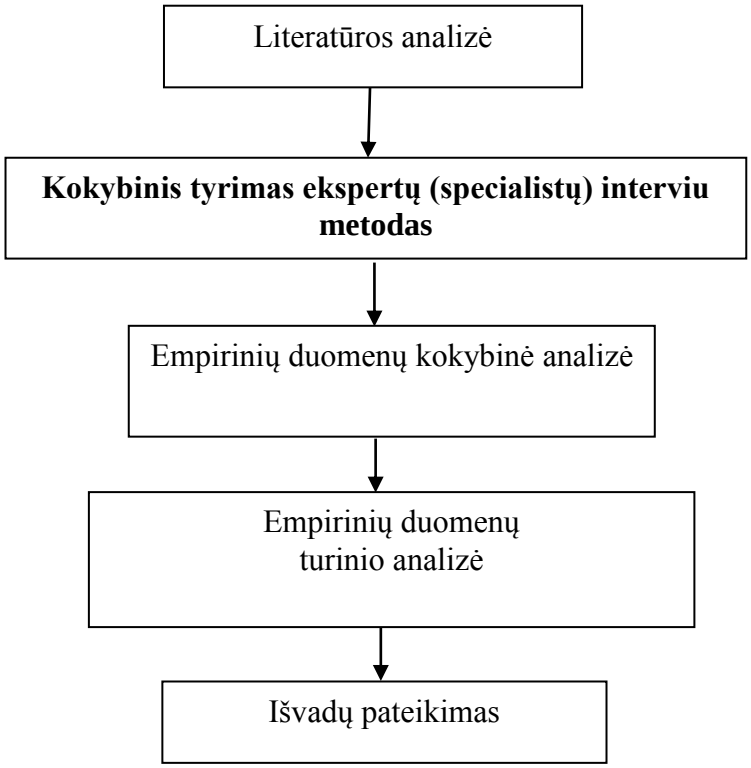
Remiantis V. Rudzkiene, specialistų interviu tyrimas traktuotinas kaip bendra specialistų grupės nuomonė, kuri gaunama pasitelkiant specialistų žinias, patirtį ir intuiciją. Specialistų interviu tikslas –gauti reikiamą informaciją iš kompetetingų specialistų. Specialistų interviu metodas dažniausia taikomas tais atvejais, kai neįmanoma ar sudėtinga pritaikyti objektyvius skaičiuojamuosius ar empirinio tyrimo metodus[134].

Problemos, kurios sprendžiamos specialistų vertinimais, dalijamos į dvi pagrindines grupes: pirmajai grupei priskiriami atvejai, kai informacijos nepakanka.

Antrajai grupei priskiriami atvejai, kai informacijos yra daug, tačiau ji pasižymi kokybine prigimtimi arba daugiakriteriškumu.

Tyrimo tikslui pasiekti atsižvelgiant į tyrimo tikslus suformuluotas interviu klausimynas ir parengtas interviu protokolas (žr. 1 priedą).

Tyrimo logika pateikiama 3 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

7 pav**. Tyrimo loginė schema**

Interviu klausimyno struktūra. Interviu klausimyną sąlyginai sudaro trys klausimų blokai.

[133] Bitinas, B. ir kt. „Kokybinių tyrimų metodologija“, *Socialinių mokslų kolegija*. 2008, p.12.
[134] Rudzkienė, V. Socialinė statistika. *Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas*, 2014, p.11.

- Pirmajame – pateikiami bendri duomenys apie informantą: vardas, pavardė, pareigos ir patirtis užimamose pareigose.
- Antrojoje klausimų grupėje pateikiami klausimai, kuriais siekiama įvertinti Alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo kaitą ir jos priežastis.
- Trečiojoje klausimų grupėje pateikiami klausimai, kuriais siekiama sužinoti Alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo trūkumus bei tobulinimo galimybes.

Tyrimo imties charakteristika. Atliekant kokybinius tyrimus, imties dydžio problema nėra labai svarbi[135]. Autorių teigimu, svarbiau, kaip surinkti informatyvius duomenis, kurie nuo imties nepriklauso.

Kadangi šiame darbe siekiama išnagrinėti alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reglamentavimo raidą, dabartinio reglamentavimo pakankamumą ir jo tobulinimo kryptis, tyrimo dalyviais pasirinkti skirtingų sričių specialistai: Šiaulių miesto savivaldybės administracijos, Šiaulių miesto ir rajono policijos komisariato, Šiaulių apygardos prokuratūros specialistai bei Šiaulių pramonininkų asociacijos ir Šiaulių rajono verslininkų asociacijos atstovai.

Bendrieji duomenys apie specialistus pateikiami 6 lentelėje.

6 lentelė. Bendrieji duomenys apie specialistus

Specialistas	Pareigos	Darbo patirtis užimamose pareigose (metais)	Išsilavinimas
S1	Šiaulių miesto savivaldybės administracijos specialistas (ė)	6	Aukštasis universitetinis
S2	Šiaulių miesto savivaldybės administracijos specialistas (ė)	12	Aukštasis universitetinis
S3	Šiaulių miesto ir rajono policijos komisariato specialistas (ė)	14	Aukštasis universitetinis
S4	Šiaulių apygardos prokuratūros specialistas (ė)	18	Aukštasis universitetinis
S5	Šiaulių pramonininkų asociacijos atstovas (ė)	14	Aukštasis universitetinis
S6	Šiaulių rajono verslininkų asociacijos atstovas (ė)	2	Aukštasis universitetinis

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Pusiau struktūruotas interviu buvo rengiamas ir atliekamas iš anksto parengus klausimus, o interviu metu ar po jo, iškilus neaiškumams, papildomai prašoma atsakyti į patikslinančius klausimus. Kokybiniame tyrime dalyvavo šeši informantai. Laikantis tyrimo etikos, svarbu

[135] Bitinas, B. ir kt. „Kokybinių tyrimų metodologija“, *Socialinių mokslų kolegija*. 2008, p. 12.

akcentuoti, jog visų asmenų vardai ir pavardės nebus atskleidžiamos ir jie tyrimo ataskaitoje bus įvardijami taip: „Specialistas 1“ (S1); „Specialistas 2“ (S2); „Specialistas 3“ (S3); „Specialistas 4“ (S4); „Specialistas 5“ (S5); „Specialistas 6“ (S6).

Specialistai atrinkti apgalvotai, pagal atsitiktinės tikslinės atrankos principą. Tyrimo metu paimti interviu iš 6 specialistų.

Apklausa vykdyta tiesioginio susitikimo metu. Atsakymai fiksuoti protokole, nes apklausiami asmenys pageidavo, kad jų atsakymai nebūtų fiksuoti vaizdo ar garso įrangos pagalba, taip pat asmenys siekė anonimiškumo ir pageidavo, kad gauti duomenys būtų panaudoti tik šio tyrimo analizei. Interviu dalyvių pageidavimu anonimiškais laikytini jų vardai pavardės bei pareigos, nurodant tik tyrimo dalyvio kodą.

Tyrimo etika. Socialiniams mokslams sparčiai vystantis, tyrėjams iškyla vis daugiau moralinių tyrimo klausimų, kurie susiję su tyrimo etika. Labai svarbiu aspektu tampa pusiausvyra tarp tyrėjo pastangų gauti informaciją ir tiriamųjų viešinimo, todėl labai svarbu išlaikyti ribą tarp informacijos panaudojimo ir konfidencialumo.

Autorius K. Kardelis šiuos klausimus įvardija kaip nuostolių ir naudos santykiu. Planuojant tyrimą labai svarbu apgalvoti visas socialinių tyrimų etines problemas, tokias kaip privatumas, anonimiškumas, konfidencialumas ir apgaulė. Visiems ekspertams buvo suteikta garantija, kad jų privatumas nebus pažeistas[136].

Tyrimo metu laikytasi šių etikos principų:

- respondentai (informantai) tyrime dalyvavo laisva valia;
- garantuotas tyrimo dalyvių konfidencialumas ir anonimiškumas;
- respondentams (informantams) išaiškinti tyrimo tikslai;
- klausimai suformuluoti taip, kad jose nebūtų teiginių, kurie galėtų įžeisti respondentą (informantą).

Gautų duomenų analizė. Kokybinio tyrimo metu gautai informacijai apdoroti netaikytini statistiniai metodai. Čia duomenų interpretavimas priklauso nuo subjektyvaus apklausėjo vertinimo. Kokybinio tyrimo metu analizuojami kokybiniai duomenys išreikšti žodine forma, teiginiais ir vertinami subjektyviai[137]. Atliekant tyrimo metu gautos informacijos analizę, didžiausia reikšmė buvo teikiama dalykiniams teoriniams samprotavimams, gautų duomenų mokslinei interpretacijai (loginiais, filosofiniais, psichologiniais, teisiniais ir kitais metodais). Buvo taikomas turinio analizės (content) metodas.

Tyrimo organizavimas. Kokybinis tyrimas specialistų interviu organizuotas 2016 m. lapkričio 17 – 18 dienomis, tyrimo dalyvių – specialistų darbo metu, iš anksto suderinus tyrimo

[136] Kardelis, K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex, 2002, p. 12-23.
[137] Bitinas, B. ir kt. „Kokybinių tyrimų metodologija“, *Socialinių mokslų kolegija*. 2008, p. 12.

laiką su specialistais. Visi tyrimo dalyviai tyrime dalyvavo savo noru, tyrimo metu jokių nesklandumų nenustatyta.

3.2. Ekspertų (specialistų) apklausos rezultatai ir jų apibendrinimas

Visuotinai pripažįstama, kad alkoholio vartojimas sukelia žalingus socialinius, ekonominius, sveikatos padarinius: auga nedarbas, sergamumas, mirštamumas, kenčia šeimos.

Pradiniame tyrimo etape siekta sužinoti, kaip ekspertai vertina 2015 m. Seimo narių grupės pateiktą iniciatyvą pakeisti AKĮ 21 str. 7 dalies reglamentavimą nuo 2018 m. įtvirtinant normą, draudžiančią Lietuvos Respublikoje parduoti alkoholinius gėrimus: asmenims, jaunesniems kaip 20 metų, t. y. padidinant amžiaus ribą.

Visi tyrime dalyvavę ekspertai pritaria amžiaus ribos, nuo kurios galima įsigyti alkoholinius gėrimus didinimui. Komentuodami savo įžvalgas ekspertai (S1,S4) pabrėžė, kad „tuo siekiama sumažinti alkoholio prieinamumą jaunimui, taip pat sumažinti alkoholio vartojimą jaunimo tarpe“ (S2, S3), formuoti neigiamą požiūrį į alkoholio vartojimą (S4, S5). Vienas tyrimo dalyvis (S5) pritaria amžiaus ribos didinimui, bet esminę problemą įžvelgia veiksmingesnės kontrolės, kuri netrukdo jauniems žmonėms įsigyti alkoholinių gėrimų užtikrinime. Pasak eksperto, „remiantis pakankamai patikimais statistiniais šaltiniais, dabartiniu metu trečdalis 15 m. paauglių pastoviai vartoja alkoholinius gėrimus. Tai kyla klausimas kaip jie juos įsigyja. Tai parodo, kad dabartiniu metu neveikia tas kontrolės mechanizmas, kuris jau dabar turėtų tai užtikrinti“. Pasak eksperto (S5), „tai vaiko tėvų ir švietimo įstaigų ir pačios visuomenės neveikimo problema“. Ekspertas (S6), atstovaujantis Šiaulių rajono verslininkų asociaciją, taip pat pritardamas eksperto (S5)nuomonei pažymėjo, kad „pats amžiaus ribos didinimas priimtinas, tačiau tai neišspręs dabartiniu metu vyraujančios problemos, su alkoholio vartojimu turi kovoti visa visuomenė“. Pasak eksperto, „vien procesinės normos įtvirtinimas dar nieko nelemia. Būtina neigiamas nuostatas alkoholio vartojimo atžvilgiu formuoti jau šeimoje, vėliau mokykloje, teigiamą pavyzdį turi rodyti tėvai, mokytojai, visuomenė“.

Tyrimo metu taip pat siekta sužinoti, kaip ekspertai vertina 2015 m. Seimo narių grupės pateiktą iniciatyvą pakeisti AKĮ 21 str. nuo 2018 m. įtvirtinant procesinę normą, sutrumpinančią prekybos alkoholiniais gėrimais laiką nuo 10 val. iki 21 val.

Remiantis ekspertais (S1, S2, S3, S,4), tokia iniciatyva yra sveikintina. Pasak eksperto (S2), „kaip rodo Skandinavų šalių patirtis kovoje su alkoholio vartojimu, darbo laiko prekiauti alkoholiniais gėrimais sumažinimas viena iš veiksmingesnių priemonių, mažinančių alkoholio pasiūlą ir paklausą“.

Pasak eksperto (S3), „pirmieji žingsniai trumpinant prekybos alkoholiu laiką jau padaryti 2016 metais, kai vasario mėnesį ministrų kabinetas pritarė Seimo Sveikatos reikalų komiteto pasiūlytiems AKĮ pakeitimams, leidžiantiems alkoholiniais gėrimais prekiauti nuo 10 iki 22 valandos“. Šiuo metu alkoholiniais gėrimais leidžiama prekiauti nuo 8 val. ryto. Pasak eksperto (S4), „svarbu ne tik sutrumpinti prekybos alkoholiniais gėrimais laiką, bet kartu taikyti kompleksą ir kitų priemonių, mažinančių alkoholio pasiūlą ir paklausą, kaip viena iš tokių priemonių – visiškas alkoholio reklamos uždraudimas. Draudimai veiksmingi tik kartu taikant ir šviečiamojo, auklėjamojo pobūdžio priemones, t. y. daugiau dėmesio ir lėšų skiriant prevencinėms, šviečiamosioms programoms, kovai su žalingu alkoholio vartojimu, tabako vartojimu“.

Pasak eksperto (S1), „būtina suteikti savivaldybėms teisę nustatyti vietas, kuriose draudžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais, uždrausti visiškai alkoholio reklamą mažmeninės prekybos ir viešojo maitinimo vietose“.

Ekspertai (S5, S6), atstovaujantys verslo ir pramonės asociacijas, tik iš dalies pritaria prekybos laiko trumpinimui, argumentuodami galimą neigiamą ekonominį poveikį, šešėlinės ekonomikos augimą (nelegalios prekybos alkoholiu augimą) apribojus prekybos alkoholiu laiką, taip pat, pasak eksperto (S6), „tokios priemonės nesumažins alkoholio paklausos, nes paklausa dėl sumažėjusio prieinamumo gali išaugti“. Ekspertai (S5, S6) alkoholio paklausos mažinimo galimybes sieja su socialinės aplinkos pokyčiais, alkoholio vartojimo kultūros vakarietišku formavimu. Visgi ekspertai (S5, S6) iš dalies pritaria prekybos alkoholiu laiko trumpinimui, kaip vienai iš priemonių sumažinti nepilnamečiams alkoholio prieinamumą.

Siekiant mažinti alkoholio prieinamumą nepilnamečiams 2015 m. Seimo narių grupė Seimui pateikė iniciatyvą pakeisti AKĮ 22 str. nuo 2018 m. įtvirtinant normą, įpareigojančią prekiauti alkoholiu tik specializuotose parduotuvėse su atskiru įėjimu ir visiškai izoliuotose nuo gyvenamųjų ir kitų patalpų. Ekspertų klausta, kaip jie vertina tokias iniciatyvas, kaip jos atsilieps alkoholio pasiūlai ir paklausai.

Ekspertai (S1, S2, S3, S4) vieningai pritaria specializuotų parduotuvių įsteigimui nuo 2018 metų, pasak jų, tokių parduotuvių veikla turėtų būti skaidriai licencijuota (S1,S3), numatytas jų skaičius atsižvelgiant į gyventojų skaičių atskiruose regionuose (S3).

Priešingos nuomonės laikosi ekspertai (S5, S6), pažymėdami, kad „specializuotas alkoholio parduotuves verslininkai gali įkurti tik mieste ir jas įsirengti galės tik didieji prekybos tinklai. Smulkaus verslo atstovai dėl finansų stokos negalės jų įsteigti kaimuose ar miesteliuose. Tokių specializuotų parduotuvių įsteigimo kaina svyruos nuo 40 iki 120 tūkst. Eur. ir taps daugelio smulkių verslininkų verslo žlugimu“ (S5). Ekspertas (S6) pažymėjo, kad „specializuotų parduotuvių įsteigimas atneš daugiau žalos nei naudos“. Eksperto požiūriu, alkoholio paklausa

nesumažės, o kaip tik išaugs dėl sumažėjusios pasiūlos, kaimuose atgis nelegali prekyba alkoholiu, surogatiniais alkoholio gaminiais, naminuke. Kaimuose nuo svaigalų priklausomi asmenys negeria konjako ar brangaus vyno, jie dažniausiai svaiginasi pilstuku, tad šios tendencijos dar labiau išaugs uždarius įprastas prekybos vietas.

Darbo autoriaus požiūriu, specializuotos prekybos alkoholiu parduotuvės būtinos, nes tik taip galima sumažinti alkoholio prieinamumą, taip pat kartu būtina įgyvendinti ir kompleksą kitų jau minėtų priemonių, tokių kaip reklamos uždraudimą, prekybos laiko trumpinimą, amžiaus, nuo kurio galima įsigyti alkoholinius gėrimus, padidinimą iki 20 metų. Ekonominis aspektas, kurį mini ekspertai, nepritariantys specializuotų parduotuvių steigimui, yra niekinis palyginus, kiek valstybei kainuoja alkoholio socialiniai padariniai (gydymas nuo alkoholizmo, smurtavimas, skyrybos, nusikalstamumas, augantys mirtingumas ir pan.).

2016 m. sausio 25 d. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas paskelbė viešą konsultaciją „Alkoholio vartojimo mažinimo priemonės“. Visuomenės buvo klausta, kokių papildomų priemonių turėtų imtis valdžios ir savivaldybių institucijos, visuomenė sprendžiant alkoholio vartojimo problemą. Viena iš svarbesnių priemonių buvo įvardinta, kaip visiškas alkoholio reklamos draudimo įtvirtinimas. Ekspertų klausta, koks jų požiūris apie visuomenės pateiktą iniciatyvą visiškai uždrausti alkoholio reklamą, tai reglamentuojant AKĮ 30 straipsnį, kokį poveikį alkoholio paklausai ir pasiūlai turėtų visiškas alkoholio reklamos draudimo įtvirtinimas.

Visi tyrimo dalyviai vieningai pritarė visiškam alkoholio reklamos draudimui. Ekspertai (S1, S2, S3) taip pat pabrėžė, kad toks draudimas turėtų būti įtvirtintas ir tabako gaminių atžvilgiu.

Pasak eksperto (S2), „moksliniais tyrimai nustatyta, kad kuo dažniau jauni žmonės susiduria su alkoholio reklama ir kuo priimtinesnė bei patrauklesnė ji jiems atrodo, tuo didesnė tikimybė, kad jie vartos alkoholį tiek dabar ir ateityje. Todėl tai viena iš priežasčių, kodėl būtinas griežtesnis alkoholio reklamos ribojimas ar net visiškas alkoholio reklamos uždraudimas Lietuvoje“.

Pasak eksperto (S3), „Lietuvoje uždraudus alkoholio reklamą per televiziją nuo 6 iki 23 val., stebima paslėpta alkoholio reklama dienos metu. Stebimi atvejai, kai per kitus ne alkoholinius gėrimus ar daiktus yra netiesiogiai skatinama įsigyti ir vartoti alkoholinius gėrimus. Pavyzdžiui, reklamuojant nealkoholinį alų, gėrimus, drabužius su alkoholio prekiniais vardais, krepšinio sirgalių atributiką (vėliavas, šalikus, pirštines ir pan.). Taip netiesiogiai reklamuojami alkoholiniai gėrimai aplenkiant alkoholio reklamos draudimus“.

Remiantis ekspertu (S1), „Pasaulio sveikatos organizacijos ekspertų susitikime Maskvoje, jau 2011 metais visiškas alkoholinių gėrimų reklamos draudimas buvo įvardytas kaip

efektyviausia, labiausiai mokslu pagrįsta ir ekonomiškai efektyvi alkoholio kontrolės priemonė. Pasaulio sveikatos organizacijos Europos alkoholio chartijoje taip pat pažymima, kad „visi vaikai ir nepilnamečiai turi teisę augti aplinkoje, apsaugotoje nuo alkoholio vartojimo ir kiek įmanoma nuo alkoholinių gėrimų reklamos neigiamų pasekmių“.

Eksperto (S4) nuomone „daugelyje ES šalių įvestas visapusiškas (Prancūzijoje) arba dalinis (Norvegijoje ir Švedijoje) alkoholio reklamos televizijoje draudimas. Prancūzijoje galioja visiškas alkoholio reklamos televizijoje draudimas. Švedijoje draudžiama alkoholinių gėrimų, kurių stiprumas didesnis nei 2,5 proc., reklama, o Norvegijoje – alkoholinių gėrimų, kurių stiprumas didesnis nei 3,5 proc., reklama visose žiniasklaidos priemonėse. Lietuvoje rekomenduotina uždrausti visišką bet kokio alkoholio reklamą“. Ekspertai, atstovaujantys verslo ir pramonininkų asociacijas, (S5, S6) taip pat palaiko visiško alkoholio reklamos draudimo idėją, nes, pasak ekspertų, tai daroma siekiant apsaugoti jaunąją kartą nuo žalingo alkoholio poveikio.

2016 m. Seimo narių grupė Seimui pateikė iniciatyvą nuo 2017 – ųjų reglamentuoti (taikyti) naują alkoholio apmokestinimo akcizų tvarką, pagal kurią tarifas būtų skaičiuojamas už 1 proc. alkoholio, esantį gėrimo litre. Dabar taip akcizas yra nustatomas tik alui. Taip pat siūloma pradėti kasmetinį akcizo didinimą, kad 2020 metais atskiroms gėrimų grupėms būtų pradėtas taikyti vieningas akcizo tarifas – 18 centų už 1 stiprumo laipsnį viename litre. Ekspertų klausta, kokį poveikį alkoholio paklausai ir pasiūlai turėtų tokios tvarkos reglamentavimas LR akcizų įstatyme.

Visi ekspertai visiškai (S1, S2, S3, S4) ar iš dalies (S5, S6) pritaria naują alkoholio apmokestinimo akcizų tvarką, pagal kurią tarifas būtų skaičiuojamas už 1 proc. Pasak ekspertų (S1, S2, S3, S4), alkoholio akcizų didinimas, be abejonės, yra viena veiksmingesnių priemonių mažinant alkoholio paklausą. Ekspertai (S5, S6) pabrėžė, kad visgi toks akcizo didinimas gali iššaukti šešėlinės ekonomikos augimą dėl prekybos nelegaliu, atsivežtiniu alkoholiu, ar jo surogatais.

Darbo autoriaus požiūriu, nauja akcizų tvarka pagirtina ir skatintina, ji būtų kaip viena jau paminėtų kompleksinių priemonių mažinant alkoholio paklausą šalyje.

Siekiant sumažinti alkoholio vartojimą 2016 metais grupė Seimo narių pateikė iniciatyvą AKĮ papildymo įstatymu įsteigti alkoholio žalos prevencijos fondą ir jo pagalba šviesti visuomenę dėl alkoholio vartojimo žalos ir pasekmių. Į šį fondą patektų biudžeto pajamos, gautos iš padidinto alkoholio akcizo, ir šiomis lėšomis būtų finansuojama žiniasklaida, kuri netektų pajamų uždraudus alkoholio reklamą. Ekspertų klausta, kaip jie vertintina alkoholio žalos prevencijos fondo įsteigimo galimybes ir jo būsimą veiklą.

Visi ekspertai pritaria tokio fondo steigimui, tik ne visi sutinka, kad toks fondas sumažins alkoholio paklausą ar turės žymesnės įtakos pasiūlai.

Ekspertas (S1) pritaria fondo steigimui, bet nepritaria, kad šiomis lėšomis būtų finansuojama žiniasklaida, tos lėšos pasak eksperto turėtų būti naudojamos tik švietėjiškai veiklai. Ekspertas (S3) pritaria fondo steigimui, tik abejoja tokio švietimo teikiama nauda, pasak eksperto, ir dabar pakanka švietimo priemonių, tik jos ne visada veiksmingos.

Darbo autoriaus požiūriu, tokio fondo įsteigimas yra teigiamas žingsnis ir vertintinas kaip kompleksinė priemonė, kuria siekiama sumažinti alkoholio paklausą ir reguliuoti pasiūlą. Švietėjiška veikla galėtų būti orientuota į jaunimą.

Siekiant sumažinti alkoholio vartojimą 2016 metais Seimo narių grupė pateikė iniciatyvą piktnaudžiaujantiems alkoholiu šalies gyventojams neskirti socialinės paramos ir nemokėti bedarbio pašalpų. Ekspertų klausta, kaip jie vertina tokią iniciatyvą, ar ji nepažeidžia žmogaus apsisprendimo laisvės, teisės į socialinę paramą bei bedarbio pašalpą principų.

Ekspertas (S1) nepritarė šiai nuomonei, pažymėdamas, kad „sunku objektyviai įvertinti, ar asmuo piktnaudžiauja ar ne, o dėl socialinės paramos neskyrimo ar nemokamos bedarbio pašalpos gali nukentėti šeimos nariai“. Ekspertai (S2, S3, S4, S5, S6) pritaria tokiam sprendimui, tačiau būtina užtikrinti to asmens šeimos gerovę, tad šie klausimi socialiniu, ekonominiu aspektais labai jautrūs ir tokios priemonės gali būti taikomos tik išimtiniais atvejais, kai nenukenčia šeimos nariai, siekiant apsaugoti asmenį nuo piktnaudžiavimo alkoholiu.

Darbo autoriaus požiūriu, tokios priemonės galimos tik kraštutiniu atveju, įvertinus visas kitas priemones, atsižvelgiant į asmens, kuriam taikomos priemonės šeimoms narių materialinę padėtį ir pan.

2016 m. Seimas pritarė Seimo nario A. Matulo inicijuotoms TKĮ pataisoms (jos įsigaliojo nuo 2016-01-01), kuriomis remiantis Tabako direktyvos nuostatomis numatyta uždrausti tabako gaminių rėmimą. Įsigaliojus įstatymui draudžiama renginius, skirtus asmenims iki 18 metų, remti užsienio ir Lietuvos tabako gamintojams. Taip pat draudžiama alkoholinius gėrimus duoti kaip premiją, organizuoti alkoholinių gėrimų pavyzdžių platinimą nemokamai, organizuoti žaidimus, loterijas, skatinančias įsigyti ar vartoti alkoholinius gėrimus. Ekspertų klausta, kaip jie vertina šias pataisas, koks šių pataisų tikėtinas poveikis.

Visi ekspertai pritaria šioms TKĮ pataisoms, esminiai argumentai: tai jaunimo vertybinių orientacijų ugdymas, tabako daromos žalos akcentavimas, jaunimo skatinimas netoleruoti, nevartoti tabako gaminių.

2014 m. balandžio 3 d. priimta Europos Parlamento direktyva 2014/40/ES dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatų, reglamentuojančių tabako ir susijusių gaminių gamybą ir pardavimą, suderinimo. Direktyvoje numatyti specialūs įspėjamųjų užrašų ant pakuočių reikalavimai, nustatytas leistinas nikotino kiekis elektroninėse cigaretėse, uždraustos cigaretės su

papildomu skoniu. Ekspertų klausta, kaip Lietuvai sekasi įgyvendinti šios direktyvos nuostatas, koks jos poveikis tabako paklausai ir pasiūlai Lietuvoje.

Pasak eksperto (S1), „Lietuva stengiasi įgyvendinti šios direktyvos nuostatas, tačiau poveikį tabako paklausai ir pasiūlai Lietuvoje galima vertinti tik atlikus statistinę analizę“. Tokią pat poziciją išsakė ir likę ekspertai.

Darbo autoriaus požiūriu, į visas šias iniciatyvas ir priemones, mažinančias tabako vartojimą, paklausą reikia žiūrėti kaip į kompleksines. Skonio uždraudimas cigaretėse, be abejonės, sumažins rūkančiųjų dalį, nes dažnai tokias cigaretės rūko ta dalis, kurie tik retsykiais užsirūko.

Tyrimo dalyvių klausta, kokios dabartiniu metu galiojančių AKĮ ir TKĮ normos keistinos, ar tobulintinos siekiant sumažinti alkoholio ir tabako gaminių paklausą ir prieinamumą.

Ekspertai (S1, S2, S3) AKĮ ir TKĮ įstatyme rekomenduoja įtvirtinti procesines normas, kad alkoholis ir tabako gaminiai būtų parduodami nuo 21 metų amžiaus. Ekspertai tokių procesinių normų poreikį argumentuoja alkoholio ir tabako prieinamumo, t. y. pasiūlos mažinimo svarba jaunimui.

Ekspertai (S4, S5, S6) AKĮ rekomenduoja įtvirtinti procesines normas, reglamentuojančias specializuotų prekybos alkoholiu parduotuvių įsteigimą, specializuotų parduotuvių licencijavimo tvarką. LR akcizo įstatymo pataisomis siūlo taikyti naują alkoholio apmokestinimo akcizų tvarką, pagal kurią tarifas būtų skaičiuojamas už 1 proc. alkoholio, esantį gėrimo litre, AKĮ 21 str. įtvirtinti procesinę normą, sutrumpinančią prekybos alkoholiniais gėrimais laiką nuo 11 val. iki 21 val., šeštadieniais, sekmadieniais nuo 15 val. iki 20 val. Siūloma AKĮ įtvirtinti procesinę normą, leidžiančią įsigyti alkoholį ir tabako gaminius tik nuo 21 metų amžiaus, įpareigoti pardavėjus užtikrinti, kad asmenys iki 21 metų nebūtų įleidžiami į alkoholinių gėrimų parduotuves. Savivaldybių taryboms siūloma suteikti teisę nustatyti vietas ar teritorijas, kur būtų draudžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais, visiškai uždrausti alkoholio ir tabako reklamas, uždrausti fiziniams asmenims gabenti ir laikyti viešose vietose alkoholinius produktus atidengta pakuote. Draudimas būtų netaikomas tik alkoholio prekybos vietoms.

Baigiamajame tyrimo etape ekspertų paprašyta pateikti keletą pažangiausių Europos Sąjungos šalių alkoholio ir tabako paklausos ir pasiūlos reglamentavimo pavyzdžių, padėjusių sumažinti alkoholio ir tabako vartojimą.

Pasak ekspertų (S4, S5, S6), geriausi Europos Sąjungos šalių alkoholio ir tabako paklausos ir pasiūlos reglamentavimo pavyzdžiai – Norvegija, Švedija, Prancūzija. Kaip jau minėta, „Prancūzijoje įtvirtintas visiškas, Norvegijoje ir Švedijoje dalinis alkoholio reklamos televizijoje draudimas“ (S4). Švedijoje draudžiama alkoholinių gėrimų, kurių stiprumas didesnis nei 2,5 proc., reklama, o Norvegijoje – alkoholinių gėrimų, kurių stiprumas didesnis nei 3,5

proc., reklama visose žiniasklaidos priemonėse (S4). Remiantis ekspertais (S1, S2, S3), specializuotos alkoholio parduotuvės ir jų darbo laiko ribojimas reglamentuotas daugelyje Skandinavijos šalių. Visa tai, pasak ekspertų, gali būti sėkmingai adaptuota Lietuvoje.

Apibendrinant interviu tyrimo rezultatus galima teigti, kad visi tyrime dalyvavę ekspertai pritaria, amžiaus ribos, nuo kurios galima įsigyti alkoholinius gėrimus didinimui. Komentuodami savo įžvalgas ekspertai pabrėžė, kad tuo siekiama sumažinti alkoholio prieinamumą jaunimui, taip pat sumažinti alkoholio vartojimą jaunimo tarpe, formuoti neigiamą požiūrį į alkoholio vartojimą.

Ekspertai pritaria ar iš dalies pritaria AKĮ pakeitimams, leidžiantiems alkoholiniais gėrimais prekiauti nuo 11 iki 22 valandos. Pasak ekspertų svarbu ne tik sutrumpinti prekybos alkoholiniais gėrimais laiką, bet kartu taikyti kompleksą ir kitų priemonių, mažinančių alkoholio pasiūlą ir paklausą, kaip vien iš tokių priemonių visiškas alkoholio reklamos uždraudimas. Draudimai veiksmingi tik kartu taikant ir šviečiamojo, auklėjamojo pobūdžio priemones, t. y. daugiau dėmesio ir lėšų skiriant prevencinėms, šviečiamosioms programoms, kovai su žalingu alkoholio vartojimu, tabako vartojimu. Ekspertų nuomonės dėl specializuotų parduotuvių steigimo išsiskyrė, tokių parduotuvių steigimui nepritarė ekspertai atstovaujantys verslo ir pramonininkų asociacijas.

Visi tyrimo dalyviai vieningai pritarė alkoholio visiškam alkoholio reklamos draudimui, taip pat pabrėždami, kad toks draudimas turėtų būti įtvirtintas ir tabako gaminių atžvilgiu. Pasak ekspertų, moksliniais tyrimais nustatyta, kad kuo dažniau jauni žmonės susiduria su alkoholio reklama ir kuo priimtinesnė bei patrauklesnė ji jiems atrodo, tuo didesnė tikimybė, kad jie vartos alkoholį tiek dabar ir ateityje. Tai viena iš priežasčių, kodėl būtinas griežtesnis alkoholio reklamos ribojimas ar net visiškas alkoholio reklamos uždraudimas Lietuvoje. Visi ekspertai visiškai ar iš dalies pritaria naujai alkoholio apmokestinimo akcizų tvarkai, pagal kurią tarifas būtų skaičiuojamas už 1 proc. Pasak ekspertų, alkoholio akcizų didinimas yra viena veiksmingesnių priemonių mažinant alkoholio paklausą. Ekspertai, atstovaujantys verslo ir pramonininkų asociacijas, akcizų didinime įžvelgia šešėlinės ekonomikos augimo dėl prekybos nelegaliu, atsivežtiniu alkoholiu, ar jo surogatais galimas grėsmes. Visi ekspertai pritaria iniciatyvai dėl LR AKĮ papildymo įsteigti alkoholio žalos prevencijos fondą ir jo pagalba šviesti visuomenę dėl alkoholio vartojimo žalos ir pasekmių. Visi ekspertai pritaria tokio fondo steigimui, tik ne visi sutinka, kad toks fondas sumažins alkoholio paklausą ar turės žymesnės įtakos pasiūlai.

Visi ekspertai pritarė 2016 m. Seimo nario A. Matulo inicijuotoms TKĮ pataisoms, kuriomis, remiantis Tabako direktyvos nuostatomis numatyta uždrausti tabako gaminių rėmimą,

esminiai argumentai: tai jaunimo vertybinių orientacijų ugdymas, tabako daromos žalos akcentavimas, jaunimo skatinimas netoleruoti, nevartoti tabako gaminių.

Ekspertai (S1, S2, S3) LR AKĮ ir LR TKĮ rekomenduoja įtvirtinti procesines normas, kad alkoholis ir tabako gaminiai būtų parduodami nuo 21 metų amžiaus. Ekspertai tokių procesinių normų poreikį argumentuoja alkoholio ir tabako prieinamumo, t. y. pasiūlos mažinimo svarba jaunimui.

Darbo autorius siūlo dar vieną netradicinę priemonę, kurios pagalba Islandijoje ir kitose šalyse pavyko sumažinti nepilnamečių alkoholio ir tabako gaminių vartojimą. Moksliniais tyrimais įrodyta, kad viena iš veiksmingiausių priemonių mažinanti alkoholio ir tabako paklausą – nepilnamečių aktyvus dalyvavimas užklasinėje sportinėje veikloje. Islandų mokslininkas Mr. Milkmanas, 1992 metais atlikęs tyrimą nustatė, kad beveik ketvirtis 14 – 16 metų mokinių kasdien rūko ir daugiau nei 40 proc. bent kartą per mėnesį buvo vartoję alkoholinius gėrimus. Atlikęs gilią analizę, tyrėjas išsiaiškino, kuo skiriasi rūkantys ir geriantys paaugliai nuo šių blogų įpročių neturinčių bendraamžių. Paaiškėjo, kad nuo kenksmingų įpročių saugo reguliarus užsiėmimas įvairia užklasine sportine veikla, jutimas, kad mokykloje tavimi rūpinamasi ir įprotis vėlyvus vakarus praleisti namie, o ne gatvėje. Tuo metu Islandijoje visu pajėgumu veikė priklausomybės nuo narkotikų, tabako ir alkoholio prevencijos programos. Visos jos rėmėsi mokymu – paaugliams buvo pasakojama, kad narkotikai blogi ir kenkia. Tačiau Mr. Milkmanas, remdamasis JAV pavyzdžiu, buvo įsitikinęs, kad tokios programos nesusidoroja su joms keliamomis užduotimis ir pasiūlė Islandijai kitą būdą. Naudodami mokinių apklausų rezultatus, mokslininkai sukūrė ir palaipsniui ėmė įgyvendinti naują nacionalinį planą. Buvo pakeisti įstatymai. Pirmą kartą šalyje buvo uždrausta pardavinėti tabaką jaunesniems nei 18 metų asmenims, o alkoholį – nesulaukusiems 20 metų. Cigarečių ir alkoholio reklama buvo uždrausta. Lygiagrečiai vyriausybė padidino subsidijas sporto, kūrybos, muzikos, šokių klubams, kad vaikai galėtų išmokti ko nors naujo, pajusti bendrystę ir rūpestį, šeimoms, kurių pajamos mažos, buvo padedama dar labiau. 2012 metais atliktos Islandijos mokinių apklausos parodė, kad iki 2012 metų 15–16 metų paauglių, praleidžiančių laisvą laiką su tėvais, dalis padvigubėjo. Paauglių, užsiimančių sportu keturis ir daugiau kartų per savaitę, taip pat ženkliai padaugėjo: nuo 24% iki 42%. Tuo tarpu vartojančių alkoholį, marihuaną ar tabaką paauglių sumažėjo perpus.

Remdamasis šia patirtimi darbo autorius siūlo Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 15 str. papildyti 6 punktu ir jį išdėstyti taip: „*Plėtojant neformalųjį ugdymą, siekiant užtikrinti moksleivių sveikatingumą ir palankios sveikatai elgsenos formavimąsi bei mažinti nepilnamečių alkoholio ir tabako vartojimą, 12-18 m. moksleiviams valstybės lėšoms finansuoti, vienos moksleivio pageidaujamos sporto šakos, menų ar šokių užklasinius užsiėmimus“*. (žr. 5 priedą).

Darbo autoriaus požiūriu, toks siūlymas visų moksleivių atveju gali būti sunkiai įgyvendinamas dėl finansavimui skiriamų lėšų stokos, tačiau tokia norma galėtų būti taikoma socialinėse rizikos šeimose ar socialiai remtinose šeimose gyvenantiems moksleiviams, kurių tėvai ar vienas iš tėvų dažnai piktnaudžiauja alkoholiu.

Ekspertai AKĮ ir TKĮ rekomenduoja įtvirtinti šias procesines normas:

- Reglamentuojančias specializuotų prekybos alkoholiu parduotuvių įsteigimą.
- Reglamentuojančias specializuotų parduotuvių licencijavimo tvarką.
- Lietuvos Respublikos AKĮ 21 str. įtvirtinti procesinę normą, sutrumpinančią prekybos alkoholiniais gėrimais laiką nuo 11 val. iki 21 val., šeštadieniais, sekmadieniais nuo 15 val. iki 20 val.
- Lietuvos Respublikos AKĮ įtvirtinti procesinę normą, leidžiančią įsigyti alkoholį ir tabako gaminius tik nuo 21 metų amžiaus.
- Įpareigoti pardavėjus užtikrinti, kad asmenys iki 21 metų nebūtų įleidžiami į alkoholinių gėrimų parduotuves.
- Lietuvos Respublikos AKĮ ir Lietuvos Respublikos TKĮ pataisomis visiškai uždrausti, bet kokias alkoholio ir tabako reklamas.
- Lietuvos Respublikos akcizo įstatymo pataisomis (taikyti) naują alkoholio apmokestinimo akcizų tvarką, pagal kurią tarifas būtų skaičiuojamas už 1 proc. alkoholio, esantį gėrimo litre.
- Savivaldybių taryboms suteikti teisę nustatyti vietas ar teritorijas, kur būtų draudžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais.
- Uždrausti fiziniams asmenims gabenti ir laikyti viešose vietose alkoholinius produktus atidengta pakuote. Draudimo netaikyti tik alkoholio prekybos vietose.
- 12-18 m. moksleiviams valstybės lėšoms finansuoti vienos moksleivio pageidaujamos sporto šakos, menų ar šokių užklasinius užsiėmimus.

IŠVADOS

1. Ginamasis teiginys pasitvirtino: Alkoholio ir tabako gaminių paklausa ir pasiūla reglamentavimo aspektu turi būti nuolatos griežtinama, vadovaujantis visuomenės gerovės intereso imperatyvu.
2. Lietuvos valstybinė alkoholio ir tabako kontrolė yra suprantama ir įvardijama kaip alkoholio ir tabako produktų gamybos, įvežimo, importo, eksporto, prekybos, vartojimo, alkoholio ir tabako reklamos visos valstybinio reglamentavimo priemonės, skirtos mažinti alkoholio ir tabako bendrąjį suvartojimą.
3. Pagrindiniai teisės aktai reglamentuojantys alkoholio ir tabako gaminių kontrolę yra Lietuvos Respublikos AKĮ ir Lietuvos Respublikos TKĮ. Dabartiniu metu Lietuvoje alkoholio prekyba kontroliuojama licencijuojant, prekybą alkoholiniais gėrimais. Siekiant mažinti alkoholio paklausą nuo 2011 m. nuolat griežtinama prekybos alkoholiniais gėrimais ir tabako gaminiais tvarka, didinami alkoholio ir tabako gaminių akcizai.
4. Aiškinant kai kurias su alkoholio ir tabako paklausa ir pasiūla susijusias normas Teismų praktika vadovaujasi tautos gerovės užtikrinimo kriterijumi. Visuotinai pripažįstama, kad šie produktai yra žalingi visuomenei, todėl priimant sprendimus dėl prekybos alkoholiu ir tabaku vietos, laiko, amžiaus kriterijų ir kt. siekiama mažinti bendrąjį alkoholio suvartojimą, jo prieinamumą, ypač nepilnamečiams, piktnaudžiavimą alkoholiu, jo daromą žalą sveikatai ir ūkiui.
5. Empiriniu tyrimu nustatyta, kad siekiant sumažinti alkoholio ir tabako pasiūlą ir paklausą būtinas kompleksinių priemonių taikymas, tobulinant teisinį alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos reguliavimą bei taikant aktyvias prevencijos priemones (taikant šviečiamojo, auklėjamojo pobūdžio priemones, t. y. daugiau dėmesio ir lėšų skiriant prevencinėms, šviečiamosioms programoms, kovai su žalingu alkoholio vartojimu, tabako vartojimu). Alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos reguliavimo tobulinimas sietinas su specializuotų prekybos alkoholiu parduotuvių įsteigimu, jų licencijavimo tvarkos patvirtinimu; akcizo įstatymo pataisomis įtvirtinančiomis naują alkoholio apmokestinimo akcizais tvarką, pagal kurią tarifas būtų skaičiuojamas už 1 proc. alkoholio, esantį gėrimo litre; prekybos alkoholiniais gėrimais laiko trumpinimu visišku alkoholio ir tabako reklamos uždraudimu.

PASIŪLYMAI

Siekiant sumažinti alkoholio ir tabako pasiūlą ir paklausą, rekomenduotina:

1. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 4 ir 19 straipsniuose įtvirtinti normas reglamentuojančias specializuotų prekybos alkoholiu parduotuvių įsteigimą ir jų licencijavimo tvarką.
2. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 21 str. ir Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 14 str. įtvirtinti procesines normas, reglamentuojančias alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių įsigijimą asmenims nuo 21 metų amžiaus.
3. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 21 str. įtvirtinti procesinę normą sutrumpinančią prekybos alkoholiniais gėrimais laiką nuo 11 val. iki 21 val., šeštadieniais, sekmadieniais nuo 15 val. iki 20 val.
4. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 30 str. ir Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 17 str. reglamentuoti visišką alkoholio ir tabako gaminių reklamos draudimą.
5. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 15 str. papildyti 6 punktu, reglamentuoti 12 – 18 m. moksleivių, gyvenančių socialinės rizikos ar socialiai remtinose šeimose, vienos užklasinės veiklos (sporto, menų ar šokių užklasinių užsiėmimų) finansavimą valstybės lėšomis.
6. Ugdymo įstaigose plėtoti ankstyvąsias prevencines programas ir projektus skirtas mažinti alkoholio ir tabako vartojimą bei alkoholio ir tabako daromą žalą asmeniui, visuomenei, aplinkai.

LITERATŪRA

I. Konstitucija ir konstitucinio teismo nutarimai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Žin. 1992, Nr. 31-953; Nr. 33-1014)
2. Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl pareiškėjo - Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 26 straipsnio 14 dalis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Žin., 2005, Nr. 19-624)
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 21 straipsnio 2 dalies (2000 m. kovo 16 d. redakcija), 3 dalies (2002 m. birželio 11 d. redakcija), 4 dalies (1999 m. gegužės 11 d. redakcija), 7 dalies (2002 m. birželio 11 d. redakcija) ir dėl šio įstatymo (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija) 26 straipsnio 5, 7, 14 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Žin., 2005, Nr. 131-4743)
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl alkoholio ir tabako reklamos“
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 18 straipsnio 8 dalies (2004 m. kovo 9 d. redakcija), 34 straipsnio 17 dalies (2004 m. kovo 9 d., 2006 m. balandžio 25 d. redakcijos), 41 straipsnio (2004 m. kovo 9 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr. 618 "Dėl Didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių ir Mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse taisyklių patvirtinimo" patvirtintų Didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių 28.5, 51.5 punktų (2004 m. gegužės 20 d. redakcija), 51 punkto (2004 m. gegužės 20 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 17 daliai (2004 m. kovo 9 d., 2006 m. balandžio 25 d. redakcijos), šių taisyklių 51 punkto (2006 m. spalio 17 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 17 daliai (2006 m. balandžio 25 d. redakcija), taip pat šių taisyklių 51 punkto (2007 m. gegužės 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 17 daliai (2006 m balandžio 25 d., 2007 m birželio 21 d. redakcijos)“ (Žin., 2008, Nr. 10-349)
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 26 straipsnio 5 dalies (2003 m. lapkričio

20 d. redakcija), 17 dalies (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija), 33 straipsnio (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 7 d. nutarimu Nr. 383 "Dėl Mažmeninės prekybos tabako gaminiais licencijavimo taisyklių ir Tabako gaminių pardavimo taisyklių patvirtinimo" patvirtintų mažmeninės prekybos tabako gaminiais licencijavimo taisyklių 39 punkto (2006 m. gruodžio 18 d. redakcija), 40 punkto (2006 m. gruodžio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Žin., 2008, Nr. 108-4136)

7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 16 d. nutarimas Nr. 107/2010 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 21 d. nutarimo Nr. 960 „Dėl Etilo alkoholio, naudojamo sveikatinimo reikmėms, atleidimo nuo akcizų taisyklių patvirtinimo“ (2004 m. balandžio 27 d. redakcija) 2.3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos akcizų įstatymui“ (Žin., 2013, Nr. 130-6682)

II. Nacionaliniai teisės aktai

8. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (Žin. 1985, Nr.1-1)
9. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas (Žin., 1995, Nr. 44-1073 2004, Nr. 47-1548)
10. Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas (Žin., 1996, Nr. 11-281; 2003, Nr. 117-5317)
11. Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo Nr. I-1143 pavadinimo, 1, 2, 3, 14, 17, 18, 26 straipsnių, II skyriaus, III, IV skyrių, III skyriaus trečiojo skirsnio pavadinimų, priedo pakeitimo ir įstatymo papildymo 16^1, 16^2, 17^1 straipsniais įstatymas, (Žin., 2014 m. gruodžio 23 d. Nr. XII-1529)
12. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas (Žin., 2001, Nr. 98-3482; 2010, Nr. 32-893)
13. Lietuvos Respublikos maisto įstatymas (Žin., 2000, Nr. 32-893);
14. Svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymui vykdyti taisyklės. (Žin., 1922-11- 09, Nr. 114-898)
15. Lietuvos Respublikos svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymas. (Žin., 1922-06-03, Nr. 91-761)
16. Lietuvos Respublikos Alkoholinių gėrimų pardavinėjimui tvarkyti įstatymas. (Žin., 1934-06-13, Nr. 445-3112);
17. Lietuvos Respublikos Akcizo tarifų įstatymas. (Žin., 1934-06-23, Nr. 447-3127)
18. Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo įgyvendinimo įstatymas (Žin., 1996, Nr. 11-282)

19. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas (Žin., 1994, Nr. 63-1231; 1998, Nr. 112-3099)
20. Lietuvos Respublikos kultūros ir sporto rėmimo fondo įstatymas (Žin., 1998, Nr. 95-2634);
21. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (Žin., 2000, Nr. 89-2741)
22. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Pasaulio sveikatos organizacijos Tabako kontrolės pagrindų konvencijos ratifikavimo (Žin., 2004, Nr. 152-5529, 152-5538)
23. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimas Nr. 26 „Dėl prekybos alkoholiniais gėrimais“ (Vyriausybės žinios. 1993, Nr. 5-103)
24. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. spalio 14 d. nutarimas Nr. 985 „Dėl prekių eksporto ir importo reguliavimo Lietuvos Respublikoje tvarkos“ (Žin., 1994, Nr. 81-1539) 88
25. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gegužės 2 d. nutarimas Nr. 345 „Dėl privatizuotos už laisvai konvertuojamą valiutą Klaipėdos valstybinės akcinės tabako įmonės įsiskolinimo padengimo“ (Paskelbta institucijos)
26. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 11 d. nutarimas Nr. 1123 „Dėl žyminio mokesčio tarifų bei Žyminio mokesčio mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 1994, Nr. 89- 1732)
27. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimas Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ (Žin., 1996, Nr. 12-318)
28. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 716 „Dėl muito režimo keleiviams nustatymo“ (Žin., 1995, Nr. 44-1083)
29. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. lapkričio 17 d. nutarimas Nr. 1459 „Dėl alkoholio produktų importo, didmeninės ir mažmeninės prekybos jais licencijavimo“ (Žin., 1995, Nr. 95-2133)
30. Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas (Žin., 1996, Nr. 11-281; 2003, Nr. 117-5317)
31. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. sausio 12 d. nutarimas Nr. 79 „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 44 straipsnyje numatytų ekonominių sankcijų taikymo atidėjimo“ (Žin., 1996, Nr. 6-148)
32. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugsėjo 26 d. nutarimas Nr. 1114 „Dėl maksimalių muitų už importuojamas prekes tarifų normų patvirtinimo“ (Žin., 1996, Nr. 92-2163)
33. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. balandžio 30 d. nutarimas Nr. 422 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugsėjo 11 d. nutarimo Nr. 1208 „Dėl 1995

metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams įvedimo bei Tabako gaminių ir alkoholinių gėrimų importo tvarkos patvirtinimo“ dalinio pakeitimo“ (Žin., 1997, Nr. 40-975)

34. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 640 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 11 d. nutarimo Nr. 1123 "Dėl žyminio mokesčio tarifų bei Žyminio mokesčio mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo" dalinio pakeitimo“ (Žin., 1997, Nr. 59-1381)
35. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 5 d. nutarimas Nr. 559 „Dėl alkoholio produktų importo, didmeninės ir mažmeninės prekybos jais licencijavimo“ (Žin., 1997, Nr. 53-1236; 2002, Nr. 93-3991)
36. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. vasario 13 d. nutarimas Nr. 181 „Dėl Tabako gaminių didmeninės prekybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 1998, Nr. 17-423; 2002, Nr. 92- 3944)
37. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. birželio 4 d. nutarimas Nr. 675 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 5 d. nutarimo Nr. 559 "Dėl alkoholio produktų importo, didmeninės ir mažmeninės prekybos jais licencijavimo" dalinio pakeitimo“ (Žin., 1998, Nr. 53-1471)
38. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 774 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 11 d. nutarimo Nr. 1123 "Dėl žyminio mokesčio tarifų bei Žyminio mokesčio mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo" dalinio pakeitimo“ (Žin., 1998, Nr. 58-1624);
39. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. spalio 2 d. nutarimas Nr. 1180 „Dėl tabako gaminių gamybos ir tabako bei tabako gaminių importo į Lietuvos Respubliką licencijavimo (Dėl tabako gaminių gamybos licencijavimo);“ (Žin., 1998, Nr. 88-2439; 2004, Nr. 53-1813; 2011, Nr. 48-2303)
40. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gruodžio 15 d. nutarimas Nr. 1458 „Dėl valstybės rinkliavos objektų sąrašo, šios rinkliavos dydžių ir mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo (Dėl konkrečių valstybės rinkliavos dydžių ir šios rinkliavos mokėjimo ir grąžinimo taisyklių patvirtinimo);“ (Žin., 2000, Nr. 108-3463)
41. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 2, 4, 21, 25 ir 44 straipsnių pakeitimo įstatymas (Žin., 2001, Nr. 99-3531); 40. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 13 d. nutarimas Nr. 902 „Dėl Etilo alkoholio pripažinimo denatūruotu etilo alkoholiu, kuriam netaikomas akcizas, tvarkos patvirtinimo (Dėl denatūruoto etilo alkoholio, kuriam netaikomi akcizai);“ (Žin., 2002, Nr. 60-2463; 2004, Nr. 53-1812; 2011, Nr. 105-4935)

42. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas Nr. 1473 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gruodžio 15 d. nutarimo Nr. 1458 „Dėl valstybės rinkliavos objektų sąrašo, šios rinkliavos dydžių ir mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2002, Nr. 93-3987)
43. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. birželio 25 d. nutarimas Nr. 607 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gruodžio 15 d. nutarimo Nr. 1458 „Dėl konkrečių valstybės rinkliavos dydžių ir šios rinkliavos mokėjimo ir grąžinimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2008, Nr. 73-2835)
44. Svaigiųjų gėrimų pardavinėjimui prižiūrėti instrukcija (Vyriausybės žinios, 1923-11-22, Nr. 143- 1029)
45. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 618 „Dėl Didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių ir Mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 84-3050; 2008, Nr. 150-6090)
46. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 7 d. nutarimas Nr. 383 „Dėl Mažmeninės prekybos tabako gaminiais licencijavimo taisyklių ir Tabako gaminių pardavimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 53-1799; 2009, Nr. 5-129)
47. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 7 d. nutarimas Nr. 384 „Dėl Didmeninės prekybos tabako gaminiais licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 53-1800; 2009, Nr. 5- 130 Žin., 2005, Nr. 14-428)
48. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 14 d. nutarimas Nr. 589 „Dėl Nedenatūruoto ir denatūruoto etilo alkoholio pardavimo ir leidimų pirkti nedenatūruoto etilo alkoholio, leidimų pirkti ir (ar) naudoti denatūruotą etilo alkoholį išdavimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 82-2946; 2011, Nr. 39-1872)
49. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 9 d. nutarimas Nr. 408 „Dėl Apdoroto tabako, etilo alkoholio ir alkoholinių gėrimų ženklinimo specialiais ženklais – banderolėmis taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 56-1942)
50. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugpjūčio 13 d. nutarimas Nr. 1283 „Dėl Kasos aparatų diegimo ir naudojimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 82-3522; 2005, Nr. 97-3654)
51. Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2003 m. gegužės 23 d. įsakymas Nr. 4-195 „Dėl Įspėjamųjų užrašų apie tabako gaminių kenksmingą poveikį sveikatai, tabako gaminių partijos ir kenksmingų medžiagų kiekio nuorodų pateikimo, ženklinant Lietuvos Respublikoje parduodamus tabako gaminius, taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 51-2301)

52. Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2004 m. gegužės 6 d. įsakymas Nr. 4-175 „Dėl Alkoholinių gėrimų realizavimo juridinių asmenų, užsienio juridinių asmenų filialų ir atstovybių reprezentacinėms reikmėms taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 79-2802); 56. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento direktoriaus 2011 m. gegužės 10 d. įsakymas Nr. T1-87 „Dėl Informacijos apie numatomą etilo alkoholio ir alkoholinių gėrimų įvežimą iš bet kurios valstybės ar teritorijos į Lietuvos Respublikoje organizuojamas parodas ir reprezentacinius renginius teikimo Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentui taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2011, Nr. 60-2872)
53. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento direktoriaus 2011 m. gegužės 10 d. įsakymas Nr. T1-89 „Dėl Informacijos apie alkoholio produktų (išskyrus vyną, vynuogių misą ir žemės ūkio 91 kilmės etilo alkoholį) importą į Lietuvos Respubliką teikimo Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentui taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2011, Nr. 60-2873); 58. 1987 04 29 įsakas Nr. XI-1595 (Žin., 1987, Nr. 13-134)
54. Lietuvos Respublikos Seimas 2014 m. birželio 26 d. nutarimas Nr. XII-964 „Dėl Lietuvos sveikatos 2014–2025 metų programos patvirtinimo“. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=476512&p_tr2=2, prisijungimo laikas: 2016-10-08
55. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. lapkričio 2 d. sprendimas administracinėje byloje A525 1303/2010
56. Panevėžio apygardos administracinio teismo 2011 m. kovo 18 d. sprendimas administracinėje byloje 1-57-252-2011; 113. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. gruodžio 23 d. sprendimas administracinėje byloje A502 3094/2011
57. 2014 m. rugpjūčio 7 d. LVAT nutartis administracinėje byloje Nr. A858-1445/2014
58. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos apžvalga 2014 m. rugpjūčio 1 d. – 2014 m. rugpjūčio 31 d

III. Tarptautiniai teisės aktai

59. Council Recommendation of 5 June 2001 on the drinking of alcohol by young people, in particular children and adolescents
60. Commission Recommendation of 17 January 2001 on the maximum permitted blood alcohol content (BAC) for drivers of motorised vehicles (Text with EEA relevance) (notified under document number C(2000) 4397)
61. 2002 m. gruodžio 2 d. Tarybos rekomendacija 2003/54/EB dėl rūkymo prevencijos ir tabako kontrolės pagerinimo [Oficialusis leidinys L 22, 2003 1 25]

62. 2003 m. gegužės 21 d. Pasaulio sveikatos organizacijos Tabako kontrolės pagrindų konvencija (WHO Framework Convention on Tobacco Control)
63. Commission Recommendation of 6 April 2004 on enforcement in the field of road safety (Text with EEA relevance)
64. Komisijos ataskaita Europos Parlamentui ir Tarybai dėl 2003 m. birželio 18 d. Tarybos rekomendacijos dėl priklausomybės nuo narkotikų sveikatai daromos žalos prevencijos ir mažinimo įgyvendinimo
65. Komisijos direktyva 2012/9/ES 2012 m. kovo 7 d. kuria iš dalies keičiamas Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2001/37/EB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, taikomų tabako gaminių gamybai, pateikimui ir pardavimui, suderinimo
66. 2006 m. gruodžio 4 d., dėl atnaujinto vadovo, pateikiančio tarptautinio policijos bendradarbiavimo rekomendacijas ir priemones, skirtas smurto ir neramumų tarptautinio masto futbolo rungtynėse, kuriose dalyvauja bent viena valstybė narė, prevencijai ir kontrolei, Tarybos rezoliucija
67. 2006 m. gruodžio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/126/EB dėl vairuotojo pa- žymėjimų (nauja redakcija) (Tekstas svarbus EEE)
68. Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui - ES strategija remti valstybes nares mažinant alkoholio daromą žalą SEK (2006) 1358, SEK (2006), 1360 SEK (2006) 1411
69. 2007 m. gruodžio 11 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 8/2008, iš dalies keičiantis Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 3922/91 dėl bendrųjų techninių reikalavimų ir administracinės tvarkos, taikomų komerciniam vežimui orlaiviais (Tekstas svarbus EEE)
70. 2007/102/EB: 2007 m. vasario 12 d. Komisijos sprendimas, patvirtinantis 2007 m. Bendrijos veiksmų visuomenės sveikatos srityje programos (2003 – 2008 m.), įskaitant metinę subsidijų darbo programą, įgyvendinimo darbo planą (Tekstas svarbus EEE)

IV. Specialioji literatūra, publikacijos, internetinės prieigos

71. Aukštuolytė, R. Gudavičius, S. (2014).Alkoholio ir tabako akcizai po trijų mėnesių padidės dešimtadaliu [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-01-21]. http://vz.lt/archive/article/2014/11/25/alkoholio-ir-tabako-akcizai-po-triju-menesiu-padides-desimtadaliu
72. Anderson, P. Møller, L. Galea, G. (2012). Alcohol in the European Union. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-01-21]. http://www.euro. who.int/ __data/assets/ pdf_file/0003 /160680/ e96457.pdf

73. Anderson P, Baumberg B (2010). Cost benefit analyses of alcohol policy – a primer. Warsaw, Institute of Psychiatry and Neurology
74. Alkoholio ir tabako vartojimas ir padariniai 2014 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-28]. < https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?eventId=62471>
75. Akcizai.[interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-28]. <Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/cms/akcizai, žiūrėta: 2016-06-08>
76. Bitinas, B. ir kt. „Kokybinių tyrimų metodologija“, *Socialinių mokslų kolegija*. 2008, p.12
77. Chisholm D et al. (2009). Alcohol policy cost–effectiveness briefing notes for 22 European countries. London, Institute of Alcohol Studies
78. Gavelis V., Klimašauskienė D., Kostelnickienė V., Mikučionis P. ir kt. Mikroekonomika, Vilnius: Enciklopedija, 2000
79. Gaigaitytė L.Valstybinė tabako ir alkoholio kontrolės tarnyba (kompetencija ir veiklos praktika), Vilnius, 2007
80. Gordon R, Anderson P (2011). Science and alcohol policy: a case study of EU strategy on alcohol. Addiction, 106(S1):55–66
81. Jakutis A., Petraškevičius V., Stepanovas A., Šečkutė L., Zaicev S. Ekonomikos teorija, Vilnius, 2005
82. Kardelis, K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex, 2002
83. Lastauskienė G. Teismų „interpretacinis žaismas“ ir jo doktrininės prielaidos // Jurisprudencija: 2012, 19 (4)
84. Mockevičius A. Alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo raida Lietuvos Respublikoje: problemos ir sprendimai, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2014, p. 19
85. Nacionalinė sveikatos taryba, [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-28]. http://www3.lrs.lt/pls/inter/ www_ tv. show? id= 692,1,4
86. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Metinis pranešimas,2012. Prieiga per internetą: http://www.ntakd.lt/files/informacine_medzega/0-NTAKD_medziaga/1-MP/2012_LT.pdf, prisijungimo laikas: 2015-10-08
87. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Metinis pranešimas,2014. Prieiga per internetą: http://www.ntakd.lt/files/informacine_medzega/0-NTAKD_medziaga/1-MP/2014_LT.pdf, prisijungimo laikas: 2015-10-08
88. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento nuostatai, **[**interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-28]. <http://www.ntakd.lt/index.php/veikla/nuostatai/departamento-nuostatai>

89. Pranešimas žiniasklaidai apie 2014 m. gegužės 7 d. ,[interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-28]. < http://www3.lrs.lt/docs2/XEJPFZMY. DOCX>, prisijungimo laikas: 2015-10-31
90. Rudzkienė, V. Socialinė statistika. *Vilnius:* Mykolo Riomerio universitetas, 2014
91. Savivaldybių alkoholio kontrolės ir alkoholio vartojimo neigiamo poveikio sveikatai mažinimo programų rengimo rekomendacijos (2016). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-28]. < http://www.sec.lt/sites/default/files/naujienu dokumentai/Alkoholio%20kontroles %20programos%20rengimo%20rekomendacijos_SEC_0.pdf>
92. Seaman, P. (2010). Ikegwuonu, T. Drinking to belong Understanding young adults' alcohol use within social networks. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-01-21] https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/alcohol-young-adults-full.pdf
93. Šlipaitė, S. Įrodymais grįsta politika: alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimas Lietuvoje, Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, 2011
94. Štreimikienė, D., Mikalauskienė, A. Lietuvos mokesčių sistema ES kontekste. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 38. Kaunas: VDU, 2006
95. Tabako akcizų politikos ir jos pasekmių Lietuvoje 2002-2010 m. tyrimas, ,[interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-28]. <http://files.lrinka. lt/analitiniai% 20darbai/ tabako%20tyrimas%202010.pdf>, žiūrėta: 2016-06-12
96. Tidikis, R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius, 2003.
97. Vaitekevičienė, S. Valstybės mokestinių pajamų kontrolės principai. Vilnius, 2006, p.4
98. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006.T.10. p. 547
99. Zablockytės, O. Viešųjų finansų išorės kontrolės sistemos teisinis reglamentavimas, Mykolo Riomerio universitetas, Vilnius, 2007, p. 8

Urnikis R. „Alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinis reguliavimas Lietuvos Respublikoje“/ Viešosios teisės studijų programos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. G. Vilkelis – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Viešosios teisės institutas, 2017 - 70 p.

ANOTACIJA

Darbo tikslas yra išnagrinėti alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reglamentavimo raidą, dabartinio reglamentavimo pakankamumą ir jo tobulinimo kryptis.

Siekiant darbo tikslo bei nagrinėjant išsikeltus uždavinius buvo naudoti lyginamasis, sisteminės analizės, apibendrinimo, loginis – analitinis, alternatyvų, pokalbio – interviu, teisinių dokumentų analizės metodai.

Atlikus ekspertų interviu paaiškėjo, kad siekiant sumažinti alkoholio ir tabako pasiūlą ir paklausą būtinas kompleksinių priemonių taikymas, tobulinant teisinį alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos reguliavimą bei taikant aktyvias prevencijos priemones (taikant šviečiamojo, auklėjamojo pobūdžio priemones, t. y. daugiau dėmesio ir lėšų skiriant prevencinėms, šviečiamosioms programoms, kovai su žalingu alkoholio vartojimu, tabako vartojimu).

Reikšminiai žodžiai: Alkoholio kontrolė, tabako kontrolė, reklama, alkoholio pasiūla ir paklausa, alkoholio akcizas, tabako akcizas.

Urnikis R. „The development of the legal regulation of the supply and demand of alcohol and tobacco in the Respublic of Lithuania“/ Public Law Master Degree. Supervisor: doc. dr. G. Vilkelis – Vilnius: Mykolas Romeris University, Public Law Institute, 2017 - 70 pages.

ANNOTATION

The purpose of this work is to disclosealcohol and tobacco supply and demand for the development of the legal framework, the current regulatory adequacy and its development trends.

In order to achieve the purpose of work and to analyse tasks were used comparative, logical-analytical, alternative, systemic analysis,, questionnaire – interview, legal documents analysis methods.

The expert interviews revealed that in order to reduce alcohol and tobacco in the supply of and demand for the necessary comprehensive measures, improving the legal alcohol and tobacco supply and demand regulation and by taking active measures to prevent (through educational, dissuasive measures, more attention and resources on preventive, educational programs to combat the harmful use of alcohol, tobacco).

Keywords. Alcohol control, tobacco control, advertisement, excise duty, tobacco excise, control measures.

SANTRAUKA

Viešosios teisės magistro studijų programos studento Ričardo Urnikio parašytas magistro baigiamasis darbas „Alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinis reguliavimas Lietuvos Respublikoje“. Šis darbas parašytas Vilniuje, 2017 metais, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės institute, vadovaujant dr. Gintautui Vilkeliui, apimtis 70 p.

Darbo tikslas yra išnagrinėti alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reglamentavimo raidą, dabartinio reglamentavimo pakankamumą ir jo tobulinimo kryptis. Darbo tikslui pasiekti iškelti šie uždaviniai: išnagrinėti alkoholio ir tabako kontrolės, alkoholio ir tabako pasiūlos bei paklausos sampratas; išanalizuoti alkoholio ir tabako paklausos ir pasiūlos teisinio reglamentavimo raidą po 1990 – 2016 metų laikotarpiu; atlikti teismų praktikos analizę aktualiais alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo klausimais; ekspertinio tyrimo pagalba išanalizuoti alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo tobulinimo kryptis.

Siekiant darbo tikslo bei nagrinėjant išsikeltus uždavinius buvo naudoti lyginamasis, sisteminės analizės, apibendrinimo, loginis – analitinis, alternatyvų, pokalbio – interviu, teisinių dokumentų analizės metodai.

Atliekant tyrimą nustatyta, kad po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje veikė alkoholio gamybos monopolis, alkoholio gamybos ir prekybos įmonių veikla buvo reglamentuota Lietuvos Vyriausybės nutarimais. Minėti nutarimai taip pat reglamentavo, alkoholio įvežimo ir išvežimo, žaliavų patekimo į Lietuvos Respubliką, apmuitinimo tvarką. LR alkoholio ir tabako kontrolės įstatymais reglamentuoti santykiai, susiję su alkoholio ir tabako produktų, gamyba, prekyba, laikymu, gabenimu, įvežimu, importu, eksportu, vartojimu, reklama, rėmimu, ir nustato valstybės alkoholio kontrolės Lietuvos Respublikoje pagrindus. Jais siekta mažinti bendrąjį alkoholio ir tabako suvartojimą, jo prieinamumą, ypač nepilnamečiams, piktnaudžiavimą alkoholiu, jo daromą žalą sveikatai ir ūkiui.

Atlikus ekspertų interviu paaiškėjo, kad siekiant sumažinti alkoholio ir tabako pasiūlą ir paklausą būtinas kompleksinių priemonių taikymas, tobulinant teisinį alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos reguliavimą bei taikant aktyvias prevencijos priemones (taikant šviečiamojo, auklėjamojo pobūdžio priemones, t. y. daugiau dėmesio ir lėšų skiriant prevencinėms, šviečiamosioms programoms, kovai su žalingu alkoholio vartojimu, tabako vartojimu). Alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos reguliavimo tobulinimas sietinas su specializuotų prekybos alkoholiu parduotuvių įsteigimu, jų licencijavimo tvarkos patvirtinimu; akcizo įstatymo pataisomis įtvirtinančiomis naują alkoholio apmokestinimo akcizais tvarką,

pagal kurią tarifas būtų skaičiuojamas už 1 proc. alkoholio, esantį gėrimo litre; prekybos alkoholiniais gėrimais laiko trumpinimu visišku alkoholio ir tabako reklamos uždraudimu. Rekomendacijų įgyvendinimui buvo parengti 3 teisės aktų projektai.

Raktažodžiai. Alkoholio kontrolė, tabako kontrolė, reklama, alkoholio pasiūla ir paklausa, alkoholio akcizas, tabako akcizas.

SUMMARY

Ričardas Urnikis, student of Public Law Master Degree programme, has written Mas-ter Degree final work named "The Legal Regulation of the Supply and Demand of Alcohol and Tobacco in the Republic of Lithuania". The work was written in Vilnius, Faculty of Law, at Mykolas Romeris University, p. 70, under the leadership of Gintautas Vilkelis.

The purpose of this work is to disclosealcohol and tobacco supply and demand for the development of the legal framework, the current regulatory adequacy and its development trends. Work to achieve the objective to raise the following tasks: to consider alcohol and tobacco control, alcohol and tobacco supply and demand concepts; analyze alcohol and tobacco demand and supply of legal regulation of development after the 1990 – 2016 period; perform an analysis of relevant case law on alcohol and tobacco supply and demand, regulatory issues; expert study to analyze the aid of alcohol and tobacco supply and demand in the regulatory areas of improvement.

In order to achieve the purpose of work and to analyse tasks were used comparative, logical-analytical, alternative, systemic analysis,, questionnaire – interview, legal documents analysis methods.The study found that after the restoration of Lithuanian independence, Lithuania had a monopoly on alcohol production, alcohol production and trading company activity was regulated by Lithuanian Government resolutions. These resolutions also regulated, alcohol, entry and exit of raw materials entering the Republic of Lithuania, levying of customs procedures. Minister of Alcohol and Tobacco Control Act to regulate the relations related to alcohol and tobacco products, production, sale, storage, transport, import, import, export, consumption, advertising, promotion, and sets the state alcohol control in the Republic of Lithuania bases. They sought to reduce overall alcohol and tobacco consumption, its accessibility, especially minors, abuse of alcohol and its damage to health and the economy. The expert interviews revealed that in order to reduce alcohol and tobacco in the supply of and demand for the necessary comprehensive measures, improving the legal alcohol and tobacco supply and demand regulation and by taking active measures to prevent (through educational, dissuasive measures, more attention and resources on preventive, educational programs to combat the harmful use of alcohol, tobacco). Alcohol and tobacco supply and demand for regulatory improvement is related to the sale of alcohol specialized stores establishment of their licensing procedure approval; excise law amendments enshrine a new alcohol excise procedures by which the rate is calculated at 1 per cent. the alcohol contained in the beverage per liter; sale of alcoholic beverages for short-time full of alcohol and tobacco advertising ban.

To implement recommendations there were prepared 3 projects of legal acts.

Keywords. Alcohol control, tobacco control, advertisement, excise duty, tobacco excise, control measures.

PRIEDAI

1 priedas. Ekspertinio tyrimo protokolas

2 priedas. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo Nr. I-857 4, 5, 19, 21, 22, 30 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas

3 priedas. Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo Nr. I-1143 14 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas

4 priedas. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo Nr. IX-569, 21 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas

5 priedas. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo įstatymo Nr. 23-593, 15 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas

1 priedas

EKSPERTINIO TYRIMO PROTOKOLAS

Tyrimo tikslas – išnagrinėti alkoholio ir tabako paklausos ir pasiūlos teisinio reglamentavimo pakankamumą ir reglamentavimo tobulinimo kryptis.

I. Duomenys apie ekspertą

.....
(vardas, pavardė)

.....
(pareigos ir darbo stažas)

.....
(institucija)

II. Alkoholio bei tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reglamentavimo tobulinimas

Visuotinai pripažįstama, kad alkoholio vartojimas sukelia žalingus socialinius, ekonominius, sveikatos padarinius, dėl to auga nedarbas, sergamumas, mirštamumas, kenčia šeimos. **1.Kaip Jūs vertinate 2015 m. Seimo narių grupės pateiktą iniciatyvą pakeisti LR alkoholio kontrolės įstatymo 21 str. 7 dalies reglamentavimą nuo 2018 m. įtvirtinant normą, draudžiančią Lietuvos Respublikoje parduoti alkoholinius gėrimus asmenims, jaunesniems kaip 20 metų, t. y. padidinant amžiaus ribą?** (Pagrįskite savo nuomonę šiuo klausimu).
Atsakymas.

2.Kaip Jūs vertinate 2015 m. Seimo narių grupės pateiktą iniciatyvą nuo 2018 m. pakeisti LR alkoholio kontrolės įstatymo 21 str., įtvirtinant normą, sutrumpinančią prekybos alkoholiniais gėrimais laiką nuo 10 val. iki 21 val. (Pagrįskite savo nuomonę šiuo klausimu).
Atsakymas.
3.Siekiant mažinti alkoholio prieinamumą nepilnamečiams 2015 m. Seimo narių grupė Seimui pateikė iniciatyvą nuo 2018 m. pakeisti LR alkoholio kontrolės įstatymo 22 str., įtvirtinant normą, įpareigojančią prekiauti alkoholiu tik specializuotose parduotuvėse su atskiru įėjimu ir visiškai izoliuotose nuo gyvenamųjų ir kitų patalpų. (Pagrįskite savo nuomonę šiuo klausimu).
Atsakymas.

4.2016 m. sausio 25 d. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas paskelbė viešą konsultaciją „Alkoholio vartojimo mažinimo priemonės“. Visuomenės buvo klausta, kokių papildomų priemonių turėtų imtis valdžios ir savivaldybių institucijos, visuomenė sprendžiant alkoholio vartojimo problemą. Viena iš svarbesnių priemonių buvo įvardinta, kaip visiškas alkoholio reklamos draudimo įtvirtinimas. **Koks Jūsų požiūris apie visuomenės pateiktą iniciatyvą visiškai uždrausti alkoholio reklamą, tai reglamentuojant LR alkoholio kontrolės įstatymo 30 straipsnyje? Kokį poveikį alkoholio paklausai ir pasiūlai turėtų visiškas alkoholio reklamos draudimo įtvirtinimas?** (Pagrįskite savo nuomonę šiuo klausimu).

Atsakymas.

5.2016 m. Seimo narių grupė Seimui pateikė iniciatyvą nuo 2017-ųjų reglamentuoti (taikyti) naują alkoholio apmokestinimo akcizų tvarką, pagal kurią tarifas būtų skaičiuojamas už 1 proc. alkoholio, esantį gėrimo litre. Dabar taip akcizas yra nustatomas tik alui. Taip pat siūloma pradėti kasmetinį akcizo didinimą, kad 2020 metais atskiroms gėrimų grupėms būtų pradėtas taikyti vieningas akcizo tarifas - 18 centų už 1 stiprumo laipsnį viename litre. **Kokį poveikį alkoholio paklausai ir pasiūlai turėtų tokios tvarkos reglamentavimas LR akcizų įstatyme (kasmetinis akcizo mokesčio alkoholiui didinimas)?** (Pagrįskite savo nuomonę šiuo klausimu).

Atsakymas.

6.Siekiant sumažinti alkoholio vartojimą 2016 metais grupė Seimo narių pateikė iniciatyvą LR alkoholio kontrolės įstatymo papildymo įstatymu įsteigti alkoholio žalos prevencijos fondą ir jo pagalba šviesti visuomenę dėl alkoholio vartojimo žalos ir pasekmių. Į šį fondą patektų biudžeto pajamos, gautos iš padidinto alkoholio akcizo, ir šiomis lėšomis būtų finansuojama žiniasklaida, kuri netektų pajamų uždraudus alkoholio reklamą. **Kaip vertintumėte alkoholio žalos prevencijos fondo įsteigimo galimybes ir jo būsimą veiklą?** (Pagrįskite savo nuomonę šiuo klausimu).

Atsakymas.

7. Siekiant sumažinti alkoholio vartojimą 2016 metais Seimo narių grupė pateikė iniciatyvą piktnaudžiaujantiems alkoholiu šalies gyventojams neskirti socialinės paramos ir nemokėti bedarbio pašalpų. Kaip vertintumėte tokią iniciatyvą, ar ji nepažeidžia žmogaus apsisprendimo laisvės, teisės į socialinę paramą bei bedarbio pašalpą principų? (Pagrįskite savo nuomonę šiuo klausimu).

Atsakymas.

8. 2016 m. Seimas pritarė Seimo nario A. Matulo inicijuotoms LR tabako kontrolės įstatymo pataisoms (jos įsigaliojo nuo 2016-11-01), kuriomis remiantis Tabako direktyvos nuostatomis numatyta uždrausti tabako gaminių rėmimą. Įsigaliojus įstatymui bus draudžiama renginius, skirtus asmenims iki 18 metų, remti užsienio ir Lietuvos tabako gamintojams. Taip pat draudžiama alkoholinius gėrimus duoti kaip premiją, organizuoti alkoholinių gėrimų pavyzdžių platinimą nemokamai, organizuoti žaidimus, loterijas skatinančias įsigyti ar vartoti alkoholinius gėrimus. **Kaip vertinate šias pataisas, koks šių pataisų tikėtinas poveikis?** (Pagrįskite savo nuomonę šiuo klausimu).
Atsakymas.
9. 2014 m. balandžio 3 d. priimta Europos Parlamento direktyva 2014/40/ES dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatų, reglamentuojančių tabako ir susijusių gaminių gamybą ir pardavimą, suderinimo. Direktyvoje numatyti specialūs įspėjamųjų užrašų ant pakuočių reikalavimai, nustatytas leistinas nikotino kiekis elektroninėse cigaretėse, uždraustos cigaretės su papildomu skoniu. **Kaip Lietuvai sekasi įgyvendinti šios direktyvos nuostatas, koks jos poveikis tabako paklausai ir pasiūlai Lietuvoje?** (Pagrįskite savo nuomonę šiuo klausimu).
Atsakymas.

10. Kokios dabartiniu metu galiojančio LR alkoholio kontrolės įstatymo normos keistinos, ar tobulintinos siekiant sumažinti alkoholio gaminių paklausą ir prieinamumą? (Pagrįskite savo nuomonę šiuo klausimu).
Atsakymas.

11. Kokios dabartiniu metu galiojančio tabako kontrolės įstatymo normos keistinos ar tobulintinos siekiant sumažinti tabako gaminių paklausą ir prieinamumą? (Pagrįskite savo nuomonę šiuo klausimu).
Atsakymas.

12. Pateikite keletą pažangiausių Europos Sąjungos šalių alkoholio ir tabako paklausos ir pasiūlos reglamentavimo pavyzdžių, padėjusių sumažinti alkoholio ir tabako vartojimą? (Pagrįskite savo nuomonę šiuo klausimu).
Atsakymas.

2 priedas
Projekto

Lyginamasis variantas

LIETUVOS RESPUBLIKOS

ALKOHOLIO KONTROLĖS ĮSTATYMO Nr. I-8574, 5, 19, 21, 22, 30 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMAS

2017 m. Nr.

Vilnius

1 straipsnis. 4 straipsnio pakeitimas. Alkoholio produktų gamybos, prekybos ir importo reguliavimo ypatumai pakeitimas.

Pakeisti 4 straipsnį ir jį išdėstyti taip: alkoholio prekybą vykdoma **tik specializuotose parduotuvėse**, **kurių steigiamą reguliuoja specializuotų parduotuvių steigimo ir licencijavimo nuostatai**.

2. straipsnis. 5 straipsnio pakeitimas. Pakeisti 5 straipsnį ir jį išdėstyti taip: **Produktų, kuriuose yra etilo alkoholio, gamybos, prekybos, gabenimo, importo ir vartojimo valstybinio reguliavimo ypatumai.**

Fiziniams asmenims draudžiama gabenti ir laikyti viešose vietose alkoholinius produktus atidengta pakuote. Draudimas netaikomas tik alkoholio prekybos vietose.

3 straipsnis. 19 straipsnio pakeitimas. Pakeisti galiojantį straipsnį ir jį išdėstyti taip: **Didmeninė ir mažmeninė prekyba alkoholiu vykdoma tik specializuotose parduotuvėse, turinčiose licenciją**.

4 straipsnis. 21 straipsnio 7 dalies pakeitimas. Pakeisti 21 straipsnio 7 dalį ir ją išdėstyti taip: Lietuvos Respublikoje draudžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais ir parduoti alkoholinius gėrimus asmenims, **jaunesniems kaip 21 metų**.

Pakeisti 21 straipsnį, išdėstyti taip: **Specializuotose prekybos įmonėse darbo dienomis leidžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais tik nuo 11 valandos iki 21 val., šeštadieniais, sekmadieniais nuo 15 val. iki 20 val.**

5 straipsnis. 22 straipsnio pakeitimas. Pakeisti 22 straipsnį ir išdėstyti taip: **Prekiauti alkoholiniais gėrimais leidžiama tik specializuotose parduotuvėse su atskiru įėjimu ir visiškai izoliuotose nuo gyvenamųjų ir kitų patalpų.**

6 straipsnis. 30 straipsnio pakeitimas. Pakeisti 30 straipsnį ir išdėstyti taip: **Lietuvos Respublikoje, bet kokia alkoholinių gėrimų reklama draudžiama.**

7 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas ir įgyvendinimas

1. Šis įstatymas įsigalioja 2018 m. sausio 1 d.

2. Lietuvos Respublikos Vyriausybė iki šio įstatymo įsigaliojimo patvirtina šio įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

3 priedas
Projekto
Lyginamasis variantas

LIETUVOS RESPUBLIKOS

TABAKO KONTROLĖS ĮSTATYMO NR. I-1143 14 ir 17 STRAIPSNIŲ

PAKEITIMOĮSTATYMAS

2017 m. d. Nr.
Vilnius

1 straipsnis. 14 straipsnio pakeitimas.

1. Pakeisti 14 straipsnio 5 dalį ir ją išdėstyti taip:

Be to, Lietuvos Respublikoje draudžiama parduoti:

1) cigaretes, cigariles, papirosus vienetais;

2) cigaretes, jeigu jų yra mažiau negu 20 vienetų viename pakelyje;

3) tabako gaminius asmenims **iki 21 metų**. Kai kyla abejonių, kad asmuo yra **jaunesnis negu 21** metų, tabako gaminių pardavėjai privalo iš perkančio tabako gaminius asmens reikalauti pateikti asmens amžių liudijantį dokumentą. Jeigu toks asmuo nepateikia amžių liudijančio dokumento, tabako gaminių pardavėjai privalo atsisakyti parduoti jam tabako gaminius.

2. Pakeisti 14 straipsnio 6 dalį ir ją išdėstyti taip: **Draudžiama nupirkti ar kitaip perduoti tabako gaminius asmenims iki 21 metų.**

2 straipsnis. 17 straipsnio pakeitimas. Pakeisti 17 straipsnį ir išdėstyti taip: **Lietuvos Respublikoje, bet kokia tabako gaminių reklama draudžiama.**

3 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas ir įgyvendinimas

1. Šis įstatymas įsigalioja 2018 m. sausio 1 d.

2. Lietuvos Respublikos Vyriausybė iki šio įstatymo įsigaliojimo patvirtina šio įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

4 priedas
Projekto
Lyginamasis variantas

LIETUVOS RESPUBLIKOS AKCIZŲJSTATYMO NR. IX-569, 21 STRAIPSNIO PAKEITIMOĮSTATYMAS

2017 m. Nr.

Vilnius

1 straipsnis. 17 straipsnio pakeitimas. Pakeisti 17 straipsnį ir jį išdėstyti taip: **Alkoholinių gėrimų ir gaminių tarifas skaičiuojamas už 1 proc. alkoholio, esantį alkoholinių gėrimų ar gaminių litre.**

2 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas ir įgyvendinimas

1. Šis įstatymas įsigalioja 2018 m. sausio 1 d.

2. Lietuvos Respublikos Vyriausybė iki šio įstatymo įsigaliojimo patvirtina šio įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

5 priedas
Projekto
Lyginamasis variantas

LIETUVOS RESPUBLIKOS ŠVIETIMOĮSTATYMO NR. 23-593, 15 STRAIPSNIO PAKEITIMOĮSTATYMAS

2017 m. Nr.

Vilnius

1 straipsnis. 15 straipsnio pakeitimas. Papildyti 15 straipsnį 6 punktu jį išdėstyti taip: Plėtojant neformalųjį ugdymą, siekiant užtikrinti moksleivių sveikatingumą ir palankios sveikatai elgsenos formavimąsi bei mažinti nepilnamečių alkoholio ir tabako vartojimą, 12-18 m. moksleiviams valstybės lėšoms finansuoti, vienos moksleivio pageidaujamos sporto šakos, menų ar šokių užklasinius užsiėmimus.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.
RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

Forma patvirtinta Mykolo Romerio universiteto
Senato 2012 m. lapkričio 20 d. nutarimu Nr.1SN-10

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2017- -

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Teisės fakulteto Viešosios teisės instituto Administracinės teisės
(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

studentas Ričardas Urnikis,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinis reguliavimas Lietuvos Respublikoje“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;

2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;

3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

4. Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ Ričardas Urnikis

(parašas) *(vardas, pavardė)*